

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΑΚΕΔ



# **Ανθρωπογεωγραφία και Γλώσσα στην Ελλάδα του 19<sup>ου</sup> αι: «Η Βαβυλωνία του Δ. Κ. Βυζάντιου»**

Διπλωματική εργασία  
του

**Κωνσταντίνου Χελιώτη**

Επιβλέπων καθηγητής

**Κωνσταντίνος Θεολόγου**

Αθήνα 2019

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	3
A. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	4
Αναφορές σε σημαντικά γεγονότα που επηρέασαν την ελληνική κουλτούρα .....	4
Αναζήτηση εθνικής ταυτότητας.....	8
Σκιαγραφία του συγγραφέα .....	13
B. Η ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ.....	16
Επιρροές του συγγραφέα – το ιστορικό πλαίσιο της συγγραφής.....	16
Τα σκηνικά δεδομένα .....	167
Το έργο .....	18
Γ. Η ΓΛΩΣΣΑ .....	36
Δημιουργία ελληνικής γλώσσας και η πορεία της .....	368
Γλωσσικές διάλεκτοι, Ιδιωματισμοί. Παραπομπές στη Βαβυλωνία .....	60
Δ. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ .....	96
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	100
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....	103

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η «Βαβυλωνία» ως θεατρικό έργο καταστάσεων θεωρείται ταυτόσημη με τη γλωσσική σύγχυση και ασυνεννοησία μεταξύ των μελών ενός νεοσύστατου έθνους κράτους. Παραπέμποντας λοιπόν στη Βαβέλ της Παλαιάς Διαθήκης, ο Δημήτριος Κωνσταντίνου Βυζάντιος (1790-1853, αληθινό όνομα Δημήτριος Κωνσταντίνου Χατζή-Ασλάνης), θέλησε να μεταφέρει στο ευρύ κοινό ένα θεατρικό έργο που αντανakλούσε την Ελλάδα του 19<sup>ου</sup> αιώνα και τα χαρακτηριστικά που αυτή είχε, τόσο γλωσσικά όσο και ανθρωπολογικά. Τον σκοπό αυτό έχει και η παρούσα εργασία, να περιγράψει τα γλωσσικά και ανθρωπογεωγραφικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας κατά τον 19<sup>ο</sup> αιώνα μέσα από το έργο «Βαβυλωνία» του Βυζάντιου.

Η ανάπτυξη της εργασίας θα γίνει μέσα από τέσσερις ενότητες. Στην πρώτη ενότητα θα γίνει εξέταση των ιστορικών στοιχείων και σημαντικών γεγονότων που επηρέασαν την ελληνική κουλτούρα και την αναζήτηση της εθνικής ταυτότητας του νεοσύστατου κράτους. Στην ίδια ενότητα θα παρατεθεί και μια σκιαγραφία του συγγραφέα. Στη δεύτερη ενότητα θα εξεταστεί το έργο «Η Βαβυλωνία». Στην τρίτη ενότητα θα εξεταστεί το ζήτημα της γλώσσας, τόσο ιστορικά όσο και σε σχέση με το έργο ενώ στην τέταρτη ενότητα θα εξεταστούν τα ανθρωπογεωγραφικά και ανθρωπολογικά χαρακτηριστικά.

## **A. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ**

### **Αναφορές σε σημαντικά γεγονότα που επηρέασαν την ελληνική κουλτούρα**

Η επανάσταση του 1821 και η απελευθέρωση της Ελλάδας, επέφεραν την ανάγκη της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης του ελλαδικού χώρου με σκοπό την επίλυση των σοβαρών προβλημάτων που είχαν προκύψει, κυρίως των οικονομικών, αλλά και την εκπροσώπηση του επαναστατημένου λαού. Η Α΄ Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων, την 1<sup>η</sup> Ιανουαρίου 1822, ψήφισε τον «Οργανικόν Νόμον» που αποτέλεσε το πρώτο σύνταγμα. Ακολούθησαν τα ψηφίσματα και άλλων πολιτευμάτων καθώς και η σύσταση της πρώτης ελληνικής κυβέρνησης. Πρόεδρος της ψηφίστηκε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ενώ πρόεδρος της βουλής ο Δημήτριος Υψηλάντης (Βακαλόπουλος, 2005).

Η σφοδρή αντιπαράθεση ανάμεσα σε πολιτικούς και στρατιωτικούς οδήγησε στη δημιουργία μίας νέας κυβέρνησης στη Β΄ Εθνική Συνέλευση του Άστρους τον Μάρτιο του 1823 που δεν κατάφερε όμως να αποφύγει τους εμφυλίους. Το τέλος των εμφυλίων βρήκε την κυβέρνηση Κουντουριώτη ενδυναμωμένη τόσο πολιτικά, αφού είχε καταφέρει να επιβληθεί στους αντάρτες όσο και οικονομικά, αφού είχε καταφέρει να συνάψει δάνειο με την Αγγλία και οι δόσεις είχαν αρχίσει να εκταμιεύονται.

Την ίδια περίοδο έκαναν την εμφάνιση τους στην πολιτική σκηνή της Ελλάδος νέοι παράγοντες και φορείς δυνάμεων. Το ενδιαφέρον που έδειχναν για την Ελλάδα η Αγγλία, η Γαλλία και η Ρωσία οδήγησαν στη δημιουργία τριών ελληνικών πολιτικών κομμάτων που ονομάζονταν αντίστοιχα αγγλικό, γαλλικό και ρωσικό. Ανάμεσα στα κόμματα υπήρχε μία συνεχόμενη αντιπαράθεση η οποία οδήγησε, μετά την ανάληψη του θρόνου από τον Όθωνα, στη δημιουργία Συντάγματος.

Φυσικό επόμενο του συντάγματος ήταν και η αναβάθμιση του ρόλου των κομμάτων, γεγονός όμως που κορύφωσε τις εσωτερικές τους διαμάχες. Οι συνεχείς εναλλαγές πρωθυπουργών, είτε με την υποστήριξη των κομμάτων είτε με την υποστήριξη του Όθωνα, και η απουσία διαδόχου από τη μεριά του Όθωνα, ενδυνάμωσαν τις πολιτικές αντιπαραθέσεις και το πολιτικό χάος που επικρατούσε (Μαρκέτος, 1999).

Το γεγονός ότι εισήχθη το καθολικό εκλογικό δικαίωμα, αναδιαμόρφωσε την πολιτική και κομματική δραστηριότητα. Οι νέοι θεσμοί που δημιουργήθηκαν ανάγκασαν τα κόμματα να διευρύνουν τις πολιτικές τους δραστηριότητες και να αναζητήσουν οπαδούς εκτός των περιοχών και των στρωμάτων που δραστηριοποιούνταν μέχρι εκείνη τη στιγμή και γνώριζαν πώς να επηρεάσουν (Hering, 2004).

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δημιουργήθηκε μία πολιτική κατάσταση που λειτουργούσε με γνώμονα και προς όφελος του λαού. Αντίθετα, άρχισε μία κατάσταση υπονόμησης του Συντάγματος και των θεσμών πρώτα από τον βασιλιά που έπραττε όπως ήθελε και στη συνέχεια, από τα κόμματα. Αντί να προσπαθήσουν να διατηρήσουν και να λειτουργήσουν τους νέους θεσμούς, άρχισαν πάλι οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα τους οδηγώντας στη κατάρρευση των θεσμών αλλά και στη δική τους αποσύνθεση. Αποκορύφωση της σαθρότητας του πολιτικού σκηνικού ήταν η στάση του Ναυπλίου το 1862 που οδήγησε στο τέλος στην επιστροφή του Όθωνα στο Μόναχο (Hering, 2004).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι τρεις κύριοι πολιτικοί σχηματισμοί αποκαλούνταν αγγλικό, γαλλικό και ρωσικό κόμμα. Η επωνυμία αυτή δεν ήταν επίσημη αλλά αναφέρονταν στον τύπο της εποχής με τη συνοδεία της λέξης «λεγόμενον», δηλαδή το λεγόμενον αγγλικόν, κ.λπ., προκειμένου να διαφανεί όσο το δυνατόν με λιγότερη οξύτητα, η συμπάθεια και οι σχέσεις που είχε ο κάθε σχηματισμός με τους ξένους.

Το αν αυτοί οι πολιτικοί σχηματισμοί μπορούσαν να ονομαστούν ή όχι κόμματα, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά και την λειτουργία που είχαν, ήταν ένα θέμα που απασχόλησε έντονα τον τύπο της περιόδου 1830-1840.

Αντιπροσωπευτικό της αμφισβήτησης που υπήρχε περί του ορισμού των πολιτικών σχηματισμών ως κόμματα, είναι το παρακάτω απόσπασμα από κύριο άρθρο της εφημερίδας «Αθηνά» το 1838:

*«Αι συστηματικάί φατρίαί ή κόμματα υπάρχουν και στηρίζονται διά των πολιτικών αρχών, και αύται μόνον ημπορούν να ονομασθούν φατρίαί· ο δε διαγωνισμός των πολιτικών θέσεων, ούτε φατρία είναι ούτε κόμμα. Μόνος λοιπόν ο διαγωνισμός ούτος υπάρχει σήμερον μεταξύ των Ελλήνων και θέλει υπάρξει αιωνίως, ως εκ της φύσεως των πραγμάτων αυτών· αλλ' όστις ονομάζει τον διαγωνισμόν τούτον κόμμα, ας μας συγχωρήση να τον είπωμεν ότι δεν γνωρίζει ούτε το πραγματικόν σημαινόμενον των λέξεων καμμιιάς γλώσσης.....»* (Πετρόπουλος & Κουμαριανού, 1982: 60).

Η ίδια εφημερίδα αποσαφήνιζε τι εννοούσε η ίδια με τον όρο κόμματα: *«...ενώσεις ανθρώπων, οίτινες έχουν ίδια συμφέροντα, ιδίας δοξασίας, τα οποία αντίκεινται εις τα συμφέροντα και εις τας δοξασίας άλλων παρομοίων ενώσεων»* (Πετρόπουλος & Κουμαριανού, 1982: 60-61).

Την άποψη ότι δεν υπήρχαν ελληνικά κόμματα εξέφρασαν και οι Κωνσταντίνος Ζωγράφος, έμπειρος Έλληνας πολιτικός, και Θ. Πισκατόρου, Γάλλος διπλωμάτης. Γνωρίζοντας και οι δύο την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα, θεωρούσαν πως τα ελληνικά κόμματα δεν είχαν ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα τους και αυτές που υπήρχαν, είχαν προσωπική και συμφεροντολογική διάσταση και όχι ιδεολογική ή πολιτική.

Γενικότερα, μπορεί να ειπωθεί ότι οι απόψεις αυτές υποστήριζαν ότι οι σχηματισμοί που αποκαλούνταν κόμματα στην Ελλάδα, είχαν ως γενεσιουργούς παράγοντες την προσωπικότητα και την ισχύ του ηγέτη τους και τις προσωπικές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη. Παράλληλα, απουσίαζαν και τα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να τα προσδιορίσουν ως κόμματα, δηλαδή η ιδεολογία, η δομή, η οργάνωση, και τέλος, οι κατευθυνόμενοι και ελεγχόμενοι οπαδοί (Πετρόπουλος & Κουμαριανού, 1982).

Ένα σημαντικό στοιχείο της συγκρότησης των ελληνικών κομμάτων ήταν το φαινόμενο της προστασίας από τους ξένους. Το σύστημα της

προστασίας είχε γίνει αποδεκτό από τους Έλληνες και αυτός είναι και ο λόγος που δεν υπάρχουν ιστορικές εξηγήσεις γι' αυτό. Το φαινόμενο της προστασίας όμως σχετίζονταν και με τους οικογενειακούς θεσμούς που είχαν επικρατήσει στην Ελλάδα. Οι οικογένειες ήταν ο κεντρικός πυρήνας όλων των σχέσεων που αναπτύσσονταν στην ελληνική πραγματικότητα: κοινωνικών, εμπορικών, πολιτικών. Πολλές ισχυρές οικογένειες λοιπόν ασχολούνταν με την πολιτική όχι για το καλό του τόπου αλλά το όφελος των ίδιων και των οικογενειών τους. Η ενασχόληση με την πολιτική αποτελούσε σε αυτές τις περιπτώσεις τρόπο βιοπορισμού αλλά και απόκτησης εξουσίας και διατήρησης των κεκτημένων τους (Πετρόπουλος & Κουμαριανού, 1982).

Η ανάπτυξη ισχυρών οικογενειών με ένα περιβάλλον πελατειακών σχέσεων και σχέσεων προστασίας, δημιουργούσε τις φατρίες. Εντούτοις, οι ελληνικοί πολιτικοί σχηματισμοί ορθώς αποκαλούνταν κόμματα παρόλο που δεν είχαν τα τυπικά χαρακτηριστικά, αλλά έστω υποτυπωδώς είχαν κάποιες αρχές και ιδέες, στοιχεία που απουσιάζουν από μία φατρία. Ακόμη και η επιλογή του ξένου υποστηρικτή, αποτελούσε ένα κοινό πολιτικό προσανατολισμό ανάμεσα στα μέλη του κόμματος ενώνοντας με αυτό τον τρόπο περισσότερες από μία οικογένειες. Η ένωση των φατριών στα κόμματα απάλειφε σταδιακά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους οδηγώντας σε ομογενοποίηση (Πετρόπουλος & Κουμαριανού, 1982).

## Αναζήτηση εθνικής ταυτότητας

Η συγκρότηση ενός εθνικού κράτους στην Ελλάδα δεν ήταν εύκολη διαδικασία αντίθετα από τα άλλα κράτη που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη με απαρχές τον 16<sup>ο</sup> και τον 17<sup>ο</sup> αιώνα. Η Γαλλική επανάσταση αλλά και ο Διαφωτισμός σηματοδότησαν στη Δύση νέες πολιτικές και κοινωνικές καταστάσεις και προοπτικές. Δεν συνέβη όμως το ίδιο και στην περίπτωση της Ελλάδος. Στο πλαίσιο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας δεν ήταν εύκολο να επιτευχθεί η ομογενοποίηση που υπήρχε στη Δύση λόγω της μετακίνησης και της αφομοίωσης των πληθυσμών στο εσωτερικό της (Διβάνη, 2000).

Ο αγώνας για την απελευθέρωση των Ελλήνων επηρεάστηκε σημαντικά από την πνευματική και κοινωνική αναγέννηση της Ευρώπης αλλά όχι χωρίς δυσκολίες και προβλήματα. Κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας, οι Έλληνες είχαν συσπειρωθεί στη ορθόδοξη πίστη τους, και η εκκλησιαστική ιεραρχία αισθανόταν τώρα να παραγκωνίζεται η πρωτοκαθεδρία της, να αμφισβητείται το κύρος της και να χάνει την εξουσία της σε πολλά επίπεδα. Γι' αυτούς τους λόγους στάθηκε ενάντια στις ιδέες των Διαφωτιστών που προσπαθούσαν να εδραιωθούν στην Ελλάδα (Διβάνη, 2000).

Το γεγονός ότι ο Ρήγας Φεραίος καταδικάστηκε από την εκκλησία ακόμα και μετά τον θάνατό του, αποδεικνύει το μένος της εκκλησιαστικής ιεραρχίας εναντίων των εκπροσώπων του Διαφωτισμού, έστω και αν αυτοί έδωσαν, όπως ο Ρήγας, την ίδια τους τη ζωή για την υπόθεση του Αγώνα (Δημαράς, 2002).

Κατά το πρότυπο της Γαλλίας, όπου οι ιδέες του Διαφωτισμού δρούσαν διαβρωτικά και προετοίμαζαν την επανάσταση για αρκετά χρόνια, έτσι συνέβη και στον ελληνικό χώρο. Από τα τέλη του 18ου αιώνα ο Ρήγας Φεραίος, τα μέλη της Φιλικής Εταιρίας και άλλοι πολλοί, μέσω της μυστικής επαναστατικής τους δράσης προετοίμαζαν το έδαφος για την



πνευματική αφύπνιση των Ελλήνων και τον ξεσηκωμό ενάντια στην οθωμανική τυραννία (Διβάνη, 2000).

Η μεγάλη άνθηση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού σημειώθηκε κατά τη διάρκεια των δυο πρώτων δεκαετιών του 19ου αιώνα. Σ' αυτά τα χρόνια έφτασε στην ακμή του λόγω της συνεισφοράς μεγάλων προσωπικοτήτων του πνεύματος και των γραμμάτων με τον Αδαμάντιο Κοραή σε περίοπτη θέση και άλλους σημαντικούς λόγιους όπως ο Νεόφυτος Δούκας και ο Άνθιμος Γαζής (Δημαράς, 2002).

Στο πολιτικό πεδίο όμως τα ιδεώδη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού δεν μπόρεσαν να εδραιωθούν όπως θα άρμοζε, όχι από ελεύθερη επιλογή των Ελλήνων, αλλά λόγω των Προστάτιδων Δυνάμεων, με αποτέλεσμα οι Διαφωτιστές να υποστούν διώξεις, να καούν τα βιβλία τους, όπως στην περίπτωση του Αδαμάντιου Κοραή. Θα πρέπει να συνυπολογίσουμε και τη θρησκευτική μισαλλοδοξία της εκκλησιαστικής ιεραρχίας που συνέβαλε και αυτή στις διώξεις των πρωτεργατών του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (Δημαράς, 2002).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο υπόδουλος Ελληνισμός βρισκόταν υπό την επιρροή της εκκλησίας, μη έχοντας διεξόδους στη δεινή κατάσταση που βρισκόταν. Κατά τα μέσα του 18<sup>ου</sup> αιώνα όμως είχε αρχίσει να κινείται το ενδιαφέρον για την έκδοση βιβλίων που δεν αναφέρονταν σε θρησκευτικά θέματα, όπως τις προηγούμενες περιόδους που η θεματική των βιβλίων που εκδίδονταν και διακινούνταν είχε να κάνει με τις θρησκευτικές αρχές ή ήταν ηθικοπλαστικού περιεχομένου.

Ο Βυζαντινός Μεσαίωνας με την κραταιά θρησκευτική κυριαρχία είχε φροντίσει να δημιουργήσει αγεφύρωτο χάσμα, στη συνείδηση των Ελλήνων, με την αρχαιότητα. Αυτό συνέβαινε από την εποχή που το Βυζάντιο προσπαθούσε με κάθε τρόπο να εξαλείψει ακόμα και τη μνήμη της ειδωλολατρίας. Οι Βυζαντινοί λόγιοι βέβαια πάλευαν για την αρχαία παιδεία και οι γόνοι των ανώτερων τάξεων στα σχολεία έρχονταν σ' επαφή με τους αρχαίους συγγραφείς. Όμως ο λαός δεν είχε πρόσβαση σ' αυτή τη γνώση και καταδυναστευόταν από τη δεισιδαιμονία και την άγνοια. Επί

πλέον Έλληνες αποκαλούνταν οι ειδωλόατρες και η ελληνική ταυτότητα οριζόταν με τις ονομασίες Γραικός, Ρωμιός, πάντως όχι Έλληνας. Έτσι δεν ήταν δυνατό να αναπτύξει εθνική συνείδηση. Αυτή η κατάσταση κυριαρχούσε επιδεινωμένη κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας (Κακριδής, 1997).

Όμως στα μέσα του 18ου αιώνα, ο λαός που δεν είχε πρόσβαση στις νέες μη θρησκευτικές εκδόσεις, είχε την ευκαιρία να προβληματιστεί με το νέο φαινόμενο της εμφάνισης των Δυτικών περιηγητών που όξυναν την περιέργεια των απλών ανθρώπων της Ελληνικής υπαίθρου που ζούσαν πλάι στα χαλάσματα των αρχαίων οικοδομημάτων και στα διεσπαρμένα αγάλματα και τα άλλα αντικείμενα, κατάλοιπα του αρχαίου παρελθόντος.

Η ανάγκη των Ελλήνων της προεπαναστατικής εποχής για εκπαίδευση ήταν μεγάλη, μια και κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας δεν υπήρχε δυνατότητα για πνευματική κίνηση. Τους πόθους για πνευματική διεύρυνση και ελεύθερη διακίνηση των ιδεών ενσάρκωναν οι λόγιοι, οι οποίοι στράφηκαν προς την κλασική αρχαιότητα, αλλά και προς τα επιτεύγματα της Ευρώπης. Μέσα από την αρχαιότητα προσπαθούσαν να διαμορφώσουν την εθνική τους συνείδηση και από τις νέες ευρωπαϊκές ιδέες αναμόρφωναν την εκπαίδευσή τους (Δημαράς, 2002).

Έτσι, εκτός από τα πάρα πάνω, στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης συνέβαλε και η άνθιση του εμπορίου γιατί μέσω αυτού οι επαφές με τους Ευρωπαίους είχαν πυκνώσει και η επικοινωνία μ' αυτούς ευνοούσε τη διακίνηση των νέων ιδεών και την παρακίνηση σε προβληματισμούς για την εθνική ταυτότητα μέσα από την ανάμνηση του παρελθόντος. Αυτή η ανάμνηση υπέβασκε στις συνειδήσεις μέσα από κάποιες λαϊκές παραδόσεις, όπως ήταν η από γενιά σε γενιά επιβίωση του θρύλου του Μεγαλέξανδρου (Κιτρομηλίδης, 1996).

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, οι Έλληνες Διαφωτιστές εργάστηκαν για την αφύπνιση του γένους και για τον αυτοπροσδιορισμό του. Τα στοιχεία του αυτοπροσδιορισμού αποτυπώθηκαν σε πολλές πηγές την περίοδο αυτή και ιδιαίτερα στον ιστορισμό του 19<sup>ου</sup> αιώνα. Ο

σημαντικότερος στόχος ήταν να επιτευχθεί μια στενότερη γνωριμία με τον Αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό και να αναβιώσει το πνεύμα του. Αυτή η τάση κατέληξε να γίνει Σταυροφορία για τους υπέρμαχους αυτού του σκοπού.

Η νέα προσέγγιση με άξονα την Αρχαία Ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό, είχε στόχο να διαδώσει τις πολιτικές ιδέες της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, τις ηθικές αξίες της κλασικής εποχής, τους θεσμούς της. Η μελέτη του Θουκυδίδη αντλούσε σημαντικά διδάγματα σε σχέση με τον Πελοποννησιακό Πόλεμο (Κιτρομηλίδης, 1996).

Σύμφωνα με τα πάρα πάνω παρατηρούμε ότι την εποχή εκείνη λειτούργησε εκ των πραγμάτων η επιλεκτική επιλογή των στοιχείων του παρελθόντος για να χρησιμοποιηθούν στην ερμηνεία της νέας ιδεολογίας που ήταν αναγκαία για τον αυτοπροσδιορισμό, αλλά και για την επίτευξη της συνοχής των Ελλήνων τα δύσκολα χρόνια των επικείμενων μεγάλων αλλαγών.

Το όργανο της νέας ιδεολογικής κατεύθυνσης, η γλώσσα, θα έπρεπε επίσης να προσδιοριστεί σύμφωνα με την ιστορική τοποθέτηση και πολύ περισσότερο να την τεκμηριώσει. Έτσι αρκετοί λόγιοι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού ενεπλάκησαν σε μια έντονη προσπάθεια αναμόρφωσης της ελληνικής γλώσσας, από την οποία προέκυψαν μεγάλες αντιθέσεις για την επικράτηση των διαφορετικών τάσεων, κάτι που θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια (Κιτρομηλίδης, 1996).

Μια σημαντική μορφή που πρωταγωνίστησε στο θέμα της γλώσσας ήταν ο Αδαμάντιος Κοραΐς. Μέσα στη μεγάλη διαμάχη μεταξύ των οπαδών της αρχαϊζουσας και της φυσικής ομιλούμενης γλώσσας, εκείνος πρότεινε τη «μέση οδό». Κατά την περίοδο της δράσης του, πάσχισε πάρα πολύ μέσα από πολυάριθμες εκδόσεις να συνδράμει στην διεύρυνση της εκπαίδευσης, να προΐσταται συζητήσεων που αφορούσαν εκπαιδευτικά και επιστημονικά ζητήματα για την επιστημονική ειδίκευση. Μέσα απ' όλα αυτά ο Κοραΐς πρότεινε τη λεγόμενη «μετακένωση» ως προσφορά στην πνευματική εξέλιξη των Ελλήνων και στη συνείδηση της πολιτιστικής και εθνικής τους ταυτότητας (Κιτρομηλίδης, 1996: 105).

Όμως, εκτός από τις έριδες γύρω από το γλωσσικό θέμα, προέκυψαν και πολλές αντιφάσεις γύρω από την ιστορική συνέχεια των Ελλήνων. Υπήρξαν κάποιοι Δυτικοί οι οποίοι αμφισβήτησαν την καταγωγή των Νεοελλήνων, εφ' όσον το Βυζάντιο περιείχε μια πανσπερμία εθνοτήτων και οι κάτοικοι του Ελληνικού χώρου θεωρούνταν ότι ήταν αποτέλεσμα προσμείξεων με άλλους λαούς, ιδιαίτερα με τους Σλάβους, κατά τους αμφισβητίες. Αυτή η αμφισβήτηση ενέτεινε περισσότερο τις προσπάθειες για τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ Αρχαιότητας και Βυζαντίου.

Το μεγάλο δίλλημα όμως υπήρξε σε σχέση με την περίοδο του Βυζαντίου, η «βυζαντινή εκτροπή» όπως τη αποκαλούσαν οι πιο ριζοσπαστικοί, οι οποίοι την θεωρούσαν εμπόδιο για την αναβίωση του αρχαιοελληνικού πνεύματος. Έτσι επικράτησε μια αμηχανία ως το πώς θα γίνει η τεκμηρίωση της ιστορικής συνέχειας (Κιτρομηλίδης, 1996: 105-106).

Η απάντηση θα δοθεί στα μέσα του 19<sup>ου</sup> αιώνα, όταν πια ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός κλείσει τον κύκλο του. Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος θα συγγράψει την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους και με στοιχεία επιλεκτικά θα τεκμηριώσει και θα αποκαταστήσει την ιστορική συνέχεια των Ελλήνων, συμβάλλοντας σε μια βεβαίωση της εθνικής ταυτότητας. Βέβαια οι αντιδράσεις δεν έλειψαν, ιδιαίτερα από τους Φαναριώτες, τον Ιάκωβο Ρίζο Νερουλό και τον Σπύρο Βαλέτα. Όμως υπήρξαν και πολλοί λόγιοι της εποχής που υποστήριξαν τον Παπαρρηγόπουλο, όπως ο Αλέξανδρος Σούτσος που υποστήριζε ότι στην Κωνσταντινούπολη αυτοκρατόρευε το ελληνικό έθνος (Δημαράς, 2002).

## Σκιαγραφία του συγγραφέα

Ο Δ. Βυζάντιος<sup>1</sup> γεννήθηκε μάλλον το 1790 στην Κωνσταντινούπολη. Την πρώτη του εκπαίδευση την έλαβε παράλληλα με μαθήματα αγιογραφίας από έναν ιερωμένο. Αυτό οδήγησε στην επαγγελματική του ενασχόληση με την αγιογραφία ενώ παράλληλα προσπαθούσε να αναπτύξει ακόμα περισσότερο την μόρφωση του ευρισκόμενος σε ένα περιβάλλον ιδιαίτερα πνευματικό (Ευαγγελάτος, 1993).

Το 1812 προσελήφθη ως διερμηνέας και σύμβουλος από τον μπέη της Τύνιδας. Έμεινε στην υπηρεσία του για περίπου εννέα χρόνια και το 1821 πήγε στην Κυπαρισσία διότι ήθελε να συμμετέχει στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων. Στο τέλος του ίδιου έτους έγινε Γραμματέας στην Πελοποννησιακή Γερουσία. Τα επόμενα χρόνια ανέλαβε διαφορετικές θέσεις. Έγινε έπαρχος στην Κορώνη, έπαρχος στην Γαστούνη, γραμματέας στο Εγκληματικό Κριτήριο και διευθυντής στην Πολεμική Γραμματεία. Η ανάληψη διάφορων δημοσίων θέσεων συνεχίστηκε τόσο επί Καποδίστρια όσο και επί την πρώτη περίοδο βασιλείας του Όθωνα. Η εσωτερική πολιτική όμως που ασκούσε η Αντιβασιλεία δεν τον βρήκε σύμφωνο και τον απογοήτευσε με αποτέλεσμα να πάει στην Πάτρα όπου βιοπορίζονταν εργαζόμενος ως αγιογράφος όπως στην αρχή της σταδιοδρομίας του. Κάποια από τα έργα του εκείνης της εποχής διασώζονται στον Άγιο Ανδρέα στην Πάτρα και στην Υπαπαντή στην Καλαμάτα. Στην Πάτρα πέθανε το 1853 (Ευαγγελάτος, 1993).

Τα βιογραφικά στοιχεία που υπάρχουν για τον Βυζάντιο είναι σύντομα και καταδεικνύουν έναν διανοούμενο της εποχής που πρόσφερε τα προσόντα στον αγώνα των Ελλήνων. Ούτε όμως για τον χαρακτήρα του υπάρχουν πολλές πληροφορίες. Οι ελάχιστες πληροφορίες που υπάρχουν

---

<sup>1</sup> Το Βυζάντιος ήταν ψευδώνυμο που χρησιμοποιούσε ο συγγραφέας για να υποδηλώσει την καταγωγή του από την Κωνσταντινούπολη. Το πραγματικό του όνομα ήταν Δημήτριος Κωνσταντίνου Χατζή-Ασλάνης.

τον περιγράφουν ως ευχάριστο αλλά παράλληλα αθυρόστομο και ευέξαπτο. Ο Σπύρος Ευαγγελάτος υποστηρίζει ότι ο Βυζάντιος ήταν ένας άνθρωπος αρκετά ιδιόρρυθμος και το τεκμηριώνει με την παράθεση ενός αποσπάσματος που ο συγγραφέας παραθέτει στον πρόλογο του έργου του «Ο Κόλαξ» σε μορφή υποσημείωσης. Για τον Ευαγγελάτο το απόσπασμα αυτό, το οποίο παραλληλίζει τους χαμαιλέοντες είναι σημαντικό διότι αφήνει να διαφανεί ο χαρακτήρας του Βυζάντιου. Το απόσπασμα αναφέρει:

*«Ο Χαμαιλέων είναι ζώον μικρόν, μόλις σπιθαμιαίον, άτριχον, κατάξηρον από κρέας, μεγαλόστομο, βραδύπουον, τετράπουον με ουράν ομοίαν τω σώματι. Το δέρμα του είναι λεπιδωτόν με ψιλάς, σκληράς, και στιλνάς λεπίδας πεπυκνωμένον. Τα εντόσθια του είναι πολλά λεπτά, η κοιλία του κενωτάτη και ολίγον υγρά.*

*Εν τη Αφρική ποτέ διατρίβοντες είδομεν πολλούς, και θέλοντες να βεβαιωθώμεν εάν τα περί αυτού λεγόμενα είναι αληθή, ηγοράσαμεν ένα, τον οποίον θέντες επί διαφόρων χρωμάτων, είδομεν ότι μετά εν τέταρτον της ώρας, και άλλοτε μετά ημίσειαν ώραν, εξωμοιούτο με το αυτό χρώμα επί του οποίου ετίθετο απαράλλάκτως εις τόσον ώστε πολλάκις εγίνετο αφανής εις την όρασιν μας· κατ' εξαίρεισιν μόνου του καθαρού λευκού χρώματος επί του οποίου πολλάκις θέντες αυτόν, είδομεν μετά πολλήν ώραν ότι το φυσικόν του χρώμα είναι αιθαλοειδές (στακτερόν), καθότι επί του λευκού τοιούτον έγινεν. Θέλοντες δε να γνωρίσωμεν κυριωτέρως οποίον είναι το φυσικόν του χρώμα, αφ' ου το εθέσαμεν επί πολλών, τελευταίον σφάζαντες αυτόν, (από τον οποίον μόλις έσταξαν δύο ρανίδες αίματος) είδομεν ότι έγινεν αιθαλοειδής· εκ τούτου εβεβαιώθημεν ότι ο Χαμαιλέων είναι φύσει ρυπαρού χρώματος, διά τούτο και επί καθαρού λευκού τιθέμενος, μη δυνάμενος να μεταχρωματισθή λευκός αποδεικνύει την φυσικήν του χροιάν....» (Ευαγγελάτος, 1993: ιθ).*

Για τον Ευαγγελάτο, το παραπάνω απόσπασμα επεξηγεί πως ο Βυζάντιος μπόρεσε να γράψει ένα έργο σαν τη «Βαβυλωνία». Το απόσπασμα αυτό αποκαλύπτει την ιδιορρυθμία αλλά παράλληλα και την τολμηρότητα και την ευφυΐα αυτού του ανθρώπου που προσπαθεί να

φτάσει στην ουσία των πραγμάτων και έχει μία συνεχή απορία (Ευαγγελάτος, 1993).

Η «Βαβυλωνία» δεν ήταν το μοναδικό έργο του συγγραφέα αν και είναι λιγότερα γνωστά από αυτό. Εκτός από μία πεζογραφική συλλογή αφηγημάτων με τίτλο «Μύθοι, μυθιστορίες και διηγήματα ηθικά και αστεία εκτεθέντα προς διασκέδασιν των Ελλήνων» (1839), έγραψε άλλα τρία θεατρικά έργα: «Ο Σινάνης» (1838), «Γυναικοκρατία» (1841) και «Ο Κόλαξ» (1858). Ένα κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα σε αυτά τα τρία θεατρικά έργα με τη «Βαβυλωνία» είναι ότι και σε αυτά ο συγγραφέας κάνει χρήση των ελληνικών διαλέκτων τις οποίες μιλούν οι ήρωες του: εφτανησιώτικα, δωδεκανησιακά, χιώτικα, ρουμελιώτικα, ανατολίτικα, ηπειρώτικα, σπασμένα ελληνοϊταλικά (Ευαγγελάτος, 1993).

## **B. Η ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ**

### **Επιρροές του συγγραφέα – το ιστορικό πλαίσιο της συγγραφής**

Ο Σ. Ευαγγελάτος (1993) σημειώνει ότι βάσει των βιογραφικών στοιχείων που υπάρχουν για τον συγγραφέα αλλά και των ιστορικών δεδομένων, μπορεί να θεωρηθεί πιθανό ότι δεν είχε δει ποτέ στη ζωή του θεατρική παράσταση λόγω της έλλειψης θεάτρου στον ελλαδικό χώρο. Από το έργο του επίσης συμπεραίνει ότι δεν είχε καμία επαφή ούτε και με τις λαϊκές εκδόσεις τραγωδιών που κυκλοφορούσαν όπως οι «Ερωφίλη» και «Ερωτόκριτος». Η μελέτη του έργου του αναδεικνύει επίσης και την ανυπαρξία επιρροών από ευρωπαϊκά θεατρικά πρότυπα.

Αυτό σημαίνει ότι η «Βαβυλωνία» αποτελεί ένα έργο που δεν είχε δεχτεί κανενός είδους επιρροή, θεατρικά, πνευματικά αλλά και αισθητικά, φαινόμενο εξαιρετικά σπάνιο. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την αντιπαράθεση με έργα της εποχής του ελληνικά αλλά και ευρωπαϊκά.

Επεκτείνοντας την σκέψη του, ο Ευαγγελάτος (1993) απορρίπτει και την επιρροή, σε αισθητικό επίπεδο, από το θέατρο σκιών που αναφέρει ο Κ. Μπίρης. Η επιρροή αυτή όμως αναιρείται από το ιστορικό πλαίσιο της συγγραφής του έργου. Το 1836 που ο συγγραφέας έγραψε το έργο το θέατρο σκιών δεν ήταν διαδεδομένο σε τέτοιο βαθμό που να είναι όλοι εξοικειωμένοι μαζί του. Επιπλέον, δεν υπήρχαν οι επιρροές και οι καταβολές που θα βοηθούσαν ώστε ο Βυζάντιος να εξάγει μέσα από ένα κατεξοχήν λαϊκό θέαμα αισθητικά στοιχεία και να τα αναπτύξει περαιτέρω.

Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η «Βαβυλωνία» λόγω της θεματικής της, του ύφους της αλλά και της απλότητας και της διαχρονικότητας της, χαρακτηρίζεται ως ένα έργο λαϊκό (Ευαγγελάτος, 1993).



## Τα σκηνικά δεδομένα

Η σκηνική τοποθέτηση του έργου είναι στο Ναύπλιο. Η πρώτη και η δεύτερη πράξη λαμβάνουν χώρα σε ένα ξενοδοχείο ή σε ένα καφενείο στη δεύτερη έκδοση, μέσα στο οποίο μπαίνουν και βγαίνουν οι άνθρωποι που προέρχονται από διαφορετικές τοποθεσίες. Οι υπόλοιπες σκηνές διαδραματίζονται στο αστυνομικό τμήμα όπου και μεταφέρονται οι συλληφθέντες.

Τα πρόσωπα του έργου αναφέρονται σύμφωνα με την καταγωγή τους, θέλοντας ο συγγραφέας να σημειώσει και τις διαφορετικές διαλέκτους και γλώσσες που μιλούν. Αυτά είναι: ο Ανατολίτης, ο Πελοποννήσιος, ο Χιώτης, ο Κρητικός, ο Αλβανός, ο Κύπριος, ο Λογιώτατος, ο ξενοδόχος που είναι και αυτός από την Χίο, ο Επτανήσιος Αστυνόμος, ο γραμματέας της αστυνομίας, οι στρατιώτες της αστυνομίας, η Κανέλλα που είναι ερωμένη του Κρητικού, η Γαρούφω που είναι η ηλικιωμένη τροφός της Κανέλλας και ένας ιατρός αμαθής.

## Το έργο

Το έργο διαδραματίζεται στο Ναύπλιο το 1827. Εκείνη τη χρονική στιγμή έχει αναγγελθεί η νίκη στο Ναβαρίνο από τις συμμαχικές δυνάμεις. Έχουν συγκεντρωθεί για να γιορτάσουν την απελευθέρωση Έλληνες από διάφορα μέρη της Ελλάδος οι οποίοι όμως μιλούν διαφορετικές διαλέκτους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να συνεννοηθούν μαζί τους, να παρεξηγηθούν και στο τέλος να τσακωθούν και να οδηγηθούν στη φυλακή. Το τέλος της κωμωδίας είναι χαρούμενο αφού οι Έλληνες απελευθερώνονται και γιορτάζουν όλοι μαζί.

Το έργο φαίνεται ότι είχε μεγάλη επιτυχία στον ελληνικό λαό και αποτελούσε ένα από τα αγαπημένα του αναγνώσματα. Σε ένα αφιέρωμα που του έγινε στο περιοδικό «Μπουκέτο» το 1931 αναφέρεται η αφορμή με την οποία γράφτηκε το έργο αλλά και το πως απέκτησε τη δημοφιλία του ένα έργο, που σύμφωνα με τον άγνωστο συντάκτη, δεν ήταν θεατρικά σπουδαίο:

«[...] *Η περιστάσεις που έδωσαν στο Βυζάντιο αφορμή να γράψη τη «Βαβυλωνία» του είνε η εξής:*

*Την εποχή εκείνη, δηλ. στα 1830, πρωτεύουσα της απελευθερωθείσης Ελλάδος ήταν το Ναύπλιον. Στη μικρή εκείνη, στενόχωρη, τειχοζωσμένη πόλι, είχαν καταφύγει από κάθε Ελληνική γωνία, διάφορα στοιχεία, καλά και κακά, αντιπροσωπεύοντα τον ελεύθερο ή υπόδουλο Ελληνισμό. Στα στενοσόκακα του Ναυπλίου, στα καφενεία και στις ταβέρνες, έβλεπε κανείς Ρουμελιώτες, Χιώτες, Κρητικούς, Μικρασιάτες, Επτανησίους κ.λπ., με τις ντόπιες φορεσιές τους, τα περίεργα φερσίματα τους, τα τοπικά τους ιδιώματα κ.λπ. Ήταν δηλ. το Ναύπλιον τότε ένα είδος Βαβέλ, όπου οι άνθρωποι εδυσκολεύοντο να συνεννοηθούν ακόμη καλά καλά μεταξύ τους [...]*» (Χωρίς συγγραφέα, 1931: 586).

«[...] *Τέτοια ήταν η εποχή και τέτοιοι οι τύποι που ηθέλησε ν' αναπαραστήση ο Δημ. Βυζάντιος. Το έργο του, ως θεατρικό, δεν έχει βέβαια καμία αξία, αλλά γεννήθηκε τυχερό και η επιτυχία του υπήρξε καταπληκτική. Παίχτηκε για*

πρώτη φορά σ' ένα καφενείο του Ναυπλίου από ηθοποιούς ερασιτέχνες, και τόσο διασκέδασε τον κόσμο, ώστε ο συγγραφέας έγινε αμέσως ένδοξος στην απλοϊκή Ελληνική κοινωνία και ξανατύπωσε το βιβλιαράκι του, προσθέτοντας μάλιστα «προς περισσότεραν κομψότητα» και τέταρτη πράξι με τρία νέα πρόσωπα: την Κανέλλα, ερωμένη του καυγατζή Κρητικού και τη Γαρούφω, γρηά παραμάννα της και ένα γιατρό, τσαρλατάνο[...]

(Χωρίς συγγραφέα, 1931: 586).

«[...] Όσο περνούσαν τα χρόνια η «Βαβυλωνία» γινότανε πιο δημοφιλής, προπάντων όταν θίασοι κάπως καλύτερα κατηρτισμένοι την περιέλαβαν στο δραματολόγιο τους. Ο Θεόδωρος Ορφανίδης (ο κατόπιν περίφημος σατυρικός ποιητής και καθοδηγητής της Βοτανικής στο Πανεπιστήμιο), νέος ζωηρός την εποχή εκείνη, έπαιξε το ρόλο του Ανατολίτη με μεγάλη επιτυχία στην εμφάνισι και στη γλώσσα. Από τότε η παράστασις της «Βαβυλωνίας» επολλαπλασιάσθησαν, και δεν υπήρξε σκηνή ερασιτεχνών, δεν υπήρξε εκπαιδευτήριο κατά την εποχή των εξετάσεων, δεν υπήρξε θέατρο σε όλη την Ανατολή που να μην παιχθή το περίεργο αυτό θεατρικό κατασκευάσμα που σατυρίζει τόσο ξεκαρδιστικά το αιώνιο γλωσσικό μας ζήτημα» (Χωρίς συγγραφέα, 1931: 586).

Μία μεγάλη και αναλυτική κριτική για το έργο παραθέτει και ο Χ. Αννίνος στο περιοδικό «Εστία» το 1888. Η κριτική αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική διότι επεξηγεί πολλές διαστάσεις του έργου. Ξεκινά από την περιγραφή του Ναυπλίου και των ανθρώπων που συγκεντρώθηκαν εκεί από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου, γεγονός που θεωρεί ότι αποτέλεσε και την έμπνευση του συγγραφέα:

«[...] Η επίνοια του Βυζαντίου όπως παραστήση εν σειρά σκηνών κατά το μάλλον ή ήττον κωμικών την επικρατούσαν περί την γλώσσαν σύγχυσιν κατά τα πρώτα μετά την ανεξαρτησίαν έτη, δεν ήτο ίσως αφυής. Το Ναύπλιον έδρα της Κυβερνήσεως, ένθα εκ του σάλου της επαναστάσεως φερόμενα είχαν καταφύγει και ενοικήσει παμπληθή στοιχεία εκπροσωπόντα τον απανταχοῦ καταδιωκόμενον ελληνισμόν, ήτο υπό την άποψιν ταύτην αληθής πύργος της Βαβέλ. Εις τα στινωπούς της μικράς πόλεως, εις τας μικροσκοπικάς πλατείας της, εις τ' απέριττα καφενεία της και τα πενιχρά πανδοχεία συνωθούντο και

διηγκωνίζοντο ο σκαιός Ρουμελιώτης και ο κρυψίνους Πελοποννήσιος, ο άπληστος και άτολμος Χίος, ο αφελής Μικρασιάτης, ο ευθυρρήμων Κρης, ο κομπαστής και βλάσφημος Επτανήσιος. Πάντα ταύτα τα ποικίλα και ανόμοια γλωσσικά ιδιώματα αντήχουν εν φυρμώ κατά πάσας του βίου τας περιστάσεις εν τη πολυμιγεί εκείνη κοινωνία, φυσικόν δε ήτο να επέρχωνται αστεία παρεξηγήσεις και έσται ότι αιματηραί συγκρούσεις εκ γλωσσικών παρεννοήσεων. Ο Βυζάντιος, σύγχρονος ων έτυχε βεβαίως ν' ακούση τον κυκεώνα αυτών των διαλέκτων, φαίνεται δε ότι η εγίνωσκεν εκ των προτέρων ή επιμελήθη χάριν του σκοπού του να εκμάθη πλείστους εκ των ιδιωματισμών αυτών, διότι η απόδοσις του λεκτικού των διαφόρων της κωμωδίας του, προσώπων εγένετο αρκετά πιστώσ και μόνον παρεστάθη επί το υπερβολικότερων, ως είνε επιτετραμμένον τοιούτου είδους παίγνια, η διαφθορά της κοινής γλώσσης. Εις τούτο αποβλέψας, και μη ων άλλως τε εξ επαγγέλματος κωμωδοποιός, παρημέλησε του μύθου και έπλεξε την υπόθεσιν με ικανήν απειρίαν επί ιστού αρκετά χονδροειδούς. Δεν είχε σκοπόν να σατυρίση, αλλά μόνο ν' αστειευθή, έκρινε δε καλόν ρητώσ να δηλώση τούτο εις τον πρόλογον του έργου του γράμας: «την λυπηράν αυτήν κατάστασιν, εις την οποίαν εξετραχηλίσθη η ελληνική γλώσσα μη θελήσας να εκτραγωδήσω, εθέμην σκοπόν να κωμωδήσω, ώστε διά της αστειότητος μάλλον να καταρτισθώσιν οι κακώς προφέροντες την ελληνικήν γλώσσαν και να προτραπώσιν εις την κατά τόπους σύστασιν σχολείων προς εκπαίδευσιν της νεολαίας των. Δεν αποβλέπω προς εμπαιγμόν των εις την σκηνήν παρουσιαζομένων προσώπων, αλλ' ως είπον προς καταρτισμόν και τη διά την διάδοσιν της παιδείας προτροπήν» (Αννίνος, 1888: 498).

Ο Αννίνος υποστηρίζει ότι η πρόθεση του συγγραφέα ήταν να σατιρίσει τα πρόσωπα της εποχής και τις συμπεριφορές τους. Και όντως όπως και ο ίδιος υποστηρίζει τα πρόσωπα που περιγράφονται είναι υπαρκτά και επιπλέον ο Βυζάντιος το κάνει χωρίς να χρησιμοποιεί μία αρχαϊζουσα γλώσσα όπως κάνουν οι άλλοι λόγιοι που δεν είναι κατανοητή από τον λαό:

«Πρόθεσις σατύρας υπολανθάνει παροδικώς μεν και επεισοδιακώς εις του Χίου ξενοδόχου την πλεονεξίαν, κυρίως δε και εμφύτως εις την απεικόνισιν του Λογιωτάτου και του Επτανησίου, του πρώτου επιμένοντος να λαλή εις

αρχαΐζουσαν γλώσσαν, φορτικώς ακατάληπτον, και περιφρονούντος εν τη υπερόπτιδι σοφία του τους απλοϊκούς και αγράμματους συνδαιτυμόνας, του δευτέρου δε υποκρύπτοντος υπό την ευέξαπτον αλαζονείαν μεθ' ης εξήσκει τα υψηλά του Αστυνόμου καθήκοντα αμάθειαν παχυλήν. Η τοιαύτη του συγγραφέως πρόθεσις ήτο δεδικαιολογημένη. Οι λογιώτατοι της εποχής εκείνης εκίνουν τον γέλωτα των φρονίμων διά της επιτηδευμένης γλώσσης, ήν μετεχειρίζοντο ενίοτε περίκ το λέγειν, αείποτε δε περί το γράφειν, ηδύναντο όμως ουχί αδίκως να κινήσωσι και την αγανάκτησιν διά του ζήλου, ον κατέβαλλον περί το επιβλαβές αυτών κήρυγμα. Παρανοήσαντες την προς απομίμησιν των αρχαίων ημών προγόνων τάσιν, ην μετά πολλής πολιτικής περινοίας κατώρθωσαν να εμπνεύσωσιν εις το έθνος οι την εξέγερσιν αυτού παρασκευάσαντες άνδρες, διδάσκαλοι δε κατά το πλείστον όντες και εγκύψαντες εις την μελέτην των αρχαίων συγγραφέων, ήθελον ν' αναστήσωσιν εκ του αρχαίου ελληνικού κόσμου ουχί το ζωσπάροχον και μεγαλουργόν φρόνημα, αλλά την απ' αιώνων νεκράν γλώσσαν, μετ' αδιαλλάκτου και μισαλλοδόξου πεισμονής υποστηρίζοντας των εαυτών γνώμην. Τα πεζά και έμμετρα αυτών δοκίμια ήσαν υποδείγματα γελοιοδεστάτου μακαρονισμού, βεβαιοί δε ο Βυζάντιος εν υποσημειώσει ότι το εν τη ΙΒ' σκηνή περιώνυμον επιτύμβιον «Ενθάδε κείται Χατζή Μουρατής κλήσει κλπ.» όπερ συντάττει ο Λογιώτατος χάριν του Ανατολίτου δεν είναι κωμική επίνοια αλλά πραγματικόν έργον λογίου τινός, ου το χειρόγραφον άνευρε κατά τύχην ο συγγραφεύς της Βαβυλωνίας εντός βιβλίου, όπερ εδανείσθη, διαφέρον μόνο κατά το όνομα και το δεύτερον στίχον. Εν παρόδω δε σημειώνω ότι η μονομανία αύτη των διδασκάλων περί το επιτηδεύεσθαι διεστραμμένον αρχαϊκόν ύφος έσχεν επιζήμιον επίδρασιν, και εξαιρέσι των καθαρών και γνησίων δημοτικών ασμάτων, τα κατά την διάρκειαν του αγώνος εις λογίαν γλώσσαν συντεθέντα ποιήματα, τ' αξιούντα να εμψυχώσωσι τους αγωνιζομένους ή να εξυμνήσωσιν ευκλεείς πράξεις είναι παγερά και άμουσα κατασκευάσματα, μακράν απέχοντα της θερμουργού εμπνεύσεως των θουρίων του Τυρταίου, του Ρουζέ-Δελίλ και του Θεοδώρου Κέρνερ. Το επί τω θανάτω του Μάρκου Βότσαρη συντεθέν ηρωοελεγείον, το έως επ' εσχάτων ψαλλόμενον: «Έλληνες, κλαύσωμεν άνδρα γενναίον» είναι δείγμα της ποιητικής ταύτηςβαναυσοτεχνίας και απειροκαλίας. Ευτυχώς η κοινωνία ή άρτι αποσείσασα τα δεσμά της τυραννίας απέστερξε να υποβληθή εις τας πέδας της γραμματικής του Λασκάρεως και οι πολλοί

ορθοφρονήσαστες παρεδέχθησαν ότι δεν έπρεπε να ματαιοπονώσι γαλβανίζοντες την αρχαίαν γλώσσαν, αλλά να επιδιώξωσι την βαθμιαίαν μόρφωσιν και συστηματοποίησιν της ζωντανής νεωτέρας» (Αννίνος, 1888: 498-499).

*«Ο τύπος του Επτανησίου ήτο επίσης αληθής και πραγματικός. Άμα τη καθόδω του Κυβερνήτου εις την Ελλάδα, συνέρρευσαν εις την πρωτεύουσαν πλείστοι εκ των Ιονίων νήσων επιστήμονες, σπουδάσαντες κατά την τότε συνήθειαν εις τα ιταλικά Πανεπιστήμια της Παδούης, της Πίζης ή της Βονωνίας. Εξ αυτών τινές ήσαν όντως ικανοί και πεπειραμένοι, διαπρέψαντες μεταγενέστερον εις το στάδιον όπερ εξελέξαντο, αλλ' οι πλείονες ήσαν δυστυχώς ημιμαθείς οηματία, στερούμενοι σοβαρών γνώσεων και εμπριθείας, ων τα προβληματικά φώτα εδέησε να χρησιμοποιήση ο αοίδιμος Καποδίστριας εν τη δημοσίω υπηρεσία, εν απορία διατελών και εκ της λειψανδρίας πιεζόμενος. Γινώσκω ένα εξ αυτών, ούτινος παρασιωπώ το όνομα και την πατρίδα, τίπον αρκετά περίεργον, διανύσαντα στάδιον πρωτοφανές εις τα χρονικά της δημοσίου υπηρεσίας. Δικηγόρος μετριώτατος ων, επέτυχε να διορισθή δικαστής εις τον Άρειον Πάγον, το αρτισύστατον τότε ανώτατον δικαστήριον του Κράτους. Αποσυρθείς ενωρίς εκ της υπηρεσίας, έμεινε επί μακράν έτη εις την ιδιαιτέραν του πατρίδα εξασκών ουχί μετά πολλής επιτυχίας το δικηγορικόν επάγγελμα. Μετά την ένωσιν της Επτανήσου, ήτοι μετά πάροδον τριάκοντα πέντε περίπου ετών, γέρων ήδη ενήργησε και κατώρθωσε να διορισθή ειρηνοδίκης εις ένα των τελευταίων δήμων της νήσου! Και τοιουτοτρόπως ο αλλόκοτος αυτός της Θέμιδος λειτουργός, όπως ο στρατιωτικός εκείνος του Γερολστάιν εν τω γνωστώ κωμειδυλλίω, αντιθέτως προς τα πανταχού και ανέκαθεν ισχύοντα εν πάση ιεραρχία, ήρξατο από του ανωτάτου βαθμού την σταδιοδρομίαν του διά να καταλήξη εις τον κατώτατον» (Αννίνος, 1888: 498-499).*

Και ο Αννίνος υποστηρίζει ότι το έργο του Βυζάντιου δεν ήταν σημαντικό και ότι στην αρχική του μορφή ήταν ακόμη χειρότερο. Αποδίδει τη μερική βελτίωση του έργου στο γεγονός ότι το έργο ανέβηκε από πολλούς θιάσους κάποιοι εκ των οποίων ήταν πολύ καλά καταρτισμένοι και σταδιακά έγινε δημοφιλές:

«Τοιαύτη ήτο η εποχή και τοιούτοι οι τύποι, ους ηθέλησε ν' αναπαραστήση ο συγγραφεύς της Βαβυλωνίας. Το έργον του ως κωμικόν παίγνιον ηδύνατο να είνε ανεκτόν. Αλλ' είχε γεννηθή ως είπομεν υπό αστέρα ευοίωνον και η επιτυχία του υπερέβη πολύ την μετρίαν αυτού αξίαν. Ενωρίς ανεβιβάσθη επί της σκηνής, ήτις κατά την εποχήν εκείνην ήτο άξεστος και αρχέγονος όσον περίπου και κατά την εποχήν του Θεσπίδος και φαίνεται ότι ηύδοκίμησιν. Εκ τούτου δ' ενθαρρυνόμενος ο Βυζάντιος προέβη εις ανατύπωσιν της κωμωδίας του, πολλά προσθαφαιρέσας, καθά λέγει εν τω προλόγω της δευτέρας εκδόσεως «χάριν αστεϊσμού», παρενείρας δε και τετάρτην πράξιν έμμετρον προς περισσοτέραν κομψότητα» μετά τριών νέων προσώπων, δύο γυναικείων, της Κανέλλας, ερωμένης του Κρητικού και της Γαρούφως, γραίας τροφού αυτής, είδος *duegne*, και ενός αγύρτου ιατρού. Αλλ' η βεβιασμένη αυτή παρένθεσις με τους ανουσίους και αδοκίμους στίχους της ουδέν προσέθηκεν εις το όλον έργον, δικαίως δε κατηργήθη προ πολλού και παραλείπεται εν τη παράστασει. Η εύνοια ης έτυχε το έργον παρά τω κοινώ προέβη αύξουσα, ιδίως κατόπιν ότι θίασοι κάπως κάλλιον κατηρτισμένοι συμπεριέλαβον αυτό εις το δραματολόγιον των και ο αείμνηστος Θ. Ορφανίδης, νέος τότε ζωηρός και ευφυής, υπεδύετο το πρόσωπο του Ανατολίτου. Έκτοτε αι παραστάσεις της Βαβυλωνίας επολλαπλασθιάσθησαν και δεν υπήρξε σκηνή προχείρως υπό φιλοδραματικού ομίλου πηχθείσα, δεν υπήρξεν εκπαιδευτήριον κατά την εποχήν των εξετάσεων, δεν υπήρξε θέατρον καθ' άπασαν την Ανατολήν, όπου να μη ηκούσθησαν οι αλλόκοτοι φθόγγοι των διαφόρων προσώπων της κωμωδίας του Βυζαντίου και αι παραφοραί του Επτανησίου και η έρις του Αλβανού προς τον Κρήτα. Και σήμερα ακόμη εν μέσαις Αθήναις υπό του σχετικώς καλλίστου ελληνικού θιάσου, προ ακροατηρίου αξιούντος τα πρωτεία εν νοημοσύνη και μορφώσει διδάσκεται η Βαβυλωνία, ενώ την προτεραίαν επί της αυτής σκηνής παριστάνετο ο Σεβήρος Τορέλλης του Φραγκίσκου Κοππέ!» (Αννίνος, 1888: 499).

Ο ίδιος ο Αννίνος υποστηρίζει ότι δεν συμφωνεί με τον ενθουσιασμό του κοινού για το έργο. Μπορεί κάποτε να ήταν κωμικό διότι όντως επικρατούσαν οι διάλεκτοι αν και θεωρεί υπερβολικό την ασυνεννοησία

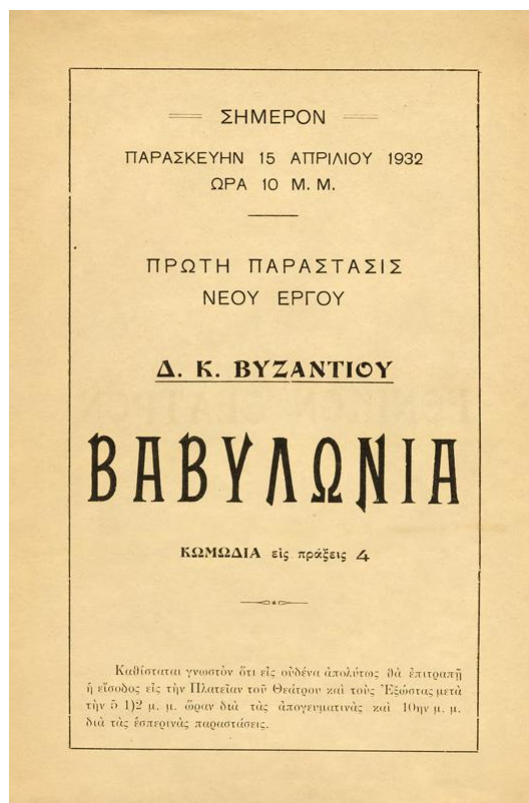
που προβάλλει ο συγγραφέας. Στην εποχή του όμως είναι και ανεπίκαιρο αφού υπάρχει διάδοση της παιδείας:

*«Και ενώ όλοι εφαιδρύνοντο και εκάγχαζον, εγώ μόνος ίσως των θεατών κατειλημμένος εκ των ανωτέρω διαλογισμών δεν εφαιδρυνόμην. Η παράστασις εκείνη της Βαβυλωνίας ήτο δι' εμέ μία εισέτι επιπρόσθετος απόδειξις ότι παρά την εκάστοτε ακουομένην εμφαντικήν μεγαληγορίαν δεν κατεβλήθη φιλότιμος εργασία προς ανύψωσιν της εθνικής σκηνης και προς εξευγενισμόν των θεατρικών ημών ηθών. Προπολλού το έργον αυτό, όπερ επιπολαίως και με την συνήθη παρ' ημίν περί το επίθετον ακράτειαν εχαρακτηρίσθη ως «εθνικόν», έπρεπε ν' αποσκορακισθή από της ελληνικής σκηνης. Ως κωμικόν παίγνιον, επαναλαμβάνω, καίπερ ουχί ανώτερον του μετρίου, ως σημειούν παροδικήν τίνα περίστασιν ουχί του εθνικού βίου αλλά μόνον της πολυπλάγκτου ελληνικής γλώσσης, ηδύνατο να είνε ανεκτόν προ ημίσεος αιώνος, δεδομένης μάλιστα της υπαρχούσης τότε σπάνεως περί τα πρωτότυπα δραματικά έργα· αλλά της εποχής παρελθούσης, έπρεπε και αυτό να παρέλθη και ουχί να σύρη ακόμη επί της σκηνης τα ράκη του αναχρονισμού του. Σήμερον τοιούτο έργον ούτε σκοπόν τινα εκπληροί ούτε επίδρασιν ελαχίστην δύναται να έχη· σήμερον τα φώτα της παιδείας διεσπάρησαν δαυιλώς χάρις ειν την δραστήριον φιλοπατρίαν του ημέτερου έθνους και την γοργήν φοράν του πνεύματος του αιώνος, η δε τέως ακατασκευός γλώσσα ημών επετέλεσε βαθμηδόν την μόρφωσιν της και απέκτησε την σθεναράν ενωτικήν της δύναμιν συνδέουσα διά δεσμού ακαταμαχήτου τους διεσπαρμένους ομοφύλους. Παρεκτός ολίγων απαραίτητων τοπικών ιδιωματισμών η ελληνική γλώσσα τανύν αποβαλούσαν βαθμηδόν τον φόρτον των ξενισμών και βαρβαρισμών δεν λαλείται εν Χίω, εν Κρήτη, εν Επτανήσω όπως ελαλείτο κατά την εποχήν, καθ' ην συνεγράφη η Βαβυλωνία, οι κάτοικοι δεν των ειρημένων ελληνικών χωρών συναντώμενοι εν τη ελευθέρα Ελλάδι δύνανται κάλλιστα να συνεννοηθώσιν, χωρίς ποσώς να επέλθη κωμική ή δυσάρεστος παρεξήγησις. Σήμερον οι λογιώτατοι εξέλιπον, οι δε τυχόν διασωζόμενοι και εμμένοντες εις τας εσχωριασμένας ιδέας των εδέησε προ πολλού να φυγομαχήσωσιν απέναντι των σαρκασμών, ους εξήγειρε παρά τω κοινώ πάσα ανίσχυρος αυτών προσπάθεια. Σκοπόν και επίδρασιν λυσιτελή δεν ηδύνατο να έχη τοιούτο έργο ουδ' εις αυτήν την εποχήν όποτε εγράφη. Αν*



*ήθελεν ο συγγραφεύς να διακωμωδήση-τουθ' όπερ καλώς ποιών αρνείται διαρρήδην εν τω προλόγω του-τον Καισαρέα διότι εισάγει τούρκικας λέξεις εις την ομιλίαν του ή τον Επτανήσιον διότι ξενοφώνως φθέγγεται χρώμενος λέξεσι και φράσεσιν ιταλικαίς, θα εδείκνυεν άδικον και ανόητον ζήλον, επειδή η κατά τόπους διαφθορά της λαλουμένης γλώσσης είνε συνέπεια των επί αιώνας διαρκεσασών ιστορικών περιπετειών του πολυπαθούς ημών Γένους, δι' ας βεβαίως δεν ευθύνονται αι νεώτεροι γενεαί. Αν δε πάλιν ήθελεν, ως αφελώς λέγει ο συγγραφεύς, να προτρέψη διά του μέσου τούτου τους ομοεθνείς εις την διάδοσιν της παιδείας, η αξίωσις του ήτο υπερβολική, διότι απαιτείται επίσης μακρών ετών εργασία όπως η γλώσσα αποσκυβαλίση τους παρεισφρήσαντας εις αυτήν ξενισμούς, έργον όπερ δεν δύναται να επιτελέση δια μας με όλην την αγαθήν της πρόθεσιν μία μετρία κωμωδία. Ενώ δε στερείται προορισμού, είνε αφ' ετέρου υπό τεχνικήν άποψιν όλως διόλου κακόζηλον και αδόκιμον κατασκευάσμα, διότι επί τέλους πάσα η πλοκή του έργου στηρίζεται εις παρεξήγησιν προελθούσαν εκ μιας λέξεως κακεμφάτου, αι δ' εν αυτών υπάρχουσαι ολίγαι χυδαίαι ευφυολογίαι εις τον αυτόν δυσώδη κύκλον ανάγονται. Ωραία τω όντι διδασκαλία να περιμένη το κοινόν να φαιδρυνθή με πολλήν συγκατάβασιν των οσφραντικών του νεύρων, από τον γνωστόν δυϊκόν του Λογιωτάτου μεθερμηνευόμενον παρά του Ανατολίτου!» (Αννίνος, 1888: 499-500).*

Το έργο ανέβασε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 1932 το Εθνικό Θέατρο με σκηνοθέτη το Φ. Πολίτη.



Η διανομή του έργου ήταν:

*Ανατολίτης:* Χριστ. Νέζερ

*Πελοποννήσιος:* Ηλ. Δεστούνης

*Αλβανός:* Ι. Αυλωνίτης

*Κρης:* Ε. Κατράκης

*Κύπριος:* Χρ. Φαρμάκης

*Χίος:* Χρ. Ευθυμίου

*Λογιώτατος:* Ν. Παρασκευάς

*Χίος Ξενοδόχος:* Ε. Μαμίας

*Μαρούσω, γυναίκα του:* Μ. Ραυτοπούλου

*Ανθούλα, κόρη του:* Β. Μανωλίδου

*Αστυνόμος, επτανήσιος:* Τηλ. Λεπενιώτης

*Γραμματεὺς αστυνομίας:* Ν. Παπαγεωργίου



Για το ανέβασμα του έργου, ο τύπος της εποχής διατύπωσε εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις. Οι κριτικές της παράστασης αφορούσαν τόσο την ίδια την παράσταση όσο και τον συγγραφέα και το έργο. Ο Δ.Σ. Δεβάρης στην εφημερίδα «Τα Αθηναϊκά Νέα» δεν σχολιάζει το έργο αλλά τους ηθοποιούς και ειδικά τον τρόπο με τους οποίους ερμηνεύουν τους ρόλους του. Ο Δεβάρης αναγνωρίζει ότι το στοιχείο της πολυγλωσσίας στο έργο είναι αυτό που του προσδίδει σατυρικό χαρακτήρα αλλά δεν αποδίδεται μέσω του τρόπου που αναπαριστούν οι ηθοποιοί τις διαλέκτους:

*«Εκείνος που, πλήξας χθες εις την πρώτην της «Βαβυλωνίας», ηπόρει διατί εξελέγη αυτό το έργον, δεν ήτο αδικαιολόγητος. Το κυριώτερον στοιχείον της-η σάτυρα της πολυγλωσσίας- εξατμίζεται σήμερα.*

*Σήμερα ο Μωραΐτης, ο Κρητικός, ο Κύπριος, ο Χιώτης, ο Ανατολίτης από τον πιο μορφωμένο μέχρι του πιο αμόρφωτου συνεννοούνται περίφημα. Προ είκοσι ετών με τους γλωσσικούς καυγάδες, με τον τύπον του δημοδιδασκάλου, που ήταν μέσα στη ζωή όπως είνε και στην γνωστή κωμωδία του κ. Μπάμπη Αννίου το έργον θα είχε καλλίτερη τύχη. Όταν όμως χαθή η σάτυρα αυτή για το κοινόν τι απομένει από το έργον;*

*Ποια είναι η δράσης; Ποια είναι η υπόθεσις; Η εξέλιξη: Κάποιος Αρβανίτης τραυματίστηκε κάποιον Κρητικό. Είναι «κάζο πενσάτο» ή «κάζο ατσιντέντε»; Ίδού τι πρόκειται να εξακιρβωθεί εις τρεις πράξεις. Και ο θεατρός τραβά τα μαλλιά του μ' αυτό το «κάζο πενσάτο», πλήττει με τα μακαρόνια του λογιώτατου, ο οποίος δεν του λέγει τίποτε. Αισθάνεται ότι το να παρακολουθήσει όλην αυτή την ιστορίαν τρεις ώρες υπερβαίνει τας δυνάμεις του. Αν δεν υπήρχαν η θαυμάσιες σκηνογραφίες του κ.Κλώνη, που περιέβαλον το έργο μέσα σε μίαν ατμόσφαιρα δροσερή, εύθυμη, γελαστή, αληθινά ελληνική, θα μπορούσε κανείς να κοιμηθή στο κάθισμα του. Από απόψεως ερμηνείας το έργο έδωσε την εντύπωσι πειράματος, ωσάν το «Εθνικόν Θέατρον» να είναι σχολείον εφαρμογής. Εις τους δύο κυριωτέρους ρόλους οι κ.κ. Λεπενιώτης και Νέζερ, ηθοποιοί πρώτης γραμμής, θα έλεγαν κανείς ότι επεφορτίσθησαν να δώσουν εξετάσεις ηθοποιίας.*

*Ο ένας, ο κ. Νέζερ, κατάφερε τον Ανατολίτη. Είδα εις επιθεωρήσεις καλλίτερη μίμησι του Ανατολίτου, αλλ' ο κ. Νέζερ συνεπλήρωσε τα κενά με την ηθοποιίαν του. Ο κ. Λεπενιώτης δεν καταλαβαίνω τι έπαιζε. Τι είδους επτανήσιος ήταν εκείνος; Ο αστυνόμος ήταν Κεφαλλονίτης. Αν ο κ. Λεπενιώτης ήθελε να δώσει απλώς επτανησιακόν τύπον, χωρίς ωρισμένην προφοράν, θα επέισθη όπως έπεισε και το ακροατήριον ότι αυτό δεν γίνεται. Το εξτραί εκείνο όλων των επτανησιακών προφορών ήτο τεχνητό, ψεύτικο. Ψεύτικη και η προφορά του κ. Καρούσου, καίτοι και αυτός. Επτανήσιος. Γνησιώτερα η προφορά του κ. Παντοπούλου, στα λίγα λόγια που είπε. Έκαμεν επί τέλους έναν Ζακυνθινό. Τι ήταν ο κ. Μαμίας ως ξενοδόχος; Χιώτης ή Κινέζος ή Εβραίος; Από την πρώτη φράσι του εφάνηκε ότι έπρεπε ν' απαλλαγή του ρόλου εκείνου.*

*Τι μέρος λόγου ήταν ο γραμματέας της αστυνομίας που μας έδωσεν ο κ. Παπαγεωργίου, ομολογώ πως δεν κατάλαβα. Ο κ. Δεστούνης πολύ καλός Μωραΐτης. Ο κ. Αυλωνίτης έπρεπε να διδαχθή ότι Αλβανίτης δεν θα πει μόνο βαρειά φωνή και θορυβώδεις κινήσεις. Έπρεπε να βγαίνει και ο τύπος του Αλβανίτη. Ο κ. Κατράκης ωραίος τύπος κρητικού, αλλά λιγάκι κινηματογραφικός. Βλέπει κανείς ότι δεν είχε κατορθωθεί να κρατηθούν οι υποκριταί σ' ένα ωρισμένο επίπεδο, ώστε να επιτευχθή ένα αρμονικό σύνολο. Ο κ. Πααρασκευάς, λ.χ. ευσυνείδητος καλλιτέχνης, δώσας ένα πολύ καλόν*

τύπον λογιώτατου, ήταν μακριά από τους περισσότερους των άλλων. Αυτό εχאלάρωνε την κίνηση. Έλειπε ότι θα μπορούσε να ονομάση κανείς «τέμπο», το οποίον αγνοείται εις τα περισσότερα θέατρα μας. Η πρώτη πράξις-ένα γλέντι- θα μπορούσε να συναρπάση αν επαίζετο με αδιάπτωτον γοργότητα και μπρίο. Εις την β' πράξιν η έλλειψις ρυθμού ήτο αισθητότερη. Σε στιγμές θα έλεγε, κανείς ότι, εκτός των θεατών, και αυτός ο κ. Λεπενιώτης έπληττε. Δεν πιστεύω πως θα ήταν έγκλημα καθοσιώσεως αν η β' πράξις περιεκόπτετο σε μερικά μέρη. Το κυριώτερον μέρος, η αληθινή απόλαυσις κατά την χθεσινή πρώτην της «Βαβυλωνίας» ήσαν αι σκηνογραφίαι του κ. Κλώνη. Αν κάπου έβλεπε κανείς κάποια υπερβολή στο φωτισμό, τούτο δεν έκανε κακήν εντύπωσιν. Αντιθέτως προσέθετεν εις το χιούμορ του έργου, του εχάριζε μια γελαστή ανταύγεια.

Υπάρχει όμως και κάτι άλλο εξαιρετικόν. Η εμφάνισις, το παίξιμο, το μπρίο του κ. Ευθυμίου. Αυτός εσκόρπιζε στο κοινό και στο ακροατήριον κέφι, ευθυμία, αυτός -ήταν ο μόνος- έδινε πνοή, ζωή στο έργο. Αυτός ζούσε το ρόλο του. Αυτός σας μετέφερε από την πλαστή ατμόσφαιρα του θεάτρου, έξω στη ζωή. Ήταν ο καλλίτερος απ' όλους χθες. Μου είπαν ότι είνε μαθητής του κ. Πολίτου. Αν ο κ. Πολίτης κατώρθωνε και εις τους άλλους να εμπνεύση την ίδια όρεξι, τον ίδιο ενθουσιασμό για το ρόλο του ή παράστασις της «Βαβυλωνίας» θα ήτο κάτι αληθινά άρτιο» (Αρχείο Εθνικού Θεάτρου).

Εντελώς αντίθετη όμως η κριτική που δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Εστία» και υπογράφεται με το αρχικό «Ω». Ο συντάκτης αιτιολογεί απολύτως την επιλογή του Εθνικού Θεάτρου να ανεβάσει το συγκεκριμένο έργο και θεωρεί ότι η παράσταση που παρακολούθησε ήταν πολύ καλή, κάτι που αποδίδει τόσο στον Φ. Πολίτη όσο και στην ερμηνεία των ηθοποιών:

«Η παράστασις του περιφήμου έργου του Κωνσταντινοπολίτου διερμηνέως και αγιογράφου Δημητρίου Χατζή-ασλάνη, του πομπωδώς επονομαζόμενου Βυζαντίου, εις το Εθνικόν Θέατρον και δη μεταξύ των πρώτων τριών παραστάσεων του, ήτο φυσικόν να προκαλέση μερικάς συζητήσεις. Και ήτο φυσικόν να εκφρασθούν εκ των προτέρων ζωηραί αμφιβολίαι, αν ένα έργον, εκατόν ακριβώς ετών, χωρίς μεγάλην σκηνικήν

αξίαν και με τόπους παρωχημένης και λησμονημένης εποχής, ήτο δυνατόν να προσελκύση το ενδιαφέρον του σημερινού κοινού. Και όσον μεν αφορά το ζήτημα του εάν έπρεπε να παρασταθή το έργον αυτό, τα επιχειρήματα των εισηγηθέντων την παράστασιν είνε πειστικά. Ένα έργον, που ημπορεί να θεωρηθή ως το πρώτον, ουσιαστικώς, θεατρικόν έργον της ελευθέρας Ελλάδος, μία κωμωδία, η οποία επί ένα ολόκληρο αιώνα παίζεται συνεχώς εις όλη την Ελλάδα, και εις όλην την Ανατολήν, και εις όλον τον κόσμον, όπου ζη ο εν διασπορά Έλληνισμός, είνε έργον που έχει αποκτήσει μόνον του την θέσιν του εν τη ιστορία του Ελληνικού Θεάτρου και πρέπει, κατά συνέπειαν, να μη λείπη από το δραματολόγιον του Εθνικού μας Θεάτρου. Όσον αφορά την αμφισβήτησιν της ικανότητας της «Βαβυλωνίας», όπως κρατήση το ενδιαφέρον του σημερινού κοινού, καταπίπτει και εκείνη αυτομάτως, έπειτα από την ειλικρινή διασκέδασιν, την αληθινήν και αβίαστον ευθυμίαν, που έχάρισε χθες η «Βαβυλωνία» εις το πυκνόν και εκλεκτόν, αλλά και όπως συνήθως ψυχρόν και επιφυλακτικόν κοινόν της πρώτης.

Αλλά η επιτυχία αυτή οφείλεται, κατά μέγιστον μέρος εις τον τρόπον, με τον οποίον ανεβιβάσθη το έργον. Υπό την εμπνέουσαν και δημιουργική διεύθυνσιν του κ. Φώτου Πολίτη αι ασύνδετοι και συχνά άσχετοι μεταξύ των σκηναί της «Βαβυλωνίας»- τας οποίας τα συνηθισμένα θεατρικά «μπουλούκια» των επαρχιακών περιοδειών παίζουν όπως τους αρέσει- επήραν ενότητα, συνοχή και θεατρικήν στερεότητα. Και εκράτησαν έτσι την προσοχή του θεατού αμείωτον σχεδόν, από την αρχήν έως το τέλος (το «σχεδόν» οφείλεται εις μερικάς σκηνάς της δευτέρας και τρίτης πράξεως, που «τραβούν» ολίγον). Σημαντικά επίσης συνετέλεσεν εις την επιτυχίαν η καλή και προσεκτική εκλογή των ηθοποιών. Με την εκλογήν αυτήν ετονώθη το κυριώτερο ίσως προσόν, που έχει η «Βαβυλωνία»: λαμπρά περιγραφή των χαρακτήρων των διαφόρων επαρχιών· του Έλληνισμού η ευφυής και φιλοσοφική εγκαρτέρησις του Ανατολίτου, το ευέξαπτον του «Αρβανίτου», η ρωμαντική γενναιότης του Κρητικού, η πονηρία του Μωθραΐτου, η αφοσίωσις του νησιώτου προς το χρήμα, η μελαγχολική και ποιητική διάθεσις του Κυπρίου, ο Ευρωπαϊκός ψευδοπολιτισμός του Κερκυραίου. Βέβαια η πάροδος του χρόνου και η επί ένα ολόκληρον αιώνα συμβίωσις των Ελλήνων, έχει σημαντικά μειώσει τας διαφοράς αυτάς των χαρακτήρων και έχει επιφέρει

κάποιαν εξομοίωσιν. Αλλά το γεγονός, ότι, όταν βλέπωμεν τας διαφοράς αυτάς, εμφανιζόμενες από την σκηνήν, τας εννοούμεν και διασκεδάζομεν με αυτάς, αποδεικνύει ότι ακολουθούν ακόμη να υφίστανται εις το υποσυνείδητον μας.

Και τας διαφοράς αυτάς ετόνισαν λαμπρά και χωρίς καμμίαν υπερβολήν οι ηθοποιοί. Βέβαια τα πρωτεία εκράτησαν- ίσως διότι είχαν και τους πρώτους ρόλους- οι κ.κ. Νέξερ και Λεπενιώτης. Ο πρώτος ιδίως, ως Ανατολίτης, κατώρθωσε να εισέλθη τελείως εις το πνεύμα του ρόλου του και να προκαλή συνεχώς την ενθουσιώδη ευθυμίαν του κοινού, ενώ ο κ. Λεπενιώτης, ως Κερκυραίος αστυνόμος, έδειξεν όλα τα μεγάλα θεατρικά του προσόντα. Θα φανή, ίσως, περίεργον, εάν τονίση κανείς ότι όλοι οι χθεσinoί ηθοποιοί ήσαν έκτακτοι. Αλλά αυτό ακριβώς το προσόν έχει η προσεκτική και μελετημένη αναβίβασις ενός έργου: ότι διαλέγει τον κατάλληλον ρόλον διά κάθε ηθοποιόν και δημιουργεί το λαμπρόν αυτό σύνολο, χωρίς διαφορά παιζίματος και θέσεων πρωταγωνιστών, που ικανοποιεί απολύτως τον θεατήν. Και έτσι δεν ημπορεί κανείς παρά να γράψη ότι, όσον καλός ήτο ο κ. Παρασκευάς εις τον ρόλον του Λογιωτάτου, άλλον τόσον καλοί ήσαν ο κ. Δεστούνης, ως Μωραίτης, ο κ. Αυλωνίτης, ως Αλβανός, ο κ. Κατράκης, ως Κρητικός, οι κ.κ. Μαμίας και Ευθυμίου, ως Χίοι, ο κ. Παπαδημητρίου, ως γραμματεύς της αστυνομίας, η κ. Ραυτοπούλου, ως Χιώτισσα, και ο κ. Φαρμάκης, ως Κύπριος.

Κάτι άλλο πρέπει να σημειώση κανείς ακόμη. Εις την αυστηράν, προφανώς, του σκηνοθέτου διεύθυνσιν, όσον και εις την ευσυνειδησίαν των ηθοποιών του Εθνικού Θεάτρου, οφείλεται το γεγονός ότι, εις ένα έργον, παρέχον, λόγω της φύσεως του, αφορμήν εις πολλάς τοιαύτας παρεκτροπάς, απεφεύχθη κάθε υπερβολή, κάθε υπογράμμισις, κάθε προστυχιά, από αυτάς, εις τα οποίας μας εσυνήθισε το ελαφρόν θέατρον [...]» (Αρχείο Εθνικού Θεάτρου).

Το ανέβασμα της παράστασης αποτέλεσε αφορμή στις κριτικές που αφορούσαν την παράσταση να γίνεται μνεία στον συγγραφέα και στο έργο καθώς και στους ιδιαίτερους ρόλους που περιλαμβάνει. Μία τέτοια κριτική

είναι αυτή που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Καθημερινή» που υπεγράφη με το ψευδώνυμο «Ο θεατής»:

*«Η πρώτη μετά τόσα έτη, της «Βαβυλωνίας» του Δ. Βυζαντίου εις το Εθνικόν Θέατρον, επανέφερε επί σκηνής τους ανθρώπους, τα ήθη και τα έθιμα της Ελλάδος του 1829. Και εις ένα πλαίσιον αριστοτεχνικής σκηνοθεσίας, μέσα εις την δροσεράν γραφικότητα του ελληνικού τοπίου, την οποίαν διά πρώτην ίσως φορά Έλλην σκηνογράφος, ο κ. Κλώνης, διαθέτων τελειοποιημένα και σύγχρονα σκηνικά μέσα, κατώρθωσε να εμφανίση από σκηνής θεάτρου εις τας Αθήνας, εκινήθησαν οι παλαιοί και λησμονημένοι τύποι της «Βαβυλωνίας».*

*Ίσως προς της παραστάσεως θα ήτο ορθόν να εξηγηθή δι' ενός προλόγου η ιστορική σημασία και το περιεχόμενον της σατύρας του Βυζαντίου, προς πληρεστέραν κατανόησιν μερικών λεπτομερειών, που δυνατόν να διαφεύγουν εις τους θεατάς του 1932. Ο Βυζάντιος διά της «Βαβυλωνίας» επεχείρησε να παρουσιάση την κατά τόπους διαφθοράν της ελληνικής γλώσσης επελθούσαν κατά την εποχήν της δουλείας προς τον σκοπόν να καταστήση εμφανή την ανάγκην της ιδρύσεως των απαιτούμενων σχολείων. Άσχετον προς το λεγόμενον γλωσσικόν ζήτημα το έργον αναφέρεται ιδίως εις την τότε επικρατούσαν πλησμονήν ξένων λέξεων τουρκικών και φράγκικων, την χρήσιν απηρχαιωμένων τύπων παρά των κοινών ελληνικών λέξεων και τα διαφοράς των εις την προφοράν.*

*Τα κύρια πρόσωπα του έργου, Ανατολίτης, Χίος, Αλβανός, Πελοποννήσιος, Κρητικός, Κύπριος και ένας λογιώτατος, συναντώμεν τυχαίως σε ένα χάνι του Ναυπλίου την επομένην της ναυμαχίας του Ναυαρίνου, πανηγυρίζοντα την απελευθέρωσιν της Ελλάδος. Από γλωσσικήν «παρεξήγησιν» ο Αλβανός πυροβολεί τον Κρητικόν, ο δε επτανήσιος αστυνόμος διατάσσει να συλληφθούν άπαντες, οι οποίοι και απολύονται μετ' ολίγον κατά διαταγήν της διοικήσεως. Εις την απλήν αυτήν υπόθεσιν χωρίς κανένα μύθον ή πλοκήν, ο Βυζάντιος χάριν «κομμότητος» όπως λέγει εις τον πρόλογον της δευτέρας εκδόσεως του έργου του, παρενέβαλε και ένα άσχετον ερωτικόν επεισόδιον εκτεινόμενον εις ολόκληρον την τετάρτην πράξιν, η οποία και παρελείφθη ακριβώς, διότι ήτο ξένη εις την πλοκήν του μύθου, κατά την νέαν παράστασιν του έργου εις το Εθνικόν θέατρον.*



*Η σάτυρα αυτή του Βυζαντίου, γραφείσα προφανώς άνευ αξιώσεων, αποτελείται από μίαν σειράν παρεξηγήσεων μεταξύ των προσώπων, αι οποίαι δημιουργούνται εκ των γλωσσικών παρεξηγήσεων.*

*Την ιστορικήν αυτήν υπόθεσιν ο σκηνοθέτης του Εθνικού Θεάτρου κ. Φ. Πολίτης εξετίναξε από τον κονιορτόν του χρόνου, την εξεκαθάρισε από τας ακατανοήτους διά την σημερινήν εποχήν περικοπάς, την παρέδωσε εις τους ηθοποιούς κατά δύναμιν συγχρονισμένην και η σάτυρα του Βυζαντίου- ένα κομμάτι ζωντανής ελληνικής πραγματικότητος, με τύπους σπαρταριστούς εις γηγενές «χιούμορ», επανέφερε την εποχήν εκείνην της Ελλάδος, ενώπιον των θεατών ολοζώντανον εις πραγματικότητα.*

*Ο κ. Νέζερ εδημιούργησεν έναν αλησμόνητον τύπον Ανατολίτου, ο νεαρός ηθοποιός Ευθυμίου έναν εκτάκτως πραγματικόν χιώτην. Επίσης οι κ.κ. Παπαγεωργίου (γραμματεύς της αστυνομίας), Παρασκευάς (λογιώτατος), Δεστούνης (Πελοποννήσιος), Αυλωνίτης (Αλβανός), Λεπενιώτης (Επτανήσιος), απέδωσαν ικανοποιητικότερα τα λεκτικά ιδιώματα και την δροσεράν ηθογραφικήν σκιαγραφίαν των διαφόρων τύπων της ελληνικής «Βαβυλωνίας» του 1829» (Αρχείο Εθνικού Θεάτρου).*

Τέλος, άλλη μια κριτική για το έργο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Πατρίς» με την υπογραφή «Κάθισμα 13» που εστιάζει κυρίως στο χαρακτηρισμό του λαϊκού που είχε το έργο

*«Χαρακτηριστικό αυτό: Ούτε πολλοί ούτε λίγοι παραξενεύθηκαν μόλις έμαθαν πως το «Εθνικό» θ' ανέβαζε τη «Βαβυλωνία». Και η συγκεκριμένη έκφρασις της παραξενιάς των φάνηκε στην αραίωσι του ακρατηρίου της «πρεμιέρας». Γιατί τάχα; Να ήταν μήπως οι...Χαιρετισμοί-επειδή ελέχθη και αυτό-εκείνο που εμπόδισε τους πολύ καθώς πρέπει να πάνε στη «Βαβυλωνία», όπως πήγαν στον «Αγαμέμνονα»; Ούτε γι' αστεία μία τέτοια «ερμηνεία», που αν επιμένουμε σ' αυτό, είνε- όπως το είπαμε-γιατί παρουσιάζει το τυπικό, το χαρακτηριστικό γνώρισμα του σνομπισμού. Η «Βαβυλωνία» δεν γεμίζει το μάτι. Λίγο, γιατί κινδυνεύει κανείς πάρα πολύ να αισθανθή θεατρικήν απόλαυσιν και να διασκεδάση-πράγμα ίσως ασυμβίβαστον με έναν τόσον σοβαρόν θεσμόν, όπως αυτός του «Εθνικού». Λίγο ακόμη γιατί έχει το πιπεράκι της, το ανόθευτο πιπέρι της λαϊκής σάτυρας που δεν το γουστάρει η*

σεμνοτυφία, έστω και αν οι πιστοί της, υπό την ανεπίσημον πια ιδιότητα των «θεατροφίλων» γεύονται τα πιο χοντροκομμένα μπαχαρικά της πιο ζετσίπωτης επιθεωρήσεως. Ως τόσο η «Βαβυλωνία» είναι το θεατρικό έργο που έζησε βαθύτερα και περισσότερο στα λαϊκά στρώματα. Και προκειμένου να πατήσουμε λίγο τον κάλο του σνομπισμού, προκειμένου ίσως και να ξαφνίσουμε μερικούς «υγιώς σκεπτόμενους», ας μας επιτραπή να διερωτηθούμε, με την ευκαιρίαν αυτήν: Αν έλειπε η «Βαβυλωνία» και ο...«Φιάκας» τι καλά καλά θα είχε να διαφυλάξη ως έργον ελληνικής παραγωγής κατά την διαρρέυσασαν εκατονταετηρίδα ένας θεματοφύλαξ και μία «Κιβωτός»; Θα ήταν βέβαια ακόμη και ο Καραγκιόζης. Αλλά η μεγάλη τέχνη του μεγάλου Μόλλα έκαμεν ώστε να διαφυλαχθούν τα αριστουργηματικά εκείνα κομμάτια, δίχως επισήμους φροντίδας και δίχως μεγάλη φασαρία.

Είναι ευτύχημα, το ότι ο Δημήτριος Χατζή-Ασλάνης (Βυζάντιος) αγνοούσε προφανώς τα στοιχεία της σκηνικής τέχνης. Η αδυναμία αυτή του συγγραφέα έδωσε τη δύναμι στο πραγματικά πρώτο και μοναδικό αυτό ελληνικό έργο, να ζήσει ένα ολόκληρο αιώνα και να είναι ή να μπορέ να είναι ακόμη και σήμερα ζωντανό. Η «Βαβυλωνία» έζησε και ζη ως ουσία και ως περιεχόμενο, ακριβώς γιατί η απλή σκηνική και θεατρική της μορφή επέτρεπε και απέβαλλε τις κατά καιρούς σκηνικές προσαρμογές κατά ένα απεριόριστα ελεύθερο τρόπο. Αυτό αποτελεί ταυτόχρονα την ευκολία και τη δυσκολία στο ανέβασμα της. Τα «μπουλούκια των περασμένων εποχών, κι ας μην είχαν ειδικούς σκηνοθέτας, κι ας τους έλειπαν τα πολυτελή και πλούσια τεχνικά μέσα, επιτύχαναν κατά κανόνα ακριβώς γιατί δεν είχαν άλλο γνώμονα παρά το λαϊκό αισθητήριο. Απ' τη στιγμή που παρεμβάλλεται ένας λόγιος σκηνοθέτης, οι ευθύνες του είναι τεράστιες. Ακριβώς διότι έχει απόλυτη ελευθερία δράσεως. Και μόνον ένα περιορισμόν: να σεβασθή το περιεχόμενον. Το περιεχόμενον αυτό δεν περιορίζεται σε μια απλή ηθογραφία, καν ούτε στα πλαίσια μιας «κομέντια ντελ άρτε». Είναι πλατύτερο, είναι βαθύτερο. Η «Βαβυλωνία» είναι μία κωμωδία με τη συγκεκριμένη σημασία της λέξεως: μια απεικόνισης χαρακτήρων. Ο Ροΐδης που φάνηκε τόσο αυστηρός- ίσως και άδικος- όσον αφορά την «ατελέστατην απομίμησιν της λαλιάς», που καταλογίζει στον Βυζάντιο, αναγνώρισε από τους πρώτους, ότι: «έγκειται η

αξία της «Βαβυλωνίας» εις την επιτυχή απεικόνισιν του ήθους εκάστου αυτών....» (των ηρώων δηλαδή).

*Η βιωτική σοφία του Ανατολίτη-για να μεταχειρισθούμε τη διατύπωση του Ροΐδη- η πονηρία του Μωραΐτη, ο ψευδοπολισμός του Επτανησίου, η πεποίθησις του Χίου στην παντοδυναμία του χρήματος κτλ. αποτελούν βαθύτατες απεικονίσεις χαρακτήρων και ζουν με αριστοφανικό ή μολιέριο παλμό. Η διακωμώδησις του λογιωτατισμού, το μαστίγωμα της αισχροκερδείας κτλ. έχουν ακόμη και στοιχεία προφητισμού.*

*Όλα αυτά για να επιμείνωμε σε τούτο: ότι η «Βαβυλωνία» δεν είχε φάρσα, δεν είχε «μπουφονερί», ότι χρειάζεται ερμηνευτάς κωμικούς-καρατερίστες, αλλά όχι «μπούφους». Αν είχε έτσι, μένει να ρωτήσουμε: Ετηρήθη το μέτρο αυτό;*

*Δικαίωμα του σκηνοθέτου ήτο να περικόψη όσα περιέκοψε, να προσθέση όσα προσέθεσε. Και καθήκον δικό μας είναι να κρίνουμε από το αποτέλεσμα. Εκεί όπου ο σκηνοθέτης ενεπνεύσθη από τη λαϊκή κωμωδία, και συγκεκριμένα από τον Καραγκιόζη- όπως το τραγούδι του Ανατολίτη, κτλ.- επέτυχε απολύτως [...]» (Αρχείο Εθνικού Θεάτρου).*

## Γ. Η ΓΛΩΣΣΑ

Πού 'ναι το τέλος

Εν αρχή είναι ο Λόγος

Εμείς στη μέση.

Ποιος είναι άραγε ο Λόγος για τον οποίο μιλάει εδώ ο ποιητής; Ποια η σημασία του όρου αυτού; Αν σταθούμε για λίγο στο δεκαεπτασύλλαβο χαικού του σπουδαίου διανοητή του 20<sup>ου</sup> αιώνα Ζήσιμου Λορεντζάτου, θα αντιληφθούμε ότι οι εικόνες που δημιουργούνται είναι πλείστες, μάλιστα μοιάζει να μην έχουν τέλος. Τόσα και τα νοήματα που προκύπτουν. Το σημασιολογικό περιεχόμενο της λέξης λόγος- εκτός των άλλων ερμηνειών- αποδίδεται κάποιες φορές με τον όρο ομιλία, δηλαδή ο προφορικός λόγος, και άλλοτε αντιστοιχεί στο γραπτό λόγο. Προφορικός και γραπτός μαζί αποτελούν τον εκφερόμενο λόγο. Η γραφή όμως της λέξης με κεφαλαίο 'Λ' «Λόγος» δίνει μια θεολογική διάσταση στην αρχαιοελληνική σημασία της που πηγάζει από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, μάλιστα ο δεύτερος στίχος είναι αυτούσια η αρχική φράση από το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, και μας αποκαλύπτει ότι αναφέρεται εδώ στον ένσαρκο Λόγο του Θεού ως η λογική του νοός, φανερώνει δηλαδή τη δύναμη του νου να συλλογίζεται και να γνωρίζει τον εαυτό του. Με βάση αυτό τον ορισμό, λόγος είναι η λογική σκέψη, ο ενδιάθετος λόγος, και αποτελεί ιδιότητα του ανθρώπου και κάθε έλλογου όντος ο οποίος μέσω της ομιλίας και του γραπτού λόγου μπορεί να αποδώσει φωνητικά και συμβολικά το συνειρμό της λογικής της διανόησης. Η απόδοση αυτή πραγματώνεται μέσω της γλώσσας. Ως γλώσσα ορίζουμε το κύριο σύστημα που μέσω συμβόλων, ήχων και κινήσεων χρησιμοποιείται για την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Από όλα τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η γλώσσα είναι ο κυριότερος τρόπος για να εκφράσουμε τις σκέψεις μας και να επικοινωνήσουμε με τους άλλους ανθρώπους και τότε καταλαβαίνουμε

ποσό σημαντικό και χρήσιμο είναι για μια ομάδα ατόμων να έχουν τον ίδιο κώδικα επικοινωνίας. Για τους λόγους αυτούς στην ενότητα που ακολουθεί θα ασχοληθούμε με την ελληνική γλώσσα και το ρόλο που διαδραμάτισε από τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους ως και τις μέρες μας. Με γνώμονα τη “Βαβυλωνία” θα γίνει μελέτη στις διαλέκτους και τους γλωσσικούς ιδιωματισμούς της ελληνικής επικράτειας και θα σταθούμε με λεπτομέρεια στο γλωσσικό ζήτημα που ταλάνισε τη χώρα για πάνω από έναν αιώνα. Για την καλύτερη μελέτη όλων αυτών θα καταπιαστούμε με την ελληνική γλώσσα από τη γέννηση της και θα διανύσουμε την πορεία της στο πέρασμα των αιώνων.

## Δημιουργία ελληνικής γλώσσας και η πορεία της

Η ελληνική γλώσσα εντοπίζεται για πρώτη φορά γραπτά σε κείμενα του 14<sup>ου</sup>-13<sup>ου</sup> αιώνα σε αρχεία που αφορούσαν τα μεγάλα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού και τις περιοχές στις οποίες είχε επεκταθεί. Η δομή του μυκηναϊκού κόσμου συνίστατο σε μικρά κράτη που διοικούσαν βασιλιάδες και στα παλάτια βρίσκονταν και ο κρατικός διοικητικός μηχανισμός. Ο μηχανισμός αυτός ήταν ιδιαίτερα σύνθετος λόγω των πολλαπλών αρμοδιοτήτων που είχε και που πρόκυπταν από τη διαχείριση των καλλιεργειών, των αγαθών αλλά και των ανθρώπων. Απαιτούνταν συνεπώς τήρηση γραπτών αρχείων για την ομαλή διεξαγωγή των δραστηριοτήτων και γι' αυτό δεν ήταν επαρκής πλέον μόνο ο προφορικός λόγος (Χριστίδης, 2012).

Για να καλυφθούν οι λογιστικές ανάγκες των μυκηναϊκών βασιλείων υιοθετήθηκε ένα σύστημα γραφής, γνωστό από τους επιστήμονες ως γραμμική Β και περιλάμβανε σημάδια που το καθένα από αυτά εξέφραζε μία συλλαβή. Το σύστημα περιλάμβανε 90 σημάδια -συλλαβές και 100 περίπου εικονογράμματα. Σε συνδυασμό με άλλα σημάδια που εξέφραζαν αριθμούς, καταγράφονταν στα αρχεία τα πράγματα και οι ποσότητες. Τα αρχεία τηρούνταν πάνω σε πινακίδες που κατασκευάζονταν από πηλό, μία πρακτική αντίστοιχη με αυτή παλαιότερων ανατολικών πολιτισμών με τη διαφορά ότι οι μυκηναϊκές ψήνονταν στον ήλιο και αφού γίνονταν οι καταγραφές αρχειοθετούνταν. Οι πινακίδες αυτές είναι που πρόσφεραν αρχαιολογικές μαρτυρίες για το σύστημα γραφής. Οι πινακίδες, παρά την καταστροφή των μυκηναϊκών παλατιών από φωτιά μπόρεσαν να διατηρηθούν διότι οι φλόγες τις έψησαν. Δεν ισχύει όμως το ίδιο για τα αρχεία που τηρούνταν ε δέρματα ή σε πάπυρο και ως εκ τούτου, μόνο υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν γι' αυτό (Χριστίδης, 2012).

Τα πρώτα αρχαιολογικά ευρήματα της γραμμικής Β εντοπίστηκαν στην Κρήτη από τον Άγγλο αρχαιολόγο Arthur Evans στις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα. Η αποκρυπτογράφηση τους όμως έγινε αρκετές δεκαετίες

αργότερα και πιο συγκεκριμένα στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Ο αρχιτέκτονας Michael Ventris είχε αποκτήσει μεγάλη πείρα στην αποκωδικοποίηση κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου λόγω των κωδικών των Γερμανών που είχε καταφέρει να σπάσει. Ο Ventris μαζί με τον John Chadwick του πανεπιστημίου του Cambridge που ήταν ειδικός στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας, αποκρυπτογράφησαν τη γραμμική Β αναδεικνύοντας τα πρώτα ελληνικά κείμενα. Για να το καταφέρουν αυτό χρησιμοποίησαν το κυπριακό συλλαβάριο, ένα σύστημα γραφής της κυπριακή διαλέκτου που είχε συγγένειες με τη γραμμική Β. Με βάση τα κοινά σημεία της διαλέκτου και των κειμένων μπόρεσαν να κάνουν υποθέσεις για τα υπόλοιπα. Στην επιβεβαίωση των υποθέσεων συνέβαλλαν και τα εικονογράμματα. Μία από τις πρώτες λέξεις των κειμένων που αποκωδικοποίησαν είχε την έννοια του τρίποδα που επιβεβαιώθηκε από ένα αντίστοιχο εικονόγραμμα. Με τον ίδιο τρόπο κατάφεραν να αποκωδικοποιήσουν όλο το σύστημα (Χριστίδης, 2012).

Η γραμμική Β δεν αναπτύχθηκε ως σύστημα γραφής από τους Μυκηναίους παρά το γεγονός ότι στον πολιτισμό τους εντοπίστηκε η χρήση του. Θεωρείται πιθανό ότι το δανείστηκαν από τον μινωικό πολιτισμό που αναπτύχθηκε στην Κρήτη και που το ανέπτυξαν για να καλύψουν τις λογιστικές και διοικητικές τους ανάγκες. Το σύστημα αυτό είναι γνωστό ως γραμμική Α και αποτελούνταν και αυτό από συλλαβές αποτελώντας τον πρόγονο της γραμμικής Β. Η γραμμική Α δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί για την ανάκτηση περισσότερων πληροφοριών αλλά οι λίγες που υπάρχουν υποδεικνύουν ότι δεν χρησιμοποιούνταν η ελληνική γλώσσα. Οι Μυκηναίοι δανείστηκαν συνεπώς το σύστημα για την καταγραφή της ελληνικής γλώσσας διατηρώντας όμως κάποια χαρακτηριστικά του πρώτου συστήματος. Η μη προσαρμογή του συστήματος στην ελληνική γλώσσα είναι και η αιτία για την ιδιαίτερη ορθογραφία της γραμμικής Β και αυτή δεν είναι η μόνη της ιδιαιτερότητα. Γενικά ως σύστημα γραφής παρουσιάζει δυσκολίες αλλά και ελλείψεις όπως η μη σημείωση των τελικών συμφώνων. Αυτές οι δυσκολίες και

ελλείψεις δημιουργούν ασάφειες που δεν καθιστούν εύκολη την κατανόηση των κειμένων της γραμμικής Β. Βέβαια το ζήτημα της κατανόησης δεν ήταν κεντρικό για τους Μυκηναίους δεδομένου ότι μόνο η γραφειοκρατία των ανακτόρων χρησιμοποιούσε αυτό το σύστημα και όχι το ευρύ κοινό και αυτή κατανοούσε τα κείμενα λόγω της λογιστικής φύσης τους (Χριστίδης, 2012).

Σαφώς και η γραμμική Β δεν αποτέλεσε την έναρξη της ελληνικής γλώσσας αφού θεωρείται ότι η ύπαρξη της χρονολογείται για μεγάλο χρονικό διάστημα πριν αρχίσει η καταγραφή της. Αν και δεν έχει εντοπιστεί η έναρξη της ως διακριτή γλώσσα εντούτοις υπάρχουν πληροφορίες ότι εντάσσεται σε μία παλαιά και μεγάλη γλωσσική οικογένεια, δηλαδή εντάσσεται σε μία ομάδα με άλλες γλώσσες με τις οποίες έχει κοινή καταγωγή, την ινδοευρωπαϊκή. Στην ομάδα αυτή περιλαμβάνονται γλώσσες από την Ευρώπη αλλά και την Ινδία και κατάγονται από την ίδια γλώσσα. Στην ομάδα αυτή, εκτός από την αρχαία ελληνική γλώσσα περιλαμβάνονται και άλλες γλώσσες που αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη και άλλων γλωσσών. Πιο συγκεκριμένα, στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια ανήκει η λατινική γλώσσα που είναι η μητέρα της ιταλικής, της γαλλικής, της ισπανικής και της πορτογαλικής, η αρχαία ινδική ή σανσκριτική, η γαλατική, η ιρλανδική, η βρετονική, η ουαλική, η γοτθική, η γερμανική, η ολλανδική, η αγγλική, η νορβηγική, η δανική, η σουηδική, η λιθουανική, η λετονική, η ρωσική, η ουκρανική, η πολωνική, η τσεχική, η σερβοκροατική, η βουλγαρική αλλά και αρχαίες ανατολικές γλώσσες όπως η χεττιτική, η τοχαρική καθώς και η αρχαία και η νέα ιρανική (δηλαδή η περσική), η αρμενική και η αλβανική (Χριστίδης, 2012).

Οι μεταβολές αυτών των γλωσσών από την αρχική γλώσσα από την οποία κατάγονται έγινε με το πλέον παραδοσιακό τρόπο. Οι άνθρωποι μετακινούνταν σε διαφορετικά μέρη, σε ξένες χώρες και ζούσαν σε ένα περιβάλλον διαφορετικό από το δικό τους που μιλιόνταν μία γλώσσα που δεν την ήξεραν και που έπρεπε να την μάθουν για να συνεννοηθούν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η αρχική γλώσσα που μιλούσαν να μεταβάλλεται



σταδιακά. Θεωρείται συνεπώς πιθανό ότι η μετακίνηση των λαών από το σημείο που μιλιόνταν ο πρόγονος των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών προς τα δυτικά δημιούργησε νέες γλώσσες όπως και η ελληνική (Χριστίδης, 2012).

Η ελληνική γλώσσα εγκαταστάθηκε στον ελληνικό χώρο μέσω των μεταναστεύσεων και των εισβολών όπως οι Αχαιοί, οι Ίωνες και οι Δωριείς και των διαλέκτων που έφεραν μαζί τους. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι η ελληνική γλώσσα δεν ήταν ενιαία μέχρι και την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Αντίθετα, αποτελούνταν από μία σειρά διαλέκτους (Χριστίδης, 2012).

Μετά των κειμένων της γραμμικής Β, γραπτές αποδείξεις για την ελληνική γλώσσα εντοπίζονται περίπου το 750 π.Χ. Εκείνη την περίοδο χρονολογούνται οι πρώτες γραφές που χρησιμοποιούν το αλφαβητικό σύστημα γραφής που είναι και αυτό που χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα. Η ανακάλυψη του αλφαβήτου όχι μόνο προσέφερε δυνατότητες μεγάλων συνδυασμών των γραμμάτων αλλά καταδεικνύει ότι οι άνθρωποι είχαν κατανοήσει τον τρόπο που δημιουργείται και λειτουργεί η γλώσσα και ήταν πλέον σε θέση μέσω της γραφής να δημιουργούν λέξεις. Το αλφαβητικό σύστημα αποτέλεσε σημείο καμπής για τη γλώσσα. Πρώτα απ' όλα εξέφραζε απόλυτα τη γλώσσα και τον λόγο αφού κάθε γράμμα εξέφραζε ένα φώνημα. Επιπλέον, αντίθετα από τον μεγάλο αριθμό σημείων που περιλάμβαναν τα προηγούμενα συστήματα γραφής, το αλφαβητικό σύστημα περιλαμβάνει μικρότερο αριθμό γραμμάτων, κάτι που σημαίνει ότι ήταν πιο εύκολο για τον άνθρωπο να το μάθει και να το χρησιμοποιεί. Και αυτό ήταν το σημείο που κατέστησε το αλφαβητικό σύστημα επαναστατικό. Ενώ στο παρελθόν τα συστήματα γραφής ήταν γνωστά και χρησιμοποιούνταν μόνο στα παλάτια από τη γραφειοκρατία και τους ανθρώπους της που ήταν εξειδικευμένα, πλέον με το αλφαβητικό σύστημα ήταν εύκολο να την μάθουν και άλλοι οδηγώντας έτσι στη διάδοση της (Χριστίδης, 2012).

Οι Έλληνες ήλθαν σε επαφή με το αλφαβητικό σύστημα μέσω των Φοινίκων. Το όνομα Φοίνικες έχει ελληνική καταγωγή και είναι τόσο παλιό

που παραπέμπει στην Ομηρική εποχή, αν όχι και παλαιότερα. Οι Έλληνες χαρακτήριζαν με αυτό το όνομα τον ανατολικό αυτό λαό και όποια πολιτιστικά χαρακτηριστικά αυτός είχε. Οι Φοίνικες δεν αποκαλούσαν ποτέ τους εαυτούς τους με αυτό το όνομα και έχει γίνει ιδιαίτερη συζήτηση για το πώς αποδόθηκε αυτό το όνομα σε αυτό τον λαό. Μία εξήγηση είναι ότι η λέξη «φοίνιξ» ανάμεσα σε άλλες σημασίες, σημαίνει και «κόκκινος» το οποίο πιθανότατα συνδεόταν με την βιομηχανία υφασμάτων για την οποία ήταν διάσημες οι φοινικικές πόλεις. Σύμφωνα με αυτή την ετυμολογία, ο Φοίνικας προερχόταν από την ελληνική λέξη «φοινός» που σήμαινε εκτός από «κόκκινος», «αίμα», «λεκιασμένος με αίμα», «θάνατος» και «έγκλημα». Οι Έλληνες λεξικογράφοι σύνδεσαν την αρχική σημασία της λέξεως με την κατασκευή των μωβ ρούχων στις φοινικικές πόλεις και έτσι γι' αυτούς Φοινίκη σήμαινε η «χώρα των μωβ ρούχων» (Aubet, 2001).

Η καταγωγή των Φοινίκων αποδίδεται στους Χαναναίους που την 3η χιλιετία π.Χ., εγκαταστάθηκαν στην Συρία. Η γεωγραφική τοποθεσία των Φοινίκων ήταν σε μία περιοχή που βρίσκονταν ανάμεσα στις εκβολές του ποταμού Ορόντη και του όρους Κάρμηλος. Η περιοχή αυτή ήταν ιδιαίτερα περιορισμένη και στενή και ο Ηρόδοτος θεωρεί ότι αυτό ήταν που ώθησε τους Φοίνικες στην θάλασσα. Η περιοχή είχε πολλά φυσικά λιμάνια που ήταν κατάλληλα για την εμπορική ναυσιπλοΐα. Η γεωγραφική θέση και οι δυσχέρειες που παρουσίαζε ήταν ο κύριος λόγος για την δημιουργία πολλών ανεξάρτητων πόλεων κρατών που για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν τα μεγαλύτερα εμπορικά κέντρα της αρχαιότητας. Οι πόλεις αυτές παρουσίαζαν μεγάλες διαφορές μεταξύ τους, παρά το γεγονός ότι σε όλες κατοικούσαν Φοίνικες που μιλούσαν την ίδια γλώσσα και είχαν τον ίδιο πολιτισμό, τόσο σε εμπορικό και πολιτικό επίπεδο, αλλά και στο θέμα της θρησκείας αφού από πόλη σε πόλη οι θεοί που λατρεύονταν είχαν διαφορές μεταξύ τους (Aubet, 2001).

Λόγω της σημαντικής εμπορικής τους δραστηριότητας οι Φοίνικες έκαναν πολλά και σημαντικά ταξίδια και κατά τη διάρκεια αυτών ήρθαν σε επαφή και με τους Έλληνες. Οι Φοίνικες είχαν δημιουργήσει ένα αλφάβητο

που είχε 22 γράμματα. Η διαφορά με το ελληνικό είναι ότι και τα 22 γράμματα αφορούσαν τα σύμφωνα της φοινικικής γλώσσας αντίθετα από το ελληνικό που περιλαμβάνει γράμματα τόσο για τα σύμφωνα όσο και για τα φωνήεντα. Οι Έλληνες συνεπώς δανείστηκαν ένα ελλειπτικό σύστημα από τους Φοίνικες και δημιούργησαν το δικό τους που ήταν ολοκληρωμένο (Χριστίδης, 2012).

Η διαφοροποίηση του λεκτικού λόγου σύμφωνα με τις γεωγραφικές περιοχές οδήγησε στη δημιουργία τριών διαφορετικών διαλέκτων. Η πρώτη ήταν η ιωνική-αττική που εντοπίστηκε στην Αττική, στην Εύβοια, στις Κυκλάδες και στην Ιωνία. Η δεύτερη ήταν η αιολική που εντοπίστηκε στη Θεσσαλία, στη Βοιωτία, στη Λέσβο και στην Αιολία που βρίσκονταν στην Μικρά Ασία. Η τρίτη ήταν η δωρική που εντοπίστηκε στην Ήπειρο, στη Δυτική Στερεά, στην Πελοπόννησο, στη Μήλο, στη Θήρα, στην Κρήτη, στα Δωδεκάνησα και στα παράλια της Μικράς Ασίας που βρίσκονταν απέναντι. Στον τομέα των γραμμάτων κάθε μία από αυτές χρησιμοποιήθηκε σε διαφορετικό είδος. Η μελική ποίηση χαρακτηρίστηκε από τη χρήση της αιολικής διαλέκτου ενώ η χορική ποίηση και το ειδύλλιο από τη χρήση της δωρικής διαλέκτου. Στη λυρική ποίηση, στο δράμα, στη ρητορεία, στη φιλοσοφία, στην ιστοριογραφία αλλά και στα έπη, χρησιμοποιήθηκε η ιωνική διάλεκτος που εξέλιξη της αποτέλεσε η αττική διάλεκτος (Βούρτσας, 1999· Αλιγιζάκης, 2018).

Στο μαντείο του Νάιου Δία και της Διώνης στη Δωδώνη εντοπίστηκαν οκτώ επιγραφές που έχουν διασωθεί και χρονολογούνται στον 8ο αιώνα π.Χ. Από τις επιγραφές αυτές επιβεβαιώνεται ότι η αποτύπωση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας δεν γίνονταν με τον ίδιο τρόπο σε διαφορετικές περιοχές και υπήρχε το φαινόμενο των διαλέκτων. Η εμφάνιση διαφορετικών διαλέκτων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας οφείλεται σε τρεις αιτίες. Η πρώτη ήταν οι ορεινοί όγκοι που υπήρχαν στον ελλαδικό χώρο και είχαν ως αποτέλεσμα πολλές τοποθεσίες να είναι απομονωμένες και να μην έχουν γλωσσικές επιρροές με άλλες περιοχές. Η δεύτερη ήταν η είσοδος των ελληνικών φύλων που ήταν διαδοχική και τα

οποία διασπείρονταν. Τέλος, η τρίτη αιτία ήταν ότι πολλά οικιστικά κέντρα ήταν πολιτικά αυτοτελή (Βερτουδάκης, χ.χ.).

Παρά την ύπαρξη διαλέκτων όμως, η αρχαία ελληνική γλώσσα δεν διασπάστηκε ποτέ ολοκληρωτικά αλλά αντίθετα, με την πάροδο του χρόνου ενοποιήθηκε. Αυτό οφείλονταν στο ότι τα φύλα επικοινωνούσαν ανάμεσα τους και αναμειγνύονταν λόγω της δημιουργίας των αποικιών. Επιπλέον, επαφή ανάμεσα στα φύλα υπήρχε λόγω των οικονομικών συναλλαγών και των συμμαχιών που δημιουργούσαν ανάμεσα τους. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ενότητα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας επιτεύχθηκε και λόγω των συγκρούσεων που είχαν τα φύλα με άλλους λαούς με διαφορετική γλώσσα (Βερτουδάκης, χ.χ.).

Στην ελληνιστική περίοδο, μέσω των κατακτήσεων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η αττική διάλεκτος έρχεται σε επαφή και με άλλες γλώσσες και με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε η ελληνιστική κοινή την οποία μιλούσαν σε διαφορετικές περιοχές. Βασικό χαρακτηριστικό της είναι η απλότητα της, η αντικατάσταση λέξεων από νέες αλλά και η μεταβολή της σημασίας αρκετών λέξεων (Βούρτσης, 1999· Αλιγιζάκης, 2018).

Η αττική διάλεκτος έκανε την εμφάνιση της και πάλι τον 1<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ. Αυτό έγινε λόγω των Αλεξανδρινών λόγιων που τη θεωρούσαν ως πνευματική γλώσσα. Η κίνηση αυτή όμως δημιούργησε και την πρώτη γλωσσική αντιπαράθεση και διάκριση με την αττικίζουσα γλώσσα να χρησιμοποιείται από τους λόγιους και μορφωμένους ενώ η ελληνική κοινή από τον λαό. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αντίθετα από άλλες μορφές γλωσσών, η αττικίζουσα διάλεκτος διασώζεται μέχρι και σήμερα αφού το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τη χρησιμοποιεί στα διαγγέλματα του (Βούρτσης, 1999· Αλιγιζάκης, 2018).

Κατά τη διάρκεια του πρώιμου Μεσαίωνα η αττικίζουσα διάλεκτος συνέχισε να διατηρεί τη θέση της πνευματικής γλώσσας αλλά έκανε την εμφάνιση της και η λατινική που χρησιμοποιούνταν κυρίως στη διοίκηση. Από τον 7<sup>ο</sup> αιώνα μ.Χ. και μέχρι την πτώση της Κωνσταντινούπολης η αττικίζουσα διατηρεί τη θέση της αλλά οι λόγιοι και η κρατική διοίκηση

χρησιμοποιούσαν την αρχαϊζουσα ενώ ο λαός τη δημώδη. Η δημώδης όμως λόγω των επαφών της με τη λατινική γλώσσα αλλά και αυτές των Σλάβων και των Αράβων, υπέστη σημαντικό εμπλουτισμό. Στα τέλη του μεσαίωνα, ο εμπλουτισμός αυτός γίνεται μεγαλύτερος και άρχισε η διαμόρφωση της νεοελληνικής γλώσσας η οποία σηματοδοτήθηκε το 12<sup>ο</sup> αιώνα π.Χ. από το έπος του Διγενή Ακρίτα (Βούρτσας, 1999· Αλιγιζάκης, 2018).

Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας, οι Έλληνες χρησιμοποιούσαν μία λαϊκή γλώσσα της οποίας κυρίαρχο χαρακτηριστικό ήταν οι τοπικοί ιδιωτισμοί και διάλεκτοι με βάση τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά (π.χ. κρητική διάλεκτος) αλλά και τα γλωσσικά δάνεια που υπήρχαν από τους εκάστοτε κατακτητές του ελλαδικού χώρου όπως οι Οθωμανοί και οι Βένετοι (Βούρτσας, 1999).

Δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος της πρώην βυζαντινής αυτοκρατορίας είχε ήδη καταληφθεί από τους Οθωμανούς Τούρκους, η κατάληψη της Κωνσταντινούπολης τον Μάιο του 1453 ήταν σε μεγάλο βαθμό συμβολική. Τα κατάλοιπα των ελληνόφωνων εδαφών, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων από τα εδάφη που βρίσκονταν στο παρελθόν κάτω από τη δυτική κυριαρχία, στη συνέχεια ενσωματώθηκαν προοδευτικά στο οθωμανικό κράτος (η Τραπεζούντα το 1461, η Πελοπόννησος και το μεγαλύτερο τμήμα του Αιγαίου από το 1470). Ορισμένα νησιά, όμως, άντεξαν για λίγο περισσότερο (η Ρόδος μέχρι το 1522, η Χίος και η Νάξος μέχρι το 1566, η Κύπρος μέχρι το 1571 και η Κρήτη μέχρι το 1669). Τα Επτάνησα παρέμειναν υπό τον έλεγχο των Βενετών μέχρι το 1797. Τα ελληνικά συνέχισαν να χρησιμοποιούνται στη Σικελία και στη νότια Ιταλία. Περιοχές όμως όπου βρίσκονταν κύριες συγκεντρώσεις των Ελλήνων ομιλητών (ηπειρωτική Ελλάδα, ακτή της Μικράς Ασίας, Κωνσταντινούπολη, ακτές της θάλασσας του Μαρμαρά, νότιες ακτές του Πόντου (Μαύρη Θάλασσα) και κεντρική Ανατολία (Καππαδοκία)) εντάχθηκαν τελικά στην οθωμανική κυριαρχία. Οι λαϊκές διάλεκτοι αυτών των περιοχών, ιδίως στις δυτικές και ανατολικές

περιφέρειες, άρχισαν να αναπτύσσονται πιο ανεξάρτητα, καθώς οι επικοινωνίες γίνονταν πιο δύσκολες και η πολιτιστική δραστηριότητα μειώθηκε (Horrocks, 2010).

Πολλοί ελληνόφωνοι χριστιανοί, αρχικά ισχυρίστηκαν ότι προτιμούν την οθωμανική κυριαρχία από την κυριαρχία των καθολικών Βενετών, αλλά η ενετική κατοχή είχε τουλάχιστον το πλεονέκτημα της προώθησης της ελληνικής πολιτιστικής ζωής. Στους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας, το Πανεπιστήμιο της Πάδοβας άρχισε να αντλεί μεγάλο αριθμό Ελλήνων φοιτητών από Βενετσιάνικα και Οθωμανικά εδάφη και η ίδια η Βενετία, έγινε επίκεντρο των ελληνικών εκδόσεων. Ακόμη και μετά την πτώση της Κρήτης, τα νησιά του Ιονίου συνέχισαν να παρέχουν μία σημαντική δίοδο για τη δυτική επιρροή σε μια εποχή που η πλειοψηφία των Ελλήνων απομονώνονταν ολοένα και περισσότερο από τις εξελίξεις στη Δύση (Horrocks, 2010).

Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, οι Τούρκοι εδραίωσαν την κυριαρχία τους στη Σερβία, τη Βοσνία και την Αλβανία και έφεραν υπό τον έλεγχο τη Μολδαβία και τη Βλαχία (τα τμήματα της σύγχρονης Ρουμανίας και της Μολδαβίας) μαζί με μεγάλο μέρος της Ουγγαρίας. Οι διάφοροι λαοί που κατοικούσαν σε αυτές τις περιοχές οργανώθηκαν στη συνέχεια σε μιλέτ («έθνη») με βάση όχι τη γλώσσα, αλλά τη θρησκευτική πίστη, και με αντάλλαγμα την εγγύηση της πίστης του ορθόδοξου πληθυσμού (που περιλάμβανε όχι μόνο Έλληνες, αλλά και Σέρβους, Βούλγαρους, Ρουμάνους και πολλούς Αλβανούς), ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης έλαβε ευρείες εξουσίες, όπως η διοίκηση της δικαιοσύνης, η οργάνωση της εκπαίδευσης και η είσπραξη των φόρων. Παρά τις παραχωρήσεις αυτές όμως, οι Χριστιανοί της αυτοκρατορίας παρέμειναν σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους μουσουλμάνους (Horrocks, 2010).

Είναι σημαντικό όμως να αναφερθεί ότι η γλώσσα και η θρησκεία δεν είχαν μία απλή σχέση ανάμεσα τους. Μερικοί από αυτούς που κράτησαν τη θρησκεία τους ως χριστιανοί έγιναν ομιλητές της Τουρκικής (π.χ. οι χριστιανοί της Μικράς Ασίας και της Κωνσταντινούπολης), ενώ στην

Κρήτη παρέμειναν ελληνόφωνοι. Αυτή η αναντιστοιχία είχε σοβαρές συνέπειες μετά την ήττα της Ελλάδας στη Μικρά Ασία το 1922. Σε αυτά τα δύσκολα χρόνια, μετά την πτώση της Πόλης, το Οικουμενικό Πατριαρχείο παρείχε ένα σημείο εστίασης για τους χριστιανούς της αυτοκρατορίας. Χάρη στην τουρκική προθυμία να μεταβιβάσει την εξουσία, η εκκλησία ήταν σε θέση να στηρίξει τις ορθόδοξες αξίες όχι μόνο όταν η οθωμανική εξουσία ήταν στην ακμή της αλλά και καθώς η αυτοκρατορία άρχισε να καταρρέει. Παρόλο που οι αξίες αυτές άρχισαν να φαίνονται αδιανόητες για πολλούς και παρόλο που η ίδια η εκκλησία έπεσε τελικά θύμα της οθωμανικής περιφρόνησης, οι πολιτικές του πατριαρχείου συνέβαλαν στη διατήρηση των παραδοσιακών χριστιανικών αξιών και εθίμων σε μια εποχή που η κύρια ανησυχία του ελληνόφωνου πληθυσμού ήταν ο καθημερινός αγώνας για επιβίωση (Horrocks, 2010).

Ο ρόλος της εκκλησίας ήταν επίσης σημαντικός στον τομέα της γλώσσας, αφού οι συντηρητικές πρακτικές της κυριάρχησαν σε όλα τα επίπεδα και συνέχισαν ένα γραπτό πρότυπο που συνέβαλε τόσο στη διατήρηση ενός μορφωμένου ομιλούμενου κανόνα όσο και στον περιορισμό της περιφερειακής διαφοροποίησης της ελληνικής γλώσσα. Τα πολιτισμικά και γλωσσικά θεμέλια για ένα ελληνικό εθνικό κίνημα ήταν επομένως ισχυρά όταν η οθωμανική αυτοκρατορία ξεκίνησε να παρακμάζει (Horrocks, 2010).

Οι ομιλητές της ελληνικής γλώσσας των περιοχών που βρίσκονταν υπό οθωμανικό έλεγχο, συμπεριλαμβανομένων και των διαλέκτων της Κύπρου και της Κρήτης, ήταν φυσικό να υιοθετήσουν το τουρκικό λεξιλόγιο. Όπου τα ελληνικά ήταν η κυρίαρχη γλώσσα και η διγλωσσία ήταν περιορισμένη, τα δάνεια ήταν τυπικά ουσιαστικά. Αποτελούνταν κυρίως από επίθετα που δανείστηκαν για να περιγράψουν νέα κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά αντικείμενα και θεσμούς. Γενικά, αυτές οι λέξεις προσαρμόστηκαν στην ελληνική φωνολογία με αρκετά προβλέψιμους τρόπους. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ο μεγάλος αριθμός φράσεων που δανείστηκαν και οι ιδιότυπες ή οριστικές χρήσεις που οι

Έλληνες και οι Τούρκοι μοιράστηκαν μέσω της μετάφρασης των δανείων. Παρόλο που μεγάλος αριθμός λέξεων και φράσεων τουρκικής προέλευσης χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα, εξαφανίστηκε επίσης ένας μεγάλος αριθμός επειδή οι συνθήκες που καθόριζαν τη χρήση τους απαλείφθηκαν στην πορεία της ιστορίας, είτε ως άμεσο αποτέλεσμα του γλωσσικού προγραμματισμού και της λεξικής αντικατάστασης που ακολούθησε τα χρόνια της ανεξαρτησίας (Horrocks, 2010).

Στις περισσότερες περιοχές όπου επιβίωσαν μεγάλες ελληνικές κοινότητες, η επιρροή των Τούρκων στα λεξικά δάνεια ήταν δύσκολη. Όμως, στην ανατολική και κεντρική Ανατολία, όπου η τουρκική επιρροή άρχισε νωρίτερα και η διγλωσσία ήταν πια ρουτίνα, οι προφορικές διάλεκτοι των ελληνικών χωριών τελικά άρχισαν να παρουσιάζουν φωνολογική και γραμματική σύγκλιση με την κυρίαρχη γλώσσα (Horrocks, 2010).

Καθώς οι επικοινωνίες έγιναν πιο δύσκολες με την κατάρρευση της κεντρικής εξουσίας και την εμφάνιση των κλεφτών, οι άνθρωποι στις επαρχίες της αυτοκρατορίας είχαν περιορισμένες ζωές. Οι λαϊκές περιφερειακές διάλεκτοι άρχισαν να αποκλίνουν αρκετά γρήγορα, ειδικά στην περιφέρεια. Ακόμη και τα αγροτικά τμήματα της Ελλάδας είχαν αποκτήσει πολλές τοπικές ιδιαιτερότητες κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα, εν μέρει μέσω των μετατοπιζόμενων επιπτώσεων της μετανάστευσης των Σλάβων και των Αλβανών (η οποία έφτασε στο αποκορύφωμα της το 14ο αιώνα), εν μέρει μέσω του αντίκτυπου της Λατινικής κυριαρχίας.

Ακόμη και υπό την οθωμανική κυριαρχία, διατηρήθηκε μια μεγάλη τάξη ισχυρών Ελλήνων γαιοκτημόνων, οι οποίοι τελικά άρχισαν να ασχολούνται με το εμπόριο σύμφωνα με την έξαρση της ελληνικής εμπορικής δραστηριότητας τον 18<sup>ο</sup> αιώνα. Η επακόλουθη εξέλιξη των πόλεων και των λιμανιών της Πελοποννήσου αναζωπύρωσε τις επαφές με τα μεγάλα κέντρα του ελληνικού πληθυσμού τόσο εντός όσο και εκτός της αυτοκρατορίας, ενώ τα Ιόνια νησιά, αν και τα ίδια εκτός της αυτοκρατορίας, παρείχαν μια σημαντική πύλη μεταξύ Ιταλίας και



Οθωμανικής Ελλάδας. Μεγάλο μέρος αυτής της περιοχής συνεπώς παρέμεινε στενά συνδεδεμένο με την Κωνσταντινούπολη και την ελληνική επικράτεια από τη μεσοβυζαντινή περίοδο μέχρι τα χρόνια της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η βυζαντινή κληρονομιά διατηρήθηκε σταθερή και τα χρόνια πριν από την ανεξαρτησία, ο μορφωμένος λόγος της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης, των παραδουνάβιων περιοχών και των μεγάλων κοινοτήτων των ομογενών χρησιμοποιήθηκε ευρέως στα εμπορικά και πολιτιστικά κέντρα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι διάλεκτοι να γίνουν το κύριο «λαϊκό» συστατικό στοιχείο στην εξέλιξη ενός νέου προφορικού προτύπου στο ανεξάρτητο βασίλειο της Ελλάδας (Horrocks, 2010).

Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι λόγω της κατάστασης δουλείας που βρίσκονταν οι Έλληνες, το μορφωτικό τους επίπεδο δεν τους έδινε την δυνατότητα να αναπτύξουν μαζικά, όπως άλλοι ευρωπαϊκοί λαοί, την ιδεολογία του Διαφωτισμού. Έτσι αυτή διαμορφώθηκε και απασχόλησε τους λόγιους που είχαν την οικονομική ευχέρεια, την παιδεία, τη θέση και τη δυνατότητα επαφής με τα ευρωπαϊκά γράμματα και τα ποικίλα ρεύματα ιδεών. Ήταν συνήθως γόννοι της ακμάζουσας εμπορικής τάξης. Οι Φαναριώτες φυσικά είχαν την πρωτοκαθεδρία. Αυτοί, καθώς και οι έμποροι και οι Έλληνες των παροικιών της Ευρώπης ήταν οι φορείς των νέων ιδεών που την κατέκλυζαν .

Σημαντικοί εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού επικεντρώθηκαν κυρίως στο θέμα της παιδείας, εφ' όσον θεώρησαν ότι ήταν το βασικότερο στοιχείο που έπρεπε να καλλιεργηθεί, ώστε οι Έλληνες να αποκτήσουν επαναστατική συνείδηση και στόχευσαν στο θέμα της γλώσσας, επάνω στο οποίο δημιουργήθηκαν πολλές και σοβαρές αντιθέσεις και συγκρούσεις ανάμεσα στους Διαφωτιστές. Το αποτέλεσμα ήταν η νέα ευρωπαϊκή φιλοσοφία και ιδεολογία να προσλαμβάνεται στην Ελλάδα μέσω μιας γλώσσας την οποία καθόριζαν κυρίως οι ακαδημαϊκοί περιορισμοί και η χρήση αρχαϊκών χαρακτηριστικών (Κιτρομηλίδης, 2000).

Η ριζοσπαστική προσπάθεια του Δ. Καταρτζή, να αποδώσει στη γλώσσα μια πιο σύγχρονη αντίληψη, συγγράφοντας μια από τις πρώτες γραμματικές της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας, διαχωρίζοντάς την από την αρχαία ελληνική, δεν υποστηρίχτηκε και στο τέλος αναγκάστηκε να την εγκαταλείψει (Beaton, 1996). Εμπνευσμένος από τις ιδέες του Διαφωτισμού ήταν και ο Ευγένιος Βούλγαρης ο οποίος όμως, αντίθετα από τον Καταρτζή, υποστήριζε ότι η γλώσσα που έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για την παιδεία των Ελλήνων έπρεπε να είναι η ομιλούμενη της εποχής με αττικό ύφος (Κιτρομηλίδης, 1996).

Εκείνοι που υπερασπίζονταν την φυσική γλώσσα πίστευαν πως ήταν συνεπέστεροι προς τα ευρωπαϊκά ιδεώδη, εφ' όσον εκεί είχε επικρατήσει η ομιλούμενη φυσική γλώσσα, δίνοντας μάλιστα τη δυνατότητα στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία να γνωρίσει μια νέα άνθηση (Κιτρομηλίδης, 1996).

Κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού Αγώνα και μετά αρχίζει εκ νέου μία γλωσσική σύγκρουση. Άλλη γλώσσα, την λαϊκή μιλούσαν οι Έλληνες ήρωες του αγώνα και άλλη οι γραφειοκράτες που είχαν αναλάβει να οργανώσουν και να στελεχώσουν τη διοίκηση. Η γλώσσα που υιοθετήθηκε ως επίσημη του νέου ελληνικού κράτους ήταν η καθαρεύουσα. Ήταν όμως μία γλώσσα με την οποία ο ελληνικός λαός δεν είχε καμία επαφή στην καθημερινότητα του και επιπλέον, δεν ήταν καθόλου εύκολο να την μάθει λόγω των μεγάλων διαφορών που υπήρχαν με τις διαλέκτους και τη λαϊκή γλώσσα που μιλούσε (Βούρτσης, 1999).

Η αντιπαράθεση δημοτικής και καθαρεύουσας θα ταλανίσει και τις επόμενες δεκαετίες την Ελλάδα και θα μείνει γνωστό ως γλωσσικό ζήτημα. Το γλωσσικό ζήτημα στην Ελλάδα, αντανakλούσε τις ευρύτερες αντιθέσεις που υπήρχαν στη κοινωνία της. Από την μία υπήρχε η σύγκρουση των αστών με τους αγρότες και από την άλλη, η σύγκρουση ανάμεσα στους αρχαϊστές και τους φιλελεύθερους (Μπουζάκης, 2002).

Ο Μιχαηλίδης (2012) αναφέρει ότι η σύγκρουση ανάμεσα στη δημοτική και στην αρχαϊζουσα οδήγησε τους Έλληνες να μην ξέρουν ποια γλώσσα μιλούσαν υπό την έννοια ότι δεν ήξεραν ποια είναι η μητρική τους

γλώσσα. Από την περίοδο που ιδρύθηκε το νεοελληνικό κράτος προέκυψε και το ζήτημα της επίσημης γλώσσας του. Υπήρχαν διαφορετικοί διάλεκτοι που μιλούσαν σε διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου ενώ παράλληλα η αγραμματοσύνη των Ελλήνων λόγω της έλλειψης εκπαίδευσης οδήγησε και στην υιοθέτηση πολλών ξένων λέξεων.

Η επίσημη γλώσσα του κράτους θα έπρεπε να ενσωματωθεί και στην εκπαίδευση και η λαϊκή γλώσσα δεν ήταν κατάλληλη γι' αυτό τον σκοπό. Αυτό οδήγησε στη δημιουργία της καθαρεύουσας που αποτέλεσε ένα μείγμα της αρχαϊζουσας, της βυζαντινής και της λαϊκής γλώσσας και δεν περιλάμβανε ξενικές λέξεις. Όντως η καθαρεύουσα εντάχθηκε στην εκπαίδευση αλλά αυτό δημιούργησε το φαινόμενο για περίπου δεκαπέντε δεκαετίες άλλη γλώσσα να διδάσκεται στο σχολείο και άλλοι να μιλούν οι μαθητές στο σπίτι. Αυτή η διγλωσσία επικράτησε και σε άλλους δημόσιους χώρους όπως η βουλή αφού οι βουλευτές χρησιμοποιούσαν την επίσημη γλώσσα για τις ομιλίες τους αλλά την λαϊκή για τις μεταξύ επαφές τους (Μιχαηλίδης, 2012).

Αυτό δεν σημαίνει ότι την καθαρεύουσα την μιλούσαν όλοι αφού ήταν τόσο δύσκολη που έμοιαζε με ξένη γλώσσα και ως εκ τούτου, δεν ήταν εύκολο για τους λαϊκούς αγράμματους ανθρώπους να την μάθουν. Αυτό οδήγησε σε μία ακόμα πιο έντονη σύγκρουση με τη δημοτική γλώσσα να χρεώνεται μόνο αρνητικές ιδιότητες και χαρακτηριστικά ως χυδαία και ανήθικη γλώσσα, ως γλώσσα εναντίον του έθνους και της θρησκείας.

Φαινόταν συνεπώς αδιανόητη η χρήση της δημοτικής γλώσσας πέραν των ιδιωτικών συζητήσεων. Αυτό διαφάνηκε και το 1901 που το έργο «Η ιστορία της ρωμιοσύνης» του Αργύρη Εφταλιώτη κυκλοφόρησε στη δημοτική γλώσσα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η έκδοση αυτή δεν βρήκε σύμφωνη ούτε τους υποστηρικτές της δημοτικής.<sup>2</sup>

Το 1901, η εφημερίδα *Ακρόπολις* δημοσιεύει τα Ευαγγέλια μεταφρασμένα στη δημοτική γλώσσα. Είχε προηγηθεί η εκτύπωση της

---

<sup>2</sup> «Η περιπέτεια της «γλώσσας» του τρεις τελευταίους αιώνες μέχρι την καθιέρωση της δημοτικής!», στον ιστότοπο: <https://www.cretalive.gr/history/h-peripeteia-ths-glossas-toy-treis-teleytaioys-aionas-mechri-thn-kathierosh-ths-dhmotikhhs>). **Ημερομηνία προσπέλασης:**

μετάφρασης με τη χρηματοδότηση της βασίλισσας Όλγας, την οποία είχε κάνει ο συγγραφέας Αλέξανδρος Πάλλης. Αρχικώς οι αντιδράσεις που υπήρχαν ήταν περιορισμένες και προέρχονταν από τους αρχαϊστές (Μιχαηλίδης, 2012). Η δημοσίευση όμως της εφημερίδας προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση των φοιτητών που στις 8 Νοεμβρίου του 1901 διαδήλωσαν στο κέντρο της Αθήνας. Η αστυνομία επενέβη στη διαδήλωση και το αποτέλεσμα ήταν οκτώ νεκροί και ογδόντα τραυματίες, η παραίτηση της κυβέρνησης και η απόλυση του αρχιεπίσκοπου Προκοπίου (Μπουζάκης, 2002).

Σαφώς και στόχος της εφημερίδας αλλά και της εκτύπωσης της μετάφρασης των Ευαγγελίων δεν ήταν να προκαλέσει αντιδράσεις. Αντίθετα, στόχος ήταν να χρησιμοποιηθεί μία γλώσσα που θα επέτρεπε το περιεχόμενο των Ευαγγελίων να γίνει κατανοητό απ' όλους, κάτι που δεν ήταν εύκολο λόγω της έλλειψης εκπαίδευσης των περισσότερων Ελλήνων. Ο Γαβριηλίδης που ήταν εκδότης της εφημερίδας, για να μην αντιμετωπίσει προβλήματα, φρόντισε πριν την έκδοση των Ευαγγελίων να λάβει τη σύμφωνη γνώμη του κοσμήτορα καθηγητή της Θεολογικής Σχολής Εμμανουήλ Ζολώτα και του Αρχιεπίσκοπου Αθηνών Προκοπίου (Μιχαηλίδης, 2012).

Η έντονη αντίδραση των φοιτητών μπορεί να γίνει κατανοητή λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτικές και ιστορικές συνθήκες της εποχής. Η γλώσσα λόγω των απειλών που υπήρχαν από το εξωτερικό θεωρούνταν βασικό χαρακτηριστικό της εθνικής ταυτότητας και η καθαρεύουσα ως σημείο επαφής με την αρχαιότητα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι υποστηρικτές της δημοτικής να αντιμετωπίζονταν ως προδότες (Μιχαηλίδης, 2012).

Το 1903, σημειώνεται ένα παρόμοιο γεγονός. Αυτή τη φορά η αντίδραση, και πάλι από τους φοιτητές, δημιουργείται από το ανέβασμα στο Βασιλικό Θέατρο της παράστασης «Ορέστεια» στη δημοτική γλώσσα. Από τα παραπάνω, είναι σαφές ότι η δημοτική γλώσσα είχε ταυτιστεί με

τον κίνδυνο για τον ελληνισμό από μεγάλο μέρος του πανεπιστημιακού και θεολογικού κόσμου κυρίως (Μπουζάκης, 2002).

Το ζήτημα της καθαρεύουσας και της δημοτικής γλώσσας, απασχόλησε λίγα χρόνια μετά και την Ελληνική Βουλή. Λόγω των επεισοδίων που είχαν προηγηθεί, το 1907 έγινε απόπειρα να κατοχυρωθεί νομοθετικά ο γλωσσικός αρχαιϊσμός με τον όρο «καθαρεύουσα γλώσσα». Την πρόταση έφεραν στη Βουλή οι βουλευτές Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, Παπαμιχαλόπουλος και Κουντουριώτης. Την προσπάθεια αυτή ανέκοψαν οι βουλευτές Καφαντάρης, Δραγούμης, Θεοτόκης και Λεβίδης, των οποίων οι απαγορεύσεις έπεισαν το σώμα της Βουλής ότι δεν υπήρχε κάποιος κίνδυνος για την ελληνική γλώσσα ώστε να προστατευθεί νομικά (Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, 2010).

Το θέμα της γλώσσας απασχόλησε και πάλι τη Βουλή της Ελλάδος το 1911 όταν πρωθυπουργός ήταν πλέον ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Στην αγόρευση του στη συνεδρίαση 36 στις 26 Φεβρουαρίου 1911, ο Ελ. Βενιζέλος διατηρεί μία μετριοπαθή στάση. Αρχικώς, δικαιολόγησε τα «Ευαγγελιακά» αλλά καταδίκασε τα «Ορεστειακά»:

*«[...] Και διά τούτο ολίγα έτη μετά τα Ευαγγελιακά ήλθον τα Ορεστειακά· αν δε τα πρώτα ήσαν δικαιολογημένα εκ της βαθυτάτης συγκινήσεως, ην προεκάλεσε παρά τω Ελληνικώ Λαώ η γνώμη ότι το ιερόν αυτού βιβλίον επεβουλεύετο προς εκχυδαϊσμόν, τα Ορεστειακά δεν είχαν πλέον κανένα λόγον, κανέναν σκοπόν. Συνεκίνησαν βαθύτατα την Ελληνικήν κοινωνίαν και έφεραν μέχρι της χύσεως ακόμη αίματος διά τίνα λόγον, Κύριοι; Διότι εις λόγιος είχε μεταφράσει την «Ορέστειαν» εις το δημοτικόν ιδίωμα και επρόκειτο να γίνη η παράστασις αυτής εις το Βασιλικόν θέατρον» (Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου, 2010: 74).*

Παρόλο που ο Ελ. Βενιζέλος συμφώνησε οι Αγίες Γραφές και η επίσημη γλώσσα του κράτους να μην αλλάξει, εντούτοις δεν αποδέχτηκε το αίτημα του βουλευτή Θ. Μιχαλόπουλου που ζητούσε ανάλογη συνταγματική ρύθμιση και για την εκπαίδευση:

*«[...]Είναι αδύνατον ήδη [...] [ν]α αποκλείσωμεν από τα διδακτικά βιβλία ποίημα ή και κάθε άλλο γραπτόν μνημείον, τον οποίον δεν είναι γεγραμμένον εις την επίσημον γλώσσαν, διότι η δημοτική ημών ποίησις είναι εκ των εθνικών κειμηλίων, το οποίον, εάν ηθέλωμεν να αποκλείσωμεν από τον κύκλον των βιβλίων των αναγνωστικών, θα εφρονεύωμεν ηθικώς το έθνος [...]*» (Αλιβιζάτος, 2001: 49-50).

Από τα παραπάνω και μόνο, διαφαίνονται οι προθέσεις του Ελ. Βενιζέλου για τη δημοτική γλώσσα στο χώρο της εκπαίδευσης. Παρ' όλα, αυτά η στάση του Ελ. Βενιζέλου απογοήτευσε τους δημοτικιστές οι οποίοι έσπευσαν να διατυπώσουν τις αντιρρήσεις τους για τη στάση του. Ο Ελ. Βενιζέλος θεωρούνταν όμως, παρά τις αντιδράσεις, ότι υποστήριζε τη δημοτική γλώσσα και αυτό είχε διαφανεί από την επιλογή των Υπουργών Παιδείας που είχε κάνει. Ο Απόστολος Αλεξανδρής ήταν ο πρώτος Υπουργός και ήταν μέλος του Εκπαιδευτικού Ομίλου ενώ ο Ιωάννης Τσιριμώκος ήταν ο Υπουργός Παιδείας που έκανε την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1913 και ανέθεσε τη σύνταξη των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων στο Δ. Γληνό (Φραγκουδάκη, 2007).

Τα νομοσχέδια αυτά δεν ψηφίστηκαν τελικά αλλά το 1917 ο Ελευθέριος Βενιζέλος κατορθώνει να εδραιώσει τη δημοτική γλώσσα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Με το Νομοθετικό Διάταγμα 2585 του 1917, η δημοτική γλώσσα αντικατέστησε τα αρχαία ελληνικά στις τέσσερις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου ενώ στις δύο τελευταίες, διδάσκονταν παράλληλα η δημοτική και η καθαρεύουσα. Το χρονικό διάστημα 1917-1919, θα κυκλοφορήσουν και αναγνωστικά στη δημοτική γλώσσα, δέκα συνολικά στον αριθμό (Μπουζάκης, 2002).

Η μεταρρύθμιση αυτή ενθουσίασε τους λογοτέχνες που υποστήριζαν τη δημοτική γλώσσα και ο Δ. Π. Ταγκόπουλος συγχαίρει τη κυβέρνηση και τους πρωτεργάτες της, αναφέροντας παράλληλα και τη συμβολή του *Νουμά* σε αυτή την εξέλιξη:

*«[...]Κάθε αγώνας ιδεολογικός, που γίνεται όχι από υπολογισμό, μα από πίστη και με αγνότητα, έχει τις πίκρες και τα φαρμάκια του. Το ζήτημα είναι ο*

αγώνας να τραβήξει μπροστά, να στεφανωθεί με της νίκης τον κότινο. Και ο «Νουμάς» τη χάρηκε τη μεγάλη αυτή χαρά. Η ζωντανή μας γλώσσα αναγνωρίστηκε από το Επίσημο Κράτος και της ανοιχτήκανε διάπλατες οι πόρτες των σχολείων και οι ψυχές των παιδιών μας. Κ' η χαρά του γίνεται ακόμα μεγαλύτερη σαν συλλογίζεται πως στην εκπαιδευτική κι απολυτρωτική αυτή αναγέννηση πρωτοστατούν οι κ.κ. Δ. Γληνός, Α. Δελμούζος, Μ. Τριανταφυλλίδης, κ' οι τρεις τους βγαλμένοι από τις στήλες του «Νουμά» και ποτισμένοι ίσαμε το μεδούλι με την ιδεολογία του. Ό, τι εκήρυξε δεκαπέντε χρόνια ο «Νουμάς» έρχονται οι τρεις αυτοί επιστήμονες και το εφαρμόζουν σήμερα. Ό, τι έσπειρε, τας θερίζουν. Κι ο «Νουμάς» κρυφοκαμαρώνει βλέποντας πως ο σπόρος του ήταν αγαθός και τα δρεπάνια των θεριστάδων ακονισμένα [...]» (Ταγκόπουλος, 1918: 1).

Τα νέα αναγνωστικά στη δημοτική γλώσσα ενθουσιάζουν τον Παύλο Νιρβάνα. Σπεύδει όμως να αποδώσει εύσημα και στον Ελ. Βενιζέλο για τις δηλώσεις του και να προσθέσει ότι τον πιστεύει, τον υποστηρίζει και περιμένει και από τους άλλους να πράξουν το ίδιο:

«[...] Λένε, πως ο Βενιζέλος, παρακαλώντας τον Γενικό Γραμματέα του υπουργείου της Παιδείας κ. Γλυνό, να του χαρίση την ευχαρίστηση να είναι ο πρώτος αναγνώστης των νέων Αναγνωστικών του Δημοτικού Σχολείου, επρόσθεσε τα βαρυσήμαντα αυτά λόγια.

- Πρέπει να ξέρετε, ότι την εκπαιδευτική μας μεταρρύθμιση τη λογαριάζω σαν τον μεγαλύτερο τίτλο της πρωθυπουργίας μου και σαν τη μεγαλύτερη υπηρεσία μου στην Πατρίδα.

Και ο Βενιζέλος επίστευε αυτό που έλεγε. Δεν απομένει παρά να το πιστέψουμε όλοι μας» (Νιρβάνας, 1919: 61).

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση ενθουσίασε τον πνευματικό κόσμο σε τέτοιο βαθμό που εκτός από την υποστήριξη της σε αυτή, κρίνει και σχολιάζει κάθε κίνηση που καταφέρεται εναντίον της δημοτικής γλώσσας. Μία γνωμάτευση του πανεπιστημίου εναντίον της μεταρρύθμισης οδήγησε μία σειρά ποιητών, λογοτεχνών και καλλιτεχνών να

δημιουργήσουν ένα μανιφέστο διαμαρτυρίας, προς υποστήριξη της μεταρρύθμισης και εμμέσως και της κυβέρνησης που την προώθησε:

*«Υστερ' από τόσους πολύχρονους αγώνες, μελέτη επιστημονική, πείρα κ' εφαρμογή σ' όλα τα είδη του λόγου, εικοσάχρονη επικράτηση της Δημοτικής μας γλώσσας πέρα και πέρα στη Λογοτεχνία, αλήθευση της δύναμης του λαού που τη μιλεί, τη ζη, και τη μεταχειρίζεται, - εντύπωση μας κάνει να ξανάρχονται με επιχειρήματα τριμένης αξίας, με γνώμες παλιές, κρίσεις στηριγμένες σε ατομικά γούστα, καθηγητές στο Πανεπιστήμιο της γνώσης και της δουλειάς του κ. Ν. Πολίτη, και να γνωματεύουνε δογματικά, αμφισβητώντας την πίστη προς τη γλωσσική αναγέννηση, το σημαντικότερο πνευματικό δρόμο που περπάτησε το Έθνος τα τελευταία χρόνια, ξαναβρίσκοντας εκεί τη χαμένη και παραστρατισμένη του αληθινή και πλούσια ψυχή. Ο σκοπός φανερός. Να φέρουν εμπόδια στην εξέλιξη μιας τόσο γερής μεταρρύθμισης, που από καιρό είναι πια κοινός πόθος κάθε έλληνα μορφωμένου πραγματικά και λεύτερου πνευματικά.*

*Το ζήτημα που άλλοτες ζετάστηκε απ' όλες του τις όψεις, που φανάτισε τους δασκάλους άλλης εποχής, που ξεσήκωσε τυφλό κοσμάκη ενάντια σε φανταστικούς κίντυνους, που τράβηξε την προσοχή κάθε γραμματισμένου, ήρθε καιρός να πάψη να είναι ακόμα «ζήτημα». Ο λαός αρκετά τυραννήθηκε από τους μανταρίνους, με τη στενοκεφαλιά μερικώνα, με τα συμφέροντα άλλων, αρκετά πισωδρόμησε στη μόρφωση, βούλιαξε με την αδιαβασιά, και δοκίμασε τα' αποτελέσματα ενός βραχνά, που του κατάτρωγε τα παιδικά του σκολιάτικα χρόνια. Η αλλαγή ωρίμασε κ' ήρθε μοναχή της. Κι αν πρωτοστάτησε η Λογοτεχνία, δεν είναι τούτο κατά τύχη, μα γιατί σα σιμώτερα στα αιστήματα του λαού, έβαλε πρώτη αντί στον ιερό κρυφό του πόθο, που τονε διαλαλήσανε άφοβα, αρματοωμένοι με Ποίηση κ' Επιστήμη, Σολωμοί και Ψυχάρηδες. Η μεταρρύθμιση έγινε πια. Θα προχωρέση με θάρρος γιατί την οδηγεί ο νόμος της Ανάγκης.*

*Ενάντια σ' όσους νομίζουν ακόμα πως το βαθιά ταφιασμένο σκέλεθρο της Καθαρεύουσας είναι μπορετό να πάρη ψυχή, σ' όσους απιστούνε προς τη φωνή της ζωής και της αλήθειας, σ' όσους μ' αμφιβολίες και με δισταγμούς αντικρύζουνε τη σημερινή νίκη της Δημοτικής, -έρχεται αυτή μας η*



διαμαρτυρία υπογραμμισμένη από τους νεώτερους, που νοιώθουνε βαθιά τη σημασία της γλωσσικής Αναγέννησης, σήμερα μάλιστα που οι λαοί πατώντας κάθε λογής σκλαβιά, συντρίβουν όλα τα δεσμά που μεσαιωνικές πρόληψες, αντίληψες σκολαστικές και συντηρητικές τύφλες, τους έχουν αλυσσοδέσει τη ζωή, την ψυχή και το πνέμα.

*Έχουμε πίστη ακατανίκητη και τη διαλαλούμε πως η Δημοτική έχει όλα τα βιολογικά συστατικά γλώσσας πολιτισμένης και πως μ' αυτή μονάχα η διανοητική ζωή της Ελλάδας θα μπορέσει να χαρή άνοιξες καινούριες» (Νουμάς, 1919: 175).*

Την υποστήριξη του πλέον στον Ελ. Βενιζέλο για το θέμα της γλώσσας εκφράζει ανοιχτά ο Δ.Π. Ταγκόπουλος θεωρώντας τον θεμέλιο λίθο της έναρξης εδραίωσης της δημοτικής και σε άλλους τομείς, εκτός της εκπαίδευσης:

*«[...] Στο Βενιζέλο χρωστάμε πολλά, αναφορικά με το Γλωσσικό ζήτημα και γενικότερα με τη θέση που πασκίζει να δώσει στα νεοελληνικά γράμματα. Κάθε μεταρρύθμιση εκπαιδευτική και φιλολογική απ' αυτόν πηγάζει· φυσικά και η αναζωογόνηση και το ζωντάνεμα της μουχλιασμένης υπηρεσιακής γλώσσας.*

*Ποιος άλλος πριν απ' Αυτόν; Κανείς. Σκολαστικισμός, σκοτάδι, καθαρεύουσα. Παντού ο Μιστριώτης και τα κοπέλλια του. η ονομαστική απόλυτη στην ημερησία Διάταξη. Κ' οι δυστυχισμένοι γραφιάδες των υπουργείων και ο πιο δυστυχισμένος Ελληνικός λαός, έσκυβε, ίδρωνε, τυραννιότανε να ερμηνέψει τον άλφα Νόμο ή τη βήτα Εγκύκλιο που ερχότανε δεύτερη για να την εξηγήσει και πολλές φορές τρίτη και τέταρτη χωρίς να καταφέρει να πετύχει «την άρσιν των αμφιβολιών».*

*Και να, τέλος πάντων με την επέμβαση του Βενιζέλου, με το δυνατό χέρι που ξέρει να συντρίβει την Πρόληψη όπου κι αν τη βρίσκει, να, τέλος πάντων κ' εδώ, η μια κ' η ενιαία γλώσσα του λαού στα Επίσημα Έγγραφα [...]» (Ταγκόπουλος, 1920: 227).*

Οι προσπάθειες της κυβέρνησης Βενιζέλου για την εδραίωση της δημοτικής γλώσσας, θα σταματήσουν με την ήττα στις εκλογές το 1920 και θα ξαναρχίσουν εκ νέου με την επανεκλογή του.

Οι απόψεις του Ελευθερίου Βενιζέλου εκείνη την περίοδο για το γλωσσικό ζήτημα, αντικατοπτρίζονται σε μία επιστολή του που δημοσιεύθηκε στις 11 Δεκεμβρίου του 1926 στην εφημερίδα *Ελεύθερο Βήμα*:

*«Βάσιν των σκέψεων μου του γλωσσικού - τονίζει - αποτελούν οι εξής αρχαί: Ότι είναι δυστύχημα εθνικόν, ότι την λαλουμένην γλώσσαν, δεν μεταχειριστήκαμεν, μετά την ανεξαρτησίαν ιδίως, και ως γραφομένην. Ότι είναι ευτύχημα αντιθέτως, ότι από μιας ιδίως γενιάς η δημοτική χρησιμοποιήθηκε σχεδόν αποκλειστικώς εις την ποίησιν, το διήγημα, το μυθιστόρημα, και κατέκτησεν αυτά. Ότι εν τούτοις, δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιήσωμεν από τούδε την δημοτικήν εις όλα τα λοιπά είδη του λόγου, όχι μόνο διότι δεν είναι ακόμη επαρκώς καλλιεργημένη, αλλά και διότι η καθαρεύουσα αποτελεί καθεστώς, το οποίον δεν είναι δυνατόν να ανατραπή από μιας, εις άλλην μέραν, καθόσον εξανίσταται κατά τοιούτης ανατροπής το γλωσσικόν αίσθημα των μορφωμένων. Ότι επομένως μόνον δια βαθμιαίου καθαρισμού της καθαρευούσης, δια της αποβολής δηλαδή παντός νεκρού τύπου εξ' αυτής, θα την προσεγγίσωμεν προς την κοινώς λαλουμένην και θα ημπορέσωμεν μίαν ημέραν να φθάσωμεν εις τον επιδιωκόμενον σκοπόν, τον παραμερισμόν δηλαδή της διγλωσίας.»* (Στεφάνου, 1986: 1541).

Η επίσημη όμως καθιέρωση της ισοτιμίας δημοτικής με καθαρεύουσας θα γίνει το 1964. Στην περίοδο της δικτατορίας θα επανέλθει η καθαρεύουσα αλλά το ζήτημα αυτό επιλύθηκε οριστικά το 1976 με τη δημοτική να αποτελεί πλέον την επίσημη γλώσσα του ελληνικού κράτους (Βούρτσας, 1999).

Εντούτοις, το γλωσσικό ζήτημα επέφερε πολλές συνέπειες, κυρίως για τη δημοτική γλώσσα όπως αυτή που σημειώνει ο Μπαμπινιώτης (1998). Με αφορμή την προσπάθεια του Δημήτριου Σκαρλάτου του Βυζάντιου να δημιουργήσει ένα νεοελληνικό λεξικό που άργησε για

δεκαετίες λόγω της ενασχόλησης με την αρχαίζουσα, ο Μπαμπινιώτης (1998) τονίζει την καθυστέρηση που υπήρξε στην ακαδημαϊκή ενασχόληση με τη δημοτική γλώσσα.

## Γλωσσικές διάλεκτοι, Ιδιωματισμοί. Παραπομπές στη Βαβυλωνία

Μια βασική έλλειψη που παρουσιάζει η ελληνική διαλεκτολογία είναι ότι ενώ υπάρχουν πολλές μελέτες μεμονωμένων διαλέκτων, υπάρχουν ελάχιστες που ασχολούνται με τις ελληνικές διαλέκτους ως σύνολο και ειδικότερα, πολύ λίγες που προσπάθησαν να απεικονίσουν τις βασικές διαιρέσεις και υποδιαιρέσεις αυτών των διαλέκτων. Επίσης, δεν υπάρχουν κατηγοριοποιήσεις που να είναι γενικώς αποδεκτές ή να χρησιμοποιούνται ευρέως όπως μπορούν να εντοπιστούν σε εργασίες που έχουν γίνει για τις γερμανικές διαλέκτους ή τις ποικιλίες των Αγγλικών της Αμερικής (Trudgil, 2003).

Υπάρχουν μια σειρά αιτιών για την έλλειψη μιας συνολικής κατάταξης και χαρτογράφησης των διαλέκτων της σύγχρονης Ελλάδας: Ένας βασικός παράγοντας είναι η τοπογραφία της Ελλάδος. Ενώ η γεωγραφία μεγάλου τμήματος της ελληνικής ηπειρωτικής χώρας δεν επιδεικνύει περισσότερα ή λιγότερα προβλήματα για τους διαλεκτολόγους από οποιαδήποτε άλλη περιοχή της Ευρώπης, αυτό σίγουρα συμβαίνει στα νησιά. Πολύ συχνά, κατά τη δημιουργία διαλεκτικών ορίων, οι διαλεκτολόγοι ικανοποιούνται με την έρευνα ενός δείγματος τοποθεσιών και όπου χρειάζεται σχεδιάζουν ισόγλωσσα ανάμεσά τους χωρίς να τους απασχολεί υπερβολικά η ακρίβεια της απολύτου ακριβούς τοποθεσίας του ισόγλωσσου. Οι γραμμές στους χάρτες σχεδιάζονται συχνά ανάμεσα στα σημεία του δείγματος που χρησιμοποιείται σε συγκεκριμένες έρευνες διαλέκτων χωρίς όμως να γίνεται μεγαλύτερη διερεύνηση για να εντοπιστεί πιο λεπτομερειακώς τι συμβαίνει ανάμεσα σε αυτά τα σημεία δείγματος. Συνολικοί χάρτες των γερμανικών διαλέκτων δείχνουν για παράδειγμα, τη γραμμή που υπάρχει ανάμεσα στις βόρειες και νότιες διαλέκτους αλλά γενικά δεν μπορεί να εξαχθεί από αυτούς τους χάρτες με ακρίβεια τα χωριά που εντοπίζονται από τη μια πλευρά της γραμμής και από την άλλη. Παρομοίως, υπάρχουν πολλοί χάρτες αγγλικών διαλέκτων που επιδεικνύουν ισόγλωσσες που διατρέχουν ανάμεσα σε αγγλικές

πόλεις. Αυτές οι πόλεις όμως συχνά έχουν απόσταση 75χλμ και δεν μπορεί να εξαχθεί από τους χάρτες αυτούς ακριβώς που πραγματικά διατρέχουν τα ισόγλωσσα ή ακόμα αν όντως υπάρχει πραγματικά ένα ισόγλωσσο ή μια ζώνη μεταβλητότητας (Trudgil, 2003).

Το έδαφος των νησιών δεν επιτρέπει με ευκολία αυτή την προσέγγιση. Ο σχεδιασμός ενός ισόγλωσσου ανάμεσα στα νησιά είναι ένας αλάνθαστος ισχυρισμός ότι το ένα νησί έχει ένα χαρακτηριστικό διαλέκτου το οποίο το άλλο νησί στερείται. Σε κάθε περίπτωση που εξετάζεται αντί για το σχεδιασμό μιας μάλλον αόριστης γραμμής εγκαρσώς μιας συγκεκριμένης περιοχής, ο μελετητής πιέζεται να αναρωτηθεί αν ένα συγκεκριμένο νησί βρίσκεται από τη μια μεριά του ισόγλωσσου ή από την άλλη. Αυτό σημαίνει ότι χάρτες δεν μπορούν να σχεδιαστούν για κάποιες περιοχές μέχρι ιδανικά να γίνουν έρευνες πεδίου σε κάθε νησί. Η Ελλάδα είναι μια χώρα που έχει κατοικημένα νησιά στις θάλασσες της Αδριατικής και του Αιγαίου και οι διαλεκτολόγοι δεν έχουν εργαστεί σε όλα με το ίδιο βάθος (Trudgil, 2003).

Υπάρχουν επίσης πολλές περιοχές στην ηπειρωτική χώρα που επίσης δεν έχουν επαρκώς ερευνηθεί. Το τραχύ έδαφος των βουνών μέρους της Ηπειρωτικής χώρας της Ελλάδας και η έλλειψη αξιόπιστης συγκοινωνίας τα προηγούμενα χρόνια, ήταν αναμφίβολα αποτρεπτικοί παράγοντες. Επιπλέον, όπως ήδη αναφέρθηκε, αντίθετα από τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες δεν υπήρχε οργανωμένη εργασία για τη δημιουργία ενός Άτλα διαλέκτων (Trudgil, 2003).

Σε κάποιες περιπτώσεις είναι πλέον πολύ αργά για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση αυτή και αυτό αφορά κυρίως τις αμφίβολες διαλέκτους όπως, η Παλαιά Αθηναϊκή που έχει αντικατασταθεί από την Πρότυπη Ελληνική. Σε άλλες περιπτώσεις ακόμα και αν δεν έχει επικρατήσει αυτή η κατάσταση, αυτό σύντομα θα συμβεί από την στιγμή που οι διάλεκτοι αυτοί υφίστανται συρρίκνωση (Trudgil, 2003).

Η ιστορία του σύγχρονου ελληνικού κράτους αποτελεί επίσης ένα πρόβλημα. Η Ελλάδα είναι ένα ανεξάρτητο κράτος από το 1830 και τα

σύγχρονα σύνορά της καθορίστηκαν το 1947. Κάποιες περιοχές με σημαντικούς αυτόχθονες πληθυσμούς που μιλούσαν Ελληνικά, δηλαδή η Κύπρος και η νότια Αλβανία, παραμένουν εκτός των συνόρων της Ελλάδος, ένα γεγονός που ανά περιόδους έχει οδηγήσει σε πολύ σοβαρές πολιτικές και διπλωματικές δυσκολίες. Επιπλέον, ως αποτέλεσμα των συγκρούσεων ανάμεσα στην Ελλάδα, στην Τουρκία και άλλων βαλκανικών κρατών, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των τριών πρώτων δεκαετιών του εικοστού αιώνα καθώς και στη ζωντανή μνήμη των πολύ ηλικιωμένων μελών του πληθυσμού, μεγάλες και συχνά σημαντικές ανταλλαγές του πληθυσμού έλαβαν χώρα σε ένα είδος που σήμερα μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εθνική εκκαθάριση». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε πολλές περιοχές που σήμερα θεωρούνται τουρκικές να υπάρχουν ελληνόφωνες διάλεκτοι αλλά αυτό πλέον δεν ισχύει, ένα γεγονός που οδήγησε, στις περισσότερες περιπτώσεις, στο θάνατο των διαλέκτων παρά το γεγονός ότι κάποιες από αυτές προσπάθησαν να διατηρηθούν για λίγες γενιές στην Ελλάδα. Μια αξιοσημείωτη εξαίρεση αποτελούν τα Ποντιακά που παρά το γεγονός της μεγάλης απόστασης της παράκτιας πατρίδας της Μαύρης Θάλασσας, υπάρχουν στην Ελλάδα σήμερα 300.000 ομιλητές τους. Δεν αποτελεί λοιπόν έκπληξη ότι αυτά τα τραύματα και οι δυσκολίες έχουν αποθαρρύνει σε αρκετές περιπτώσεις τους γλωσσολόγους από το να διεξάγουν εργασίες που αφορούν τα συνολικά πρότυπα διαλεκτών των εδαφών των ελληνόφωνων περιοχών (Trudgil, 2003).

Επίσης, υπάρχουν μια σειρά περιοχών στην Ελλάδα που δεν ήταν αρχικώς ελληνόφωνες και γι' αυτό δεν έχουν πραγματικές διαλέκτους. Οποιοσδήποτε χάρτης διαλέκτων θα είχε αναγνωρίσει αυτό το γεγονός και ίσως δεν μπορεί να θεωρηθεί παρατραβηγμένη η πρόταση ότι η γραφική χαρτογραφική απεικόνιση της απουσίας ελληνικών παραδοσιακών διαλέκτων μεγάλων περιοχών της Ελλάδος μπορεί σε προηγούμενες γενιές να δημιούργησε πολιτικές δυσκολίες με συγκεκριμένους έλληνες εθνικιστές, για τους διαλεκτολόγους. Πολλές από αυτές τις περιοχές, όντως τον τελευταίο αιώνα παρέλαβαν ελληνόφωνους πληθυσμούς κυρίως από

πρώην ελληνόφωνες περιοχές της Μικράς Ασίας και της Βουλγαρίας αλλά αυτό οδήγησε στη μείξη των διαλέκτων και στην ανάπτυξη ομοιόμορφων, και κοντά στις πρότυπες μορφές ελληνικών οι οποίες παρουσιάζουν σχετικά μικρό ενδιαφέρον στους μελετητές των παραδοσιακών διαλέκτων (Trudgil, 2003).

Οι διάλεκτοι ή αλλιώς γλωσσικά ιδιώματα στην Ελλάδα παρουσιάζουν μεγάλες παραλλαγές και ποικιλία. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το γλωσσικό ιδίωμα της Λέσβου που ανήκει σε αυτά που αποκαλούνται ως βόρεια ιδιώματα και παράλληλα έχει χαρακτηριστικά του αιγαιοπελαγίτικου χώρου καθώς και του βορειοελλαδικού. Τα βορειοελλαδίτικα ιδιώματα είναι η γλώσσα που ακούγεται στο βόρειο μισό της ηπειρωτικής Ελλάδας. Η περιοχή αυτή επεκτείνεται από τη βόρεια ακτή του Κορινθιακού κόλπου μέχρι τα βόρεια σύνορα της Ελλάδος, το βόρειο μισό της Εύβοιας, τη Λέσβο, την Ίμβρο, τις βόρειες Σποράδες, τη Θάσο, τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη, τη Σάμο καθώς και ένα κομμάτι της Άνδρου και της Τήνου. Εξαιρέση αποτελούν ο νομός Θεσπρωτίας και κάποιες περιοχές της Μακεδονίας (Κοντοσόπουλος, 2008).

Όπως διαφαίνεται και από τις περιοχές που προαναφέρθηκαν, ο γεωγραφικός χώρος που καλύπτουν τα βορειοελλαδικά ιδιώματα είναι μεγάλος και είναι εύλογο να εντοπίζονται τοπικές διαφορές. Στη Λέσβο για παράδειγμα εντοπίζονται οι παρακάτω:

1. Το σ και το ζ προφέρονται δασέα όπως οι γαλλικοί φθόγγοι *ch* και *j*. Σε κάποιες περιοχές όμως, το σ προφέρεται δασύ μόνο όταν βρίσκεται μπροστά από το ημίφωνο *i* ή αν βρίσκεται μπροστά από τα σύμφωνα *κ*, *τ* και *π* (π.χ. *ισύ*- *εσύ*, *σένα*= *εσένα*, *σκ'λλί*= *σκυλί*). Η δάσυνση των συριστικών εντοπίζεται κυρίως στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, σε κάποιες περιοχές της Θεσσαλίας και της Στερεάς Ελλάδας και στη Λέσβο.

2. Στη Λήμνο, στη Λέσβο, στη Θράκη, ανατολικά της Θεσσαλίας και σε πολλές περιοχές της Μακεδονίας, το έρρινο στοιχείο των φθόγγων *μπ*, *ντ*, *γκ*, δεν ακούγεται και προφέρεται όπως τα λατινικά *b*, *d*, *g*. (Κοντοσόπουλος, 2008).

Το γλωσσικό ιδίωμα της Λέσβου έχει δεχτεί σημαντικές επιρροές από την τουρκική και την ιταλική γλώσσα (γενοβέζικη) ενώ παράλληλα περιλαμβάνει και στοιχεία της αρχαίας ελληνικής. Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008), υπάρχουν επτά λεσβιακά ιδιώματα: της Μυτιλήνης με τη γύρω περιοχή, του χωριού Μανταμάδου, του χωριού Γέλια, των χωριών Αγία Παρασκευής και Καλλονής με την περιοχή τους, των χωριών Κάπης και Κλειώς, των κωμοπόλεων Πολυχνίτου, Πλωμαρίου και Αγιάσου με την περιοχή τους και των χωριών Σκαμνιάς και Μολύβου και γενικά του βόρειου τμήματος του νησιού. Το ιδίωμα της Λέσβου περιλαμβάνει δυο βασικά φωνολογικά χαρακτηριστικά. Πρώτα από όλα, τα μέσα φωνήεντα *ο* και *ε* γίνονται *ου* και *ι* αντίστοιχα όταν είναι άτονα. Για παράδειγμα, η λέξη *όμορφο* προφέρεται ως *όμορφου* και η λέξη *έφερε* ως *έφιρι*. Κατά δεύτερον, τα υψηλά φωνήεντα *ου* και *ι* παραλείπονται όταν είναι άτονα εκτός των περιπτώσεων που φέρουνε αντίθετες μορφολογικές πληροφορίες. Για παράδειγμα, το *βουνό* προφέρεται *βνο* και ο *πετεινός* *πιτνός*, το *κόβω* *κόβου* και το *κόβει* *κοβ* (Gafos & Ralli, 2001).

Το ιδίωμα της Λέσβου περιλαμβάνει τον φωνηεντηνισμό του βορειοελλαδικού χώρου, τα δασέα, τα συριστικά, την απουσία έρρινου στοιχείου από το *μπ*, *ντ*, *γκ*, καθώς και τον τσιτακισμό. Ο τσιτακισμός είναι η προφορά του *κ* σαν *τσ*, το οποίο είναι παχύ όταν βρίσκεται μπροστά από το *ι*, π.χ. *κ'τσι*=*κουκί* (Κοντοσόπουλος, 2008).

Στη Λέσβο υπάρχει επίσης το ευφωνικό *γι* ή *γ* όπου εντοπίζεται εκτός από την μεσοφωνηεντική θέση και στην αρχική θέση λέξεων που ξεκινούν από φωνήεν, π.χ: *γριγιά*=*γριά* (Αλβανός, 2010). Παράλληλα, υπάρχει και το *γ* στη ρηματική κατάληξη *-εύω* (προφορά-*εύγου*) κάτι που εντοπίζεται και στη Κρήτη καθώς και σε άλλα νησιά του νότιου Αιγαίου, π.χ. *σκάβγου*=*σκάβω* (Αλβανός, 2010). Ευφωνικό *ν* αναπτύσσεται επίσης ανάμεσα και σε φωνήεντα που γειτονεύουν, π.χ.: *άμα -ν-έρτου*=*άμα έρθω* (Αλβανός, 2010).

Άλλα ευφωνικά φαινόμενα που εντοπίζονται στο ιδίωμα της Λέσβου είναι τα κάτωθι:



1. Συγκοπή, δηλαδή η αποβολή ενός φωνήεντος ή ολόκληρων συλλαβών ανάμεσα σε δύο σύμφωνα, π.χ.: β'νό = βουνό (Αλβανός, 2010).

2. Ανομοίωση, δηλαδή η αποφυγή δύο όμοιων ή συγγενών φθόγγων όπου ο ένας αποβάλλεται, είτε μετατρέπεται σε δύο διαδοχικές συλλαβές, π.χ.: *αγλήγουρους* = *γρήγορος* (Αλβανός, 2010).

3. Αντιμετάθεση, δηλαδή η αλλαγή αμοιβαίων θέσεων ανάμεσα σε δύο φθόγγους ή δύο συλλαβές στην ίδια λέξη, π.χ.: *καράφλα* = *φαλάκρα* (Αλβανός, 2010).

4. Συμφυρμός, δηλαδή η δημιουργία ενός νέου γλωσσικού στοιχείου από δύο ομοειδή, π.χ.: *διαλουμητρώ* = *διαλέγω* + *μετρώ* (Αλβανός, 2010).

5. Υβρίδια, δηλαδή λέξεις που σχηματίζονται από δύο διαφορετικές γλώσσες, π.χ.: *κούρτσαφλου* (τουρκ. *kuru* = ξηρός + ελλην. *τσόφλι*) (Αλβανός, 2010).

6. Αντιδάνεια, δηλαδή λέξεις που έχουν εισαχθεί σε άλλη γλώσσα και επιστρέφουν με αλλοιώσεις, π.χ.: *tigliο* < λατιν. *tilia* < αρχ. ελλην. *πτελέα* (Αλβανός, 2010).

7. Τονισμός, δηλαδή τα αρσενικά ονόματα που καταλήγουν σε –ος κατεβάζουν τον τόνο από την προπαραλήγουσα στην παραλήγουσα αλλά κατέβασμα του τόνου υπάρχει και σε άλλες περιπτώσεις, π.χ.: *γοι πουλέμ(οι)* = *ο πόλεμος* (Αλβανός, 2010).

Στη Λέσβο, το αρσενικό και το θηλυκό άρθρο είναι η ενώ για τα ουδέτερα *το/του* και η υποκοριστική κατάληξη των ουδέτερων είναι το –ελ. Σε σπάνιες περιπτώσεις για τα αρσενικά χρησιμοποιείται το άρθρο ου. Όταν η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από φωνήεν, τότε το άρθρο η προφέρεται με συνίζηση ως –γη. Στα θηλυκά ονόματα, υποκοριστική κατάληξη είναι η-ούδα. Στα υποκοριστικά χρησιμοποιούνται επίσης οι καταλήξεις, *ουδ', αρ'*, ι. π.χ.: *κουπιλούδα* = *κοπελίτσα* (Κοντοσόπουλος, 2008).

Όταν το τελικό ς συναντάται με την άτονη κτητική αντωνυμία μου τότε υπάρχουν και το -ζιν', -ζιμ', -ζουμ' και -ζιμ', π.χ.: ο πατέρας μου= η πατέρα-ζιμ', η πατέραζ-ουμ' και η πατέραζιμ' (Κοντοσόπουλος, 2008). Η γενική πληθυντικού των δευτερόκλιτων ονομάτων είναι σε -ιούν, π.χ.: δουν προυβατιούν= των προβάτων (Κοντοσόπουλος, 2008).

Στο σύνολο του νησιού τα παλαιά περισπωμένα ρήματα ακούγονται συνηρημένα, κάτι που συμβαίνει σε πολλές περιοχές της Μακεδονίας και στα νησιά του νοτίου Αιγαίου. Ένα άλλο νησιωτικό χαρακτηριστικό που υπάρχει στη Λέσβο είναι η κατάληξη σε κάποια πρόσωπα που φέρουν την αρχαία διάκριση σε α' και β' συζυγία. Η Λέσβος ανήκει στη ζώνη του *ίντα= τι* (Κοντοσόπουλος, 2008).

Το 1983-1984, ο Κοντοσόπουλος αποπειράθηκε να κάνει μια ταξινόμηση βασισμένη σε δύο βασικές περιφερειακές παραλαβές της λέξεως *τι*, με αυτήν να χρησιμοποιείται κυρίως στην ηπειρωτική χώρα και το *ίντα* κυρίως στα νησιά. Δημιούργησε ένα συνολικό χάρτη βασισμένο κυρίως σε δυο χαρακτηριστικά : τη διαφορά ανάμεσα στο -*τι* και στο -*ίντα* και στην απώλεια των υψηλών φωνηέντων (Trudgil, 2003).

Το ιδίωμα που εντοπίζεται στα χωριά Αγία Παρασκευή και Καλλονή μοιάζει με το ιδίωμα του Μανδαμάδου. Στο χωριό Κάπη το λ και το ρ εξαφανίζονται στην προφορά θυμίζοντας το ιδίωμα της Σαμοθράκης, π.χ.: *γάμματα= γράμματα* (Κοντοσόπουλος, 2008). Στη βόρεια πλευρά της Λέσβου η κατάληξη -ε στην ονομαστική θηλυκών ονομάτων θυμίζει τη διάλεκτο της δυτικής Κρήτης καθώς και το ιδίωμα της Ικαρίας, π.χ.: *γρε= γριά* (Κοντοσόπουλος, 2008). Στα ιδιώματα των κωμοπόλεων Πολυχνήτου, Πλωμαρίου και Αγιάσου καθώς και των χωριών Συκαμηνιά και Μόλυβος το τ προφέρεται σαν κ, π.χ. *κίπουτα-τίποτα* (Σακελλαριάδης, 1977).

Στο λεσβιακό ιδίωμα εντοπίζονται επίσης γραμματικά φαινόμενα και τύποι της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που δεν χρησιμοποιούνται σήμερα:

1. Στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο του ενεργητικού ενεστώτα οριστικής χρησιμοποιείται η κατάληξη *ούσι* αντί *ουν*, πριν τους αδύνατους τύπους προσωπικών αντωνυμιών, π.χ.: *δένουσί την=την δένουν* (Αλβανός, 2010).

2. Στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο του παρατατικού και του αορίστου ενεργητικής φωνής χρησιμοποιείται η κατάληξη *-άσι* αντί για *-αν*, π.χ.: *δείξασί μη (μου) του =μου το έδειξαν* (Αλβανός, 2010).

Σε πολλές περιπτώσεις αφού έχει γίνει συγκοπή φωνήεντος, εμφανίζεται στην αρχή των λέξεων ένα *α* για να εκφέρονται καλύτερα τα συνεχόμενα σύμφωνα, ή αντικαθιστά κάποιο άλλο φωνήεν, π.χ.: *α-λ'γαριά=λ'γαριά=λυγαριά* (Αλβανός, 2010).

Το ιδίωμα της Λέσβου περιλαμβάνει τον φωνηεντηνισμό του βορειοελλαδικού χώρου, τα δασέα, τα συριστικά, την απουσία έρρινου στοιχείου από το μπ, ντ, γκ, καθώς και τον τσιτακισμό.

Ο τσιτακισμός είναι η προφορά του κ σαν τσ, το οποίο είναι παχύ όταν βρίσκεται μπροστά από το ι, π.χ.

*κ'τσι=k'tsi =κουκί*

*να του καυτσισι= na toi kaftsiui=να του καυχηθεί*

*τσ'μουνταν= ts' mountan- κοιμόντουσαν*

*γιν'τσι= γιν'tsi = γίνηκε*

*τσ'ειχι= ts' ixí=και είχε.*

*κατσιζου=katsizou=κακίζω*

*τσήπους=tsipous=κήπους*

*τσείτουμι =tsitoimi=κείτομαι*

*τσηρί =tsiri= κερί*

*τσιρός =tsiros=καιρός*

*ατζίστρ'=atzistr'=αγκίστρι*

ατζηλουμάτ'ς =atziloimat's= αγγελομμάτης

Στη Λέσβο υπάρχει επίσης το ευφωνικό γι ή γ όπου εντοπίζεται εκτός από την μεσοφωνηεντική θέση και στην αρχική θέση λέξεων που ξεκινούν από φωνήεν, π.χ:

γι-άνθρουπους= γί' απθροίρις=άνθρωπος

γι-ένας=γι-enas=ένας.

Γριγιά=γριγία=γριά

Αγέρας=ageras=αέρας

χρείγια =xrigia=χρεία

ακούγου=akoiγοι=ακούω

Παράλληλα, υπάρχει και το γ στη ρηματική κατάληξη -εύω (προφορά-εύγου ) κάτι που εντοπίζεται και στη Κρήτη καθώς και σε αλλά νησιά του νότιου Αιγαίου, π.χ.:

πιδεύγου= pidenγοι=παιδεύω

πιδεύγουμαι=pidenγουμε= παιδεύομαι

συμβουλεύγου= simboilenγοι=συμβουλεύω

παλεύγου= ralenγοι=παλεύω

φταίβγου= ftenγοι= φταίω.

χαζεύγου =xazengoi=χαζεύω

αναπαύγουμι =anapanγοιμι=αναπαύομαι

σκάβγου=skanγοι=σκάβω

θάβγου =θανγοι-θάβω

Ευφωνικό ν αναπτύσσεται επίσης ανάμεσα και σε φωνήεντα που γειτονεύουν, π.χ.:

θα -ν- απουθάνου= θα-η-αροίθανοι=θα πεθάνω

άμα -ν-έρτου= ama-n-ertoι=άμα έρθω

θα - ν-ουρκιστώ = θα-η=irkisto=θα ορκιστώ

θα - ν – ανηβώ=θα-η-ανίνο=θα ανέβω

Άλλα ευφωνικά φαινόμενα είναι τα κάτωθι:

Συγκοπή, δηλαδή η αποβολή ενός φωνήεντος ή ολόκληρων συλλαβών ανάμεσα σε δύο σύμφωνα, π.χ.:

β'νό = ν'νο=βουνό

αξ'πόλ'τους = aks'rol'tois=ξυπόλυτος

αξ'τιάτ'κους = aks'tiat'kois=αυγουσιτιάτικος

Κληγόν' = κλιγον' = κλεονίκη.

Ανομοίωση, δηλαδή η αποφυγή δύο όμοιων ή συγγενών φθόγγων όπου ο ένας αποβάλλεται, είτε μετατρέπεται σε δύο διαδοχικές συλλαβές, π.χ.:

αλκατζούρια =alkatzoiria=καλκατζούρια=kalkatzoiria

πούβητα =ροίνιτα=πούπητα =ροίριτα=πούπετα=ροίρετα

αγλήγουρους =αγλίγοροι=γρήγορος

Αντιμετάθεση, δηλαδή η αλλαγή αμοιβαίων θέσεων ανάμεσα σε δύο φθόγγους ή δύο συλλαβές στην ίδια λέξη, π.χ.:

Βούρλο=voirlo=βρούλο=vroilo

προυτόγαλου =proitogaloιπουρτόγαλου=poirtoγαλοι

καράφλα =karafra=φαλάκρα=falakra

Συμφυρμός, δηλαδή η δημιουργία ενός νέου γλωσσικού στοιχείου από δύο ομοειδή, π.χ.:

διαλουμητρώ =dialoimitro=διαλέγω + μετρώ

σκαρφαλώνω =skarfalono=σκαλώνω + καρφώνω

ζαβλακουμένους =zavlakoiimenois=ζαβός + βλακωμένος.

Υβρίδια, δηλαδή λέξεις που σχηματίζονται από δύο διαφορετικές γλώσσες, π.χ.:

κούρτσαφλου ( τουρκ. *kuru* = ξηρός + ελλην. τσόφλι )

γκαζοτενεκές=γkazotenekes ( γαλ. *gaz* = πετρέλαιο + τουρκ. *teneke* = λευκοσίδηρος = δοχείο από φτηνή λαμαρίνα)

χαμπαρουλόγους=χamparologois= ( τουρκ. *haber* =είδηση +λόγος)

Αντιδάνεια, δηλαδή λέξεις που έχουν εισαχθεί σε άλλη γλώσσα και επιστρέφουν με αλλοιώσεις, π.χ.

*tiglió* < λατιν. *tilia* < αρχ. ελλην. πτελέα

μπάνιο < ιταλ. *bagno* < λατιν. *balneum* < αρχ. ελλην. Βαλανείον

κόρδα < λατ. *chorda* < ελλ.δωρ. χορδά (χορδή)

Τονισμός, δηλαδή τα αρσενικά ονόματα που καταλήγουν σε –ος κατεβάζουν τον τόνο από την προπαραλήγουσα στην παραλήγουσα αλλά κατέβασμα του τόνου υπάρχει και σε άλλες περιπτώσεις, π.χ.:

γοι πουλέμ(οι)= γοι *rolem* (οι) =ο πόλεμος

γοι αγγέλ(οι) =γοί *aggel* (οι)=ο άγγελος

γοι απουστόλ'(οι) =γοί *aristol* (οι)=ο απόστολος

γοι καπητανιοί =γοί *karitanioi*=ο καπετάνιος

γοι πηληκανοί=γιοί *pilikanoi*= ο πελεκάνος

γοι τσουμπανοί= γοί *tsoimpanoi*=ο τσομπάνος

κλιγόνταν =*kliqontan*=κλαίγονταν

βληπόνταν =*vliqontan*=βλέπονταν

ουπότη =οιροτι=όποτε

αλλότη=*alloti*=άλλοτε

κρυγιός=*kriqios*=κρύος

κρηγιάς =*kriqias*=κρέας

*Οβραίος =Ovreos=Βρηγιός*

Στη Λέσβο, το αρσενικό και το θηλυκό άρθρο είναι η ενώ για τα ουδέτερα το/του και η υποκοριστική κατάληξη των ουδέτερων είναι το – ελ. Σε σπάνιες περιπτώσεις για τα αρσενικά χρησιμοποιείται το άρθρο ου. Όταν η λέξη που ακολουθεί αρχίζει από φωνήεν, τότε το άρθρο η προφέρεται με συνίζηση ως –γη. Στα θηλυκά ονόματα, υποκοριστική κατάληξη είναι η-ούδα. Στα υποκοριστικά χρησιμοποιούνται επίσης οι καταλήξεις, ουδ', αρ', ι. Π.χ.:

*πιδέλ'=ρι δελ'= παιδάκι*

*κουπιλούδα= κοιπίλοι δ α=κοπελίτσα.*

*αρνέλ'= arnel' =αρνάκι*

*χορταρέλ'=χοirtarel'= χορταράκι*

*κατσακαδέλ'=katska δελ'= κατσικάκι*

*γιαγιούδα= γιαγιοίδα=γιαγιά*

*αξ'νάρ'= aksnar'=αξινάρι*

*μ'σταρ'= m'star'=μαστάρι*

*β'ναρ=v'nar'= βουνάρι*

*γλαστρί= glastri=γλάστρα*

*στρατί= strati=στράταδρουμί= strataδροίμι=δρόμος*

*η μπάρμπας=ι mparmpas= ο μπάρμπας*

*του μουρό=toi μοίρο= το μωρό*

*γηαληπού- γιάίροί=η αλεπού*

*γηουρανός-γιοίρανος= ο ουρανός*

*γηέξυπνους-γίeksipnois= ο έξυπνος*

*ου χασάπ'ς= oixasasp's=ο χασάπης*

*ου Δημήτρ'ς=οι δimitr's=ο Δημήτρης*

*ου τσιουμπάν'ς= ο τσομπάνης*

Όταν το τελικό ς συναντάται με την άτονη κτητική αντωνυμία «μου» τότε υπάρχουν και το -ζιν', -ζιμ', -ζουμ' και -ζιμ', π.χ.: ο πατέρας μου= η πατέρα-ζιμ', η πατέραζ-ουμ' και η πατέραζιμ'.

Η γενική πληθυντικού των δευτερόκλιτων ονομάτων είναι σε -ιούν, π.χ.:

*δουν αθριπιούν=δοίν αθριπίοιν= των ανθρώπων*

*δουν πρινιούν= δοίν πρινίοιν= των πρίνων*

*δουν προυβατιούν= δοίν προνατίοιν=των προβάτων.*

Το ιδίωμα που εντοπίζεται στα χωριά Αγία Παρασκευή και Καλλονή μοιάζει με το ιδίωμα του Μανδαμάδου. Στο χωριό Κάπη το λ και το ρ εξαφανίζονται στην προφορά θυμίζοντας το ιδίωμα της Σαμοθράκης, π.χ.:

*καός= kaos=καλός*

*γάμματα= gammata=γράμματα.*

Στη βόρεια πλευρά της Λέσβου η κατάληξη -ε στην ονομαστική θηλυκών ονομάτων θυμίζει τη διάλεκτο της δυτικής Κρήτης καθώς και το ιδίωμα της Ικαρίας, π.χ.:

*κουπρέ= koirre=κοπριά*

*αχλαδέ= axlaðe=αχλαδιά*

*γρε= gre=γριά.*

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στη Βαβυλωνία περιλαμβάνονται αρκετές διάλεκτοι του ελλαδικού χώρου και όχι μόνο. Από την πρώτη κιόλας σκηνή που εισέρχεται ο Ανατολίτης στο ξενοδοχείο φαίνεται ότι δεν είναι εύκολο να συνεννοηθεί με τον ξενοδόχο που είναι από την Χίο αφού μιλούν για τα ίδια φαγητά με διαφορετικές ονομασίες. Ο Ανατολίτης χρησιμοποιώντας πολλές λέξεις που είναι τούρκικες στη διάλεκτο του δεν μπορεί να καταλάβει τα ελληνικά στα οποία είναι γραμμένος ο κατάλογος των φαγητών που σε αυτόν φαίνονται ως φιράγκικα (φράγκικα). Διαφαίνονται



επίσης και οι διαφορετικές συνήθειες που έχουν στο θέμα του φαγητού, ως πολιτισμικό χαρακτηριστικό:

«ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-(Καθ' εαυτόν) Λοκάντα, λοκάντα λέανε, άκουγα, άμμα τι πράμα είναι ντεν ήξερα...· πρώτη βολά γλέπω.. Εντώ πέρα ούλα αλά φράγκα είναι ψιλολογιά κομμέ-να...· υ...!! σουφράδες, τσανάκια, τσομπλέκια, ποτήγια! ούλα σειρά σειρά είναι ντουζντισμένα... Άμμα φαγιά, τίποτα...· τσιμπούκια, όχι...· καφέ, μαφέ, όχι...· γιατάκι, τίποτα...· μαξιλάρια φιλάν φαλάν, ντεν έχει...· αμέ σα μετύση κανένας πού τα ιξαπλωτή για;... Αιντε μπακαλούμ...· τώρα πγια μπήκα που μπήκα...· αρτίκ ντροπής είναι να γυρίσω πίσου...· γένηκε το γένηκε... Κανένα ντε γλέπω...· ποιόνα να φωνάξω για; (φωνάζει)· Ει... Λοκάντατζη!!... ε Λοκάντατζη... Έι ύστερα; κανένας ντέν ακούγει... ν' άμπη και κανένας να ικλέψη ούλα αυτά, κανένας ντε γλέπει... (φωνάζει) Έι Λοκάντατζη...· λαιμός μου ιξεσκίστηκε άνταμ!

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Καλέ σεις! ποιος μιλλά μέσα; εν ακούτενε; ίντα θέτενε να σας χαρώ;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Άνταμ! Τρεις ώρες είναι· φωνάζω, φωνάζω, κανένας ντεν ακούγει...

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Κι ίντα θέτενε;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Εντώ πέρα τί είναι;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Λοκάντα.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έι! εντώ πέρα απ' ούλα είναι, αμμά φαγιά ντε γλέπω· τι τρώνε εντώ για;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Είστεν κι άλλη βολά φερμένος άματις σε λοκάντα;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Όχι.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Δίκι' όχετεν άματις... κι ε γλέπετεν τη λίστα;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Τι τα πη λίστα;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-(τω δίδει τον κατάλογον των φαγητών) Ορίστε, εδώ 'ναι γραμμένα τα φαγιά π' ούχουμεν.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Αυτά είναι γραμμένα φιδάγκικα.... εγώ ντεν μπορώ να ντιαβάσω.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Ρωμαίικα 'ναι γραμμένα, μόν' εσείς εν τα βγάνετε· θέτενε να σας τα διαβάσω;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ναι, τζάνουμ· ντιάβαστο ν' ακούσω.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-(αναγινώσκει) Σούπα από κολοκύθια.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Βάι, βάι, βάι...· χιτς ποτές κολοκύθια τσορμπά γένεται;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Βραστό βουδινό.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Εγώ άρρωστο ντεν είμαι· ντε τέλω.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Εντράδα, κιοφτέδες, γιουβαρλάκια, ντολμάδες, για-χνί, μακαρόνια, ατζέμ πιλάφι.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Α, ιστέ τούτα είναι καλό φαΐ· κατάλαβα αρτίκ, κατά-λαβα... φτάνει σε πγια... Ό,τι υρέψει κανέννας, τότε φέρνεις;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Και του πουλιού το γάλας να γυρέψη φέρνω το.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Άφεριμ, άφεριμ· κι εγώ ετούτο τελώ...· τζάνουμ, όνομά σου πώς το λένε;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Μπαστιάς δούλος σας.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Να ζήσης, τζάνουμ, μισέ Μπαστιά· παστοурμά καΐσερλίτικο έχεις;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Έχω να σας χαρώ, κι αφ' το φίνο...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Εμένα φκιάσε με παστοурμά με τ' αυγά· κρομύδι μπόλικο, βούτουρο μπόλικο, πιπέρι μπερί, εσύ ξέρεις πγια, καρντιά μου εκείνο ύρεψε ζέρεμ.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-'Ενοια σας, να σας χαρώ, και σας το φτιάνω κατά πώς το θέτενε, και καλύτερα... Καθήστεν τώρη» (Ευαγγελάτος, 1993: 5-6).

Τα ίδια φαγητά σε επόμενη σκηνή, ο καθένας θα τα αποκαλέσει σύμφωνα με τη δική του διάλεκτο και θα ξεκινήσει μία πρώτη αντιπαράθεση μεταξύ τους για τον τρόπο διατροφής του καθενός αναδεικνύοντας εκ νέου και τις πολιτισμικές διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα τους:

«ΧΙΟΣ-Να διαβάσουμεν τώρη τη λίστα, να δγιούμεν ίντα φαγιά μας έχει... Λογιώτατε, διαβάστεν τη εσείς τη λίστα (τω δίδει τον κατάλογον).

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-(αναγινώσκει) Σούπαν από κολοκύνθια, βραστόν βουδινόν, εντράδαν, κιοφτέδας, δολμάδας... (αφίνει τον κατάλογον). Ταύτα τουρκιστί εγεγράφατο, άπερ δη και ιλιγγιά με αναγινώσκοντα. (προς τον Κύπριον) Ανάγνωθι ουν συ, Κύπριε.

ΚΥΠΡΙΟΣ-(αναγινώσκει) Πουρέκκιν, κεπάππιν, καταΐφφιν, ψωμμίν, κρασσίν, τυρίν, ψάριν ψηττό, ψάριν βραστό, φρούττα και ποκλαβάτην.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Άνταμ! μπακλαβά πες το μπρε!... (προς τον ξενοδόχον) Αμέντικό μου παστουρμά;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Ότοιμος είναι, να σας χαρώ.

ΑΛΒΑΝΟΣ-(προς τον ξενοδόχον).Πρα, ορέ Λοκάντα...· πω εσύ ορέ Λοκάντα! πρετζέσι ορέ, δεν έχει;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Ίντ' αν αυτό το πρετζέσι;

ΑΛΒΑΝΟΣ-Πρα να το παίρνης εσύ ορέ συκώτι, να το βάνης στο κιομλέκι, να το ρίχνης και πολύ πολύ σκορδάρι, πρα να το τριβής μέσα και ψίχα ψίχα κουραμάνα, να το κάνης ανταλέτι.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Θέτεν το άματις να σας το φτιάξω;

ΑΛΒΑΝΟΣ-Πρα να το ζήσης, ορέ...· χα, χα· να το φκιάνης, πω κι εγώ να το πλερώνης ούλο βενετίκες.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Οχονούς σας το φτιάνω. (καθ' εαυτόν) Ούργιος είν' και τούτος στην πίστι μου.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Άξον δη καμοί πλακούντα, τον και μάκαρες ποθέουσιν.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-(προς τον Ξενοδόχον) Μισέ Μπαστιά, μισέ Μπαστιά... έλα...  
έλα... Λογιώτατο μακαρόνια τέλει.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ουχί, αλλά πλακούντα και δη είρηκα τον και μάκαρες...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ιστέ μακαρόνια για, εσύ καμήλα είσαι να φας χαμούρι;  
άνταμ, ντεν τρωσ ντολμά σαν το γρότο μου, κιοφτέ σαν το παπούτσι μου,  
μόνε μακαρόνια ύρεψες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ουκ έγνωκας.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έγνωκας, μέγνωκας, ντεν έχει αρτίκ· εσύ καλό φαΐ ποιο είναι  
ντεν ιξέρεις. (προς τον ξενοδόχον) Μισέ, (καθ' εαυτόν) -αλλάχ τζιζά βερσίν  
ούλο ιξεχνώ όνομα του...· α...· Μπαστιά...· ηύρα- μισέ Μπαστιά, τσιμπούκι  
ντε ν έχεις εντώ πέρα;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Έχω, να σας χαρώ...· ορίστε... (τω δίδει).

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Άγε δη μοι και τριχείας τεταριχευμένους συν οξυγάρω τε και  
ελαίω.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Ίντ' άπετεν;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Τριχιές γυρεύει να τον δέσουνε...· μοιάζει μουρλάθηκε ο  
κουρούνης.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Καλ' αλήθεια κουζουλαθήκετεν και θέτενε να σας δέσουμεν;  
κι ως πόσες οργιές τις θέτε ν' άνε;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ούμένουν αλλά τριχείας και δη έφην, τους και σαρ-δέλας  
βαρβαριστί καλουμένους.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Κι ε λέτενε να σας φέρω σαρδέλες, μόνε λέτεν τρι-χιές; (καθ'  
εαυτόν) Κι εν είν' κουζουλός τώρη; να χαρώ την τσάτσα μου, για δέσιμο  
σας έχω, κι έννοια σας.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και δη άγαγέ μοι και σωλήνα.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Εν ηφέρανε σήμερις σουλήνες...· χάβαρα έχουνε... θέτεντα;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ουχί, αλλά καπνοσύριγγα...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-(προς τον ξενοδόχον) Σύριγγα υρεύει Λογιώτατο· σφίξι έχει.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Οουκ, αλλά το νικοτιανάγωγον, είρηκα, αμφί τη χοάνη και τη νικοτιανοπήρα.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Σακίν τσιμπούκι τελείς κ' εσύ; ζέρεμ τσιμπούκι μου πολύ κυττάζεις.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και μάλα γε, καπνιστέον και γαρ.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Αι μπουταλά, άι!! Και ντε λες τσιμπούκι, μόνε ανα-κάτωσες ούλα τα πράματα, σουλήνες, μουλήνες, συρίγγες, μυρίγγες; πολύ σασκίνη άντρωπο είσαι, να με συμπατήσης.

ΚΥΠΡΙΟΣ-(προς τον Ξενοδόχον) Φέρε κι εμένα απ' εκείνο το πώς το λέσιν.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Ίντα λέσιν θέτενε κι εσείς πάλι;

ΚΥΠΡΙΟΣ-Το χαλλούμιν.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Ίντ' αν τούτο το χαλλούμιν πάλι; πρώτη βολά τ' ακούγω, να χαρώ τον πάη μου.

ΚΥΠΡΙΟΣ-Το χαλλούμιν είν' τυρίν που τρώσιν το· (καθ' εαυτόν) πίσσαν ν' άχης...· ένα κουφίνιν είχασιν στο παζάριν, και πουλλάγασίν το.

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-Εν το ξέρω, κι εν έχω, κι εν τ' άκουσα ποτές μου. (καθ' εαυτόν) Καλέ τούτοι του διαβόντρου οι γυιοί να μου τον πιπιλήσουνε θένε το νου μου. (αναχωρεί)» (Ευαγγελάτος, 1993: 9-11).

Στην ίδια σκηνή φαίνεται πέραν, από τις διαλέκτους, και η αντιπαράθεση που υπήρχε ανάμεσα στην αρχαϊζουσα και την λαϊκή γλώσσα, αφού ένας Ανατολίτης, που μιλά διάλεκτο, σχολιάζει τον Λογιώτατο ότι δεν μιλά ελληνικά:

«ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Κάτεσαι κι εσύ μαζί μας σουφρά Λογιώτατε;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-'Εγωγε.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Τζάνουμ, Λογιώτατε, μπαμπά σου γλώσσα γιατί ντε μιλάς;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Την των προγόνων διαλέγεσθαι χρη.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Εγώ χρη μη, γόνω, μόνω, ντε ξέρω· γιατί ντε μιλάς ρωμαίικα, έριφ;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ταύτην γαρ και μεμάθηκα.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Όρσε κι άλλο!!! εγώ λέω, γιατί ντε μιλάς ρωμαίικα, εκείνο με λέει, μεμανάτηκα, πανάτηκα...· αν μπορής κατάλαβε πγια» (Ευαγγελάτος, 1993: 8-9).

Η αντιπαράθεση Ανατολίτη και Λογιώτατου συνεχίζεται και στη φυλακή όπου πλέον ο πρώτος επικρίνει τον δεύτερο όχι μόνο για τα ελληνικά που θεωρεί ότι δεν μιλάει και γι' αυτόν δεν τον καταλαβαίνει αλλά και γιατί δεν ξέρει να συντάξει μία αναφορά όπως θα έπρεπε να ξέρουν οι μορφωμένοι άνθρωποι. Χαρακτηριστικό του διαλόγου ανάμεσα της είναι ότι μετά από ένα σημείο ο Ανατολίτης υπαγορεύει στον Λογιώτατο τι πρέπει να γράψει σε μία αναφορά και πάλι ο δεύτερος δεν τα καταφέρνει:

«ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ποιος είναι, μπρε, φωνάζει γιο, γιο, εφ, πεφ, παπά, πουφ; (προς τον Λογιώτατον) Σακίν εσύ είσαι, Λογιώτατο;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Έγωγε.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έι...· και γιατί κλαις για; γιατί φωνάζεις εφ πουφ; τι έπατες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και δη ακρίτως, και αδίκως κεκάθειργμαι...· τούτου δη οδυρόμενος τυγχάνω.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ανταμ, εσύ ντε ξέρω τι άνθρωπο είσαι...· και χάψι βάνανε εσένα, ηλληνικά μιλάς...· ακόμα γνώσι ντεν έβανες... (με θυμόν) Μίλα ρωμαίικα πγια, μπρε!!! ως πότε ηλληνικά, ηλληνικά;...· τι έπατεςλέω; ντεν ακούς;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Αδίκως εφυλακίσθην.

ΑΝΑΤ.ΟΛΙΤΗΣ-Έι, εσύ μονάχα; να κι εγώ...· Αστρονόμο χάψι έβανε, άμμα ντεν κλαίω...· ντε φωνάζω πουφ μουφ... Μην κλαις... σώπα, σώπα... έλα κοντά...· πάρε καλαμάρι σου, πένα σου, γράψε αναφορά στο κύριο

Ντοικητή, φίλο ντικό μου είναι, να βγάνη όξου...· άιντε, κάμε γλήγορα να στείλουμε...

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και δη γραπτέον...· ευ έχει.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Εβ μεβ, άφσ'το πγια...· γράψε.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-(Γράψει την αναφοράν ελληνιστί· προς τον Ανατολίτην) Γέγραφα.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έγραψες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ναι.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Αι χωϊράτ' ογλού χωϊράτη!!! ναίσκε, ντε λες, μόνε ναι; Ντιάβαστο τώρα ν' ακούσω.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-(Αναγινώσκει την αναφοράν) «Εκλαμπρότατε, ενδοξότατε, υπερένδοξε κύριε, και τα λοιπά και τα λοιπά. Ευθυμούντων ημών τήμερον την της Ελλάδος παλιγγενεσίαν εν τω εδωδιμολεσχοποικιλοβρωματοπωλείω...».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ιστέκα, ιστέκα...· τούτο ούλο ένα λόγος είναι;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Μία λέξις προ, προ, προ υπερπαρασύνθετος.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έι ύστερα; τούτο είναι ντεκαπέντε πήχες, άνταμ...·άιντε να ντγιούμε...· λέγε παρακάτου.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Και δη εσθιοπινονταδοντορχουμενοευφραινομένων...»

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Βάι βάι βάι βάι· πώς τ' όβγανες απ' το ιστόμα σου τούτο άνταμ, και ντεν κόπηκε το μισό μέσα; Τούτο τσεγκέλια τέλει να τραβούνε ντέκα αντρώποι, και γκιούτζ μπελά να βγάνουνε...· εκατό πήχες είναι τοούτ αρτίκ σωστό.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Σίγα... (αναγινώσκει) «Άφνω ο Αλβανός μετά του Κρητός εμαχεσάτην».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ποιο χέστηκε; άιντε, να ντγιούμε, τι τα πης ακόμα.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Και γαρ ο Κρης τους οίας κουράδια καλών, ο δ' Αλβανός το σκωρ εννοών τούμπαλιν».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Τούμπα έκαμε κανέννας για;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Και δη τούτου γ' ένεκα μαχεσαμένων...»

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Άνταμ, ιστέκα, μη γραφής, μπρε! ντροπής είναι...· χιτς ολμάσσα, μαγαρίστηκε πες το...

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Σίγα, κάθαρμα· (αναγινώσκει) «αναστάς ο Αλβανός, κάκτανε τον Κρήτα».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Αρβανίτη όνομα, Αναστάση λέανε;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Παύσαι καταφλυαρών...· και δη τυπτέον σε εν το στόματι, αναιδέστατε, (αναγινώσκει) «Τοιγαρούν ο Αστυνόμος, συλλαβών ημάς τους αθώους, έθετο εν φυλακή, μηδέν δεινόν εργασαμένους... Και δη προσπίπτομεν εκλιπαρούντες την υμετέραν πανεκλαμπροϋπερενδοξότητα, όπως διατάξητε την εκ της φυλακής ημών έξοδον, ίνα η σου το όνομα δοξαζόμενον, και το μέγα έλεος εν τοις πέρασαν».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Βάι, κιοπόγλου, βάι!...Βάι, ήτ' ογλού, βάι!... Έτσι γράφουνε αναφορά; εσύ τροπάρι έγγραφες...· μέγα έλεος, υπερένδοξε έγγραφες, κάτε ένα λόγο μακρύ μακρύ εκατό πήχες έγγραφες, άντρωπο μαγαρίστηκε έγγραφες, Αρβανίτη όνομα Αναστάση λέανε έγγραφες, λοής κοπής πράματα έγγραφες... Κρίμας το...· κρίμας το...· Εγώ τάρρεψα εσύ λογιώτατο άντρωπο είσαι, γράμματα ηξέρεις, είπα, έβανα να κάμης αναφορά...· άμμα σαν ισκυλί πεισμάνεψα... Σκίς' το, σκίς' το...· πάρε άλλο χαρτί να γράφης αναφορά...· άμμα εγώ να λέω, κι εσύ να γραφής... Τ άκουσες, μπόκογλου.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Τι δε μέλλω γράφειν; και δη λέξον μοι.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-(Υπαγορεύει τον Λογιώτατον) Ευγενέστατε κύριε Ντοικητή» (προς τον Λογιώτατον) Τί έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Ευγενέστατε κύριε Ντοικητή, τι έγγραφες;»

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Όχι, μπρε σασκίν, μη γραφής «τι έγγραφες»· σβύσε...· βάι μπουταλά, βάι.



ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Έσβεσα...· και δη είπας μοι γράψαι όπερ αν μοι είπης.  
Ουκούν σαυτόν αιτιώ...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Λέγε να δγιω τώρα, τι λοής έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Ευγενέστατε κύριε Ντοικτητή».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ντοικτητή...· άφεριμ. (Υπαγορεύει) «Λευτεριά ήρτε, μάταμε  
μισέ Μπαστιά λοκάντα, κάτσαμε εκεί πέρα, φάγαμε, ήπγιαμε,  
τραβουντίσαμε, χορέψαμε· άμμα Αρβανίτη μέτυσε...·» τι έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Αρβανίτη μέτυσε».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Μέτυσε· αφερίμ...· είδες; ιστέ τώρα γένεται αναφο-ρά.  
«Κηρτικό είπε Αρβανίτη (τιμή στα μούτσουνά σου) κουράδια, Αρβανίτη  
είπε να φας εσύ...·» τι έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Να φας εσύ».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Να φας εσύ...· άφεριμ! «Κουράδια μουράδια λέο-ντας και  
καυγαλασίζοντας», (αρτίκ τώρα να πω κι εγώ κάμποσα ηλληνικά)·  
«πιστόλα Αρβανίτη τραβήξοντας, Κηρτικό απάνου σφίξοντας, Κηρτικό χέρι  
χτυπήσοντας, Αρβανίτη έφυγε...·» τι έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Αρβανίτη έφυγε».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έφυγε...· έφυγε...· πιρ ολ. Ισιε τούτο είναι αναφορά με τα  
σάρτια της σουμπτουρλούτικη...· Γράφε· (υπαγορεύει) «Τώρα Αστρονόμο  
έπγιασε εμάς, έβανε χάψι...·»· τί έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Εμάς έβανε χάψι».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Χάψι...· χάψι...· ιστέκα, τζάνουμ, κομμάτι να συλ-λογιστώ...  
(συλλογίζεται ολίγον) Α!...· γράφε· (υπαγο-ρεύει) «Τζάνουμε κύριε  
Ντοικτητή, χέργια σου να φιλήσω, ποντάργια σου να φιλήσω, ισκυλί σου να  
γενώ, στείλε Αστρονόμο ένα ντιαταή, να βγάνη εμάς όξου...·»· τι έγγραφες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-«Όξου».

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Είδες τώρα; έτσι γράφουε αναφορά· όχι τροπάρι έγγραφες  
εσύ...· Ε! σώτηκε πλια.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-(Τω δίδει την αναφοράν) Και δη υπόγραψον.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Εγώ ντε ξέρω να γράψω...· εσύ γράψε όνομα μου.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και δη πώς σε γραπτέον;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Χατζή Σάββα, Χατζή Μουράτη γιού, αραϊντζή, Καϊσερλη, Ζιντζήρ-ντερελή, ντούλο σας... (προς τον Λογιώτατον) Έγραψες; ντιάβασε ν' ακούσω όνομά μου τι λοή έγραψες, γιατί εσύ είσαι κομμάτι σασκίνη.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Χατζή Σάββας, Χατζή Μουράτη, αραϊντζή, Καϊσερλη, ζιμτς τερελλελί.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Βάι κιοπόγλου, τερελλελί εσύ είσαι· ντερελί γράψε. Έγραψες;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ναι.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Μπρε έριφ...· ναίσκε πες...· άι χωϊράτη. Τώρα φώναξε ένα άντρωπο απέ το παρετύρι, δώσε να πάη.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Τον δεσμοφύλακα;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-(με θυμόν) Ντεσποτοφύληκα, μεσποτοφύληκα ντε ξέρω άνταμ...· βάι βάι βάι!!! εσύ τι άντρωπο είσαι; εσύ καντηλανάφτη είσαι, μπουταλά είσαι, λόκο, λαπατζή είσαι...· κρίμας το... Εγώ τάρρεψα, λογιώτατο άκουσα, άντρωπο ισκιουζάρη είναι, είπα...· άμμα εσύ ένα λιανάσπρο ντεν αχρίζεις... (με περισσότερο θυμόν) Φώναξε, έριφ, ένα άντρωπο· εφ!!!... ιψυχή μου έσφιξες πγια...· σαγλίκ ιλάν να μη βάνανε εσένα χάψι, ήτ' ογλού, ήτ... Τι κυττάζεις; τώρα χώνω γρότο μου ιστόμα σου μέσα, α!... Φώναξε ένα άντρωπο λέω, μπρε... Να ένα τριάρι· (τω δίδει εν νόμι-σμα) δός' το εκείνο άντρωπο· μπαμπά σου χιζμεκιάρη ντεν είναι, να πάη μπετααβά» (Ευαγγελάτος, 1993: 40-44).

Διάλεκτο μιλά και ο αστυνόμος που είναι από τα Επτάνησα, που περιλαμβάνει λέξεις ιταλικές λόγω της επιρροής των Βενετών στα Επτάνησα:

«ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Τώρα γιαμά πρέπει να κάμω άττο σέργιο... Πρέπει να σιντζιλλάρω τη λοκάντα, να κλείσω και τσι πόρτες τση, ούλες...· επόι να στείλω και το λοκαντιέρη α ρέστο, και κειόνε το μπιρμπάντε, που τσι έδινε

τέτγοι αθρώποι τόσο κρασί και τσι εμέθυσε, κι εκάμανε τέτγοιες συφορές... Κατόπι να στείλω να τσερκάρω και για το Λιάπη...· κι άμα ξέρω δα και πού στο διά-ολλο να τον εύρω;... Εδώ χρειάζεται μανιέρα, καπατσιτά, και σπιρτοσύνη...· κι αμά που δεν τότε γρωνίζω μέσ' στσι διαόλλοι τσι 'Ελληνοι...· ε...· κουέστο ζε πολύ κακό... Μα τώρα πρέπει να φουγιάξω ούλοι τσι μπιστεμένοι μου στρατιώτες, το Διονύσιο, το Γεράσιμο, τον Τσαβατίνο και εκειόνε τον άλλονε το διάολλο, π' ούλο μου φεύγ' απ' τη μεμόρια» (Ευαγγελάτος, 1993: 35-36).

Εντούτοις, ο ίδιος ο αστυνόμος θεωρεί ότι μόνος αυτός μιλά σωστά και στη συνάντησή του με τον Κρητικό και τον ξενοδόχο συνεχίζει να μιλά τη δική του διάλεκτο ασχέτως αν οι άλλοι δεν καταλαβαίνουν τι λέει:

«ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Φέρμα γιαμά...· μη φυγή κανείς...· είστε ούλοι α ντιλίτο κριμινάλε. (προς τους στρατιώτες) Μουρέ Γεράσιμε, Αντζουλή, Διονύσιο!!!...· βάλτε τσι ούλους ετούτους α πάρτε να τσι εξαμινάρω σεπαραταμέντε· (προς τον Ξενοδόχο) Πού είναι γιαμά εκειός ο λαβωμένος;

ΞΕΝΟΔΟΧΟΣ-(Τρέμων) Ορίστε εδώ... (δεικνύει τον Κρήτα)

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Εξετάζει τον Κρήτα) Πινομή σου, μουρέ;

ΚΡΗΣ-Ω πονεί με· ναίσκε, ντεντίμ, πονεί με.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Πινομή σου, μουρέ; τ' όνομα σου διάολλε;

ΚΡΗΣ-Μανόλιας Δασκαλάκης.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πού 'θε είσαι γιαμά

ΚΡΗΣ-Απέ τη Γκίσαμο.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πού στο διάολλο είναι αυτό το Κίσαμμο;

ΚΡΗΣ-Επά δα...· στην Κρήτη.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και δε λες π' ούσαι Κρητικός, ν' άμπ' ο διάολλος μέσα σου; και ποιος μουρέ, ποιος σε χτύπησε;

ΚΡΗΣ-Ένας Λιάπης.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και π' ούν' εκειός ο Λιάπης;

ΚΡΗΣ-Δεν τον κατέχω το σκυλάπιστο, πούρησε.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πού, μουρέ, πού σε βάρεσε;

ΚΡΗΣ-Στη χέρα ντεντίμ· ω...· φέρτε μου δα τον ξαγορευτή να με ξαγορέψη να ξεμυστέψω.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πώς σε βάρεσε, μουρέ; α κάζο πενσάτο;

ΚΡΗΣ-Δεν κατέχω φράγκικα.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μουρέ, α κάζο πενσάτο;

ΚΡΗΣ-Είπα σου το, δεν κατέχω ντα μου λες, Θιός...».

Στη συζήτηση αστυνομικού και Ανατολίτη οι διάλεκτοι έχουν δημιουργήσει τέτοια σύγχυση που δημιουργούν κωμικά επεισόδια. Ο ένας κατηγορεί τον άλλον ότι δεν μιλούν ελληνικά και ο αστυνόμος χαρακτηρίζει τον Ανατολίτη ως Τούρκο λόγω της διαλέκτου κάτι που τον κάνει να επικαλεστεί το θρήσκευμα του για να αποδείξει ότι είναι Έλληνας:

«ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Π' ούναι, μουρέ, εκείός ο Λιάπης;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Λάπη ποιο είναι; σακίν Λάπη Αρβανίτη είναι; εκείνο υρεύεις; Πάει...· χου...· π' ούντο τώρα Αρβανίτη;... αν το πιάσης...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Προς τον Ανατολίτην) Έλα δω εσύ γιαμά...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ιστέ, ήρτα...· τι τέλεις εμένα;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Πινομή σου;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Τι τα πη πινομή σου;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Τ' όνομα σου, μουρέ;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Α... όνομα μου; όνομα μου, Χατζή Σάββα, ντούλο σας.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Η πατρίδα σου;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Πατέρα μου; πατέρα μου Χατζή Μουράτη λέανε...· εκείνο πετάνε, τι το τελείς τώρα;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Οχι, μουρέ, ο τόπος σου.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Α, βιλαέτι μου; βιλαέτι μου Καΐσερλη είναι.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και π' ούν' αυτό το Καΐσερλη;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Άι Βασίλη τόπο είναι, Γκαιοσαρείας, Γκαπαπνοκίας. Ντε ξέρεις εσύ;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Κι είσαι γιαμά απ' τ' Άι Βασιλείου τον τόπο; για δ' αυτό είσαι και χαντζής...· ν' άμπ' ο διάολος μεσ' στην καβούκα σου... Και πες μου μουρέ εσύ, πώς εγίνηκε ο λαβωμός του Κρητικού;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Να, ιστέ, τρώγανε, πίνανε...· Αρβανίτη μέτυσε φορτώθηκε Κηρτικό...· Κηρτικό είπε αρβανίτη (ντρέπουμε να πω, τιμή στα μούτσουνά σου) κουράδια είπε. Αρβανίτη είπε, να φας εσύ· σάνκιμ, Κηρτικό να φάη, κατάλαβες;...· Κουράδια μουράδια λέοντας, καυγκαλαστίσανε....· καυγκαλαστίσανε, Αρβανίτη τράβηξε πιστόλα, μάνι-μάνι έσφιξε Κηρτικό απάνου, γιαραλάντισε κομματάκι χέρι του...· ούλο ούλο καυγκά ιστέ, αυτό είναι....

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Να με πάρουν οι διαόλλοι κι αν κατάλαβα τίποτσι...· (προς τον Ανατολίτην) Και πώς, μουρέ, και πώς; μπα κι ήτανε α κάζο πενσάτο;

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Αρτίκ πινσάτο-μινσάτο, εγώ ντε ξέρω· Αρβανίτη χτύπησε Κηρτικό, βέσσελαμ.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Με θυμόν) Και μίλλειε, μουρέ, ρωμαίικα, παλιότουρκα!!!

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ει....· εσύ γιατί μιλάς φιράγκικα για; σάντο μάντο, φόρτο φούρτο; ιξέρω εγώ φιράγκικα; εγώ ρωμαίικα λέω, ντεν καταλαβαίνεις, εγώ φιράγκικα ντε ξέρω, πώς να γένη για; τι να γένη, α τζάνουμ...· εσύ εύρε το κολάι του πγια, να καταλάβης...· εγώ σάστισα κι απόμεινα...· Αλλο τίποτα εγώ ντε ξέρω.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Πες μου, μουρέ, καλά την εξάμινά σου, γιατί κακόρικε, θα πας α ρέστο.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Αν μπορής, κατάλαβε τώρα. (Προς τον Αστυνόμον) Άνταμ...· εγώ σε είπα...· ζάμινα μάμινα, ρέστο μέστο, φόρτο φούρτο, σάντο μάντο, κουκούτσι, ντεν καταλαβαί-νω τι τα πή...· Ούλο ούλο καυγκά τι ήτανε,

είπα...· πάει λέοντας...· άκουσες τώρα; ιστέ, ρωμαίκα το είπα αρτίκ, και τώρα ντεν κατάλαβες; ποτέ σου ντε τα καταλάβης...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Με θυμόν) Α ρέστο κανάγια, α ρέστο...(προς τους στρατιώτας) Πάρτε τον αυτόνε α ρέστο...

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ιστέκα να ντγιούμε...· τι τα πη α ρέστο;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Στη φυλακή θα πας.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Χάψι;

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-Ναι.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Έι, ύστερα; εγώ τι έκαμα, άνταμ, να πάγω χάψι; εγώ ντεν χτύπησα Κηρτικό, εγώ πιστόλα μιστόλα ντεν έχω, εγώ ντουλειά μου κύτταζα, τσουμπούσι έκα-μνα...· να, πγιάσε Αρβανίτη, κρέμασ' το μπιλέμ όχι βάνεις εμένα χάψι...· ταμάμ...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Εσύ θα πας α ρέστο, γιαγουρτοβαφτισμένε, παλιό-τουρκα.

ΑΝΑΤΟΛΙΤΗΣ-Ταμάμ Αστρονόμο...· άφεριμ...· βρίζει κιόλας... Εγώ Τούρκο ντεν είμαι· χριστιανό ορτόντοξο είμαι...· χατζή άντρωπο είμαι· ιψέματα ποτές μου ντε λέω...· χιτς ποτές άντρωπο βαφτίζουμε με γιογούρτι; τόσω χρονώ γένηκα, ακόμα ντεν άκουσα που βαφτίζουμε με γιογούρτι...· Άιντε να ντγιούμε τι τα πησ ακόμα...· αγάλια, αγάλια τα πησ αύριο με μποζά βαφτίζουμε...·

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Με θυμόν). Α ρέστο, α ρέστο...

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-(τον παίρνουν)».

Αντίστοιχες είναι οι συζητήσεις που κάνει ο αστυνόμος με τον Πελοποννήσιο, τον Κύπριο και τον Χιώτη:

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Προς τους στρατιώτας) Φέρτε, μουρέ, εκειόνε το Μουραΐτη... (τον φέρνουν· προς τον Πελοποννήσιον) Πινομή σου;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Πούλος Πουλόπουλος.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πούθε είσαι γιαμά;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Απ' την Πελοπόννησος.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Και πες δα κακόρικε π' ούσαι απέ το Μουρία... Και τι τέχνη κάμεις;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Έμπορος.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και τι θα πη, μουρέ, έμπορος;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Πραματευτής.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Όρσε κ' εσύ διάολλε...· έμαθες και συ τσι ελληνικούρες.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Τήρα δω, κυρ Αστρονόμο, είμαι Έλληνας, ακούς με, και πρέπει να μιλώ με μάθησις.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πώς εγίνηκε ο λαβωμός του Κρητικού;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Να σ' ορίσω, κυρ Αστρονόμο μου, δε ξέρω, εγώ έφερα να πουλήσω καμπόσα λαγοτόμαρα, καμπόσ' αλούπια, τυριά, βούτυρα, και τραχανά· είχα στείλει και τον παραγυιό μου με κάμποσες γίδες στέρφες π' ούχα στην παλιόστανή μου, και τα πούλησα όλα, κι έκαμνα το λογαρισμό μου... Σα με τσούκλωσε η πείνα, ήρθα να την τυλώσω στη λοκάντα, ηύρα και την αφεντιά τους εδώ, κι είπαμε να κάμουμ' ένα γλέ-ντι...· και να σ' ορίσω, γλεντάγαμε όμορφα και καλά -σα θε ν' άρθη το μαγκούφι, έρχεται-ο Αρβανίτης τ' όβαλε στη μπουρίνα, πγια θα το φέρ' ο διάτανος, και στα καλά καθούμενα, τσακωθήκανε με τον Κρητικό... Το τσάκωμά τους τι ήτουνα, να σ' ορίσω, δε ξέρω τι ήτουνα...· δεν έβαν' αυτί ν' αγκρουμαστώ καλά καλά... Εγώ, ακούς με, τόσο τόσο δε συλλογιούμαι για ξένες έννοιες...· τήρα δω, το νιτερέσο μου κυττάζω, κι άρα πάρα, ήλιος...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μωρ' εγώ δεν εκατάλαβα τίποτσι απ' αυτήν την ιστο-ρία που με είπες, μα τη Φανερωμένη.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Εγώ, κυρ Αστρονόμο μου, σε τα κουβέντιασα τα πάσα πάντα της υπόθεσις...· τους είδα που τσακωθήκανε, μα δεν είχα τόσο το νου μου σε δ' αυτούς...· φωτιά να τους κάψη κι εκείνους και τα μάγγανά τους.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Ω διάολλε και συ με τα ιντρέσσα σου...· οι άνθρωποι γιαμά σκοτωνούτανε, και συ συλλογιούσουνε το νιαούρτι σου, τον ταρνανά σου, το γάλα σου, τσι αλεπούδες, και τσι γίδες σου... Και δε με λες γιαμά, π' ούσαι πλιο ραφινάτος απέ τσι άλλους, αν ήτανε κάζο πενσάτο;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Για κάζο, ήτουνα, και μεγάλο κάζο...· μα δε ξέρω, πεντσάτο ήτουνα, τι ήτουνα.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Το καταλαβαίνω, μουρέ, που ήτανε κάζο, και το γλέπω, διάολλ' έπαρέ σε κι εσένα.. · μα άλλο είναι το κάζο ατσιντέντε, κι άλλο είναι το κάζο πενσάτο... Ετούτο τι ήτανε; ετούτο θέλω να με περσουαδέρης.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Ατσιντέντε.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και τι θα πη ατσιντέντε;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Ξέρω γω; να, άξαφνο θα πη, στοχάζουμαι· δεν είν' έτσι;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Ναι, μουρέ, γεια σου κακόρικε...· εσύ καταλαβαίνεις γλέπω τον κόσμο...· μουρέ γεια σου Μουραϊτή!!... Και πες με τώρα, σα ξέρης το ατσιντέντε, θα ξέρης και το πενσάτο...· νον ζε δούπιο.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Αυτούνο δεν το ξέρω.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Προς τον Γραμματέα) Πώς του τ' ώπες εού τ' άλλου-νού, μωρέ;

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Εκ προμελέτης.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Αυτούνο είναι βαθύ ελληνικό, και δεν το πεικάζω.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Προμελετημένον.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Τίποτες...· μηδ' αυτούνο.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Αν το είχεν εις τον νουν του πρωτύτερα να το κάμη ο Αρβανίτης.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Τήρα δω, μηδέ στο μυαλό του μέσα ήμουνα, μηδέ τον αρώτησα... Ποιος τους ξέρει πάλ' αν ήντουσάνε οχτρεμένοι απέ μπροστύτερα.



ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Καθ' εαυτόν) Ω διάολε ρισπόστα!!! (προς τον Πελοποννήσιον). Και δεν ξέρεις άλλο τίποτσι;

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Όσκει... όλη μου η κουβέντα αυτούνη είναι· τούτο ξέρω μοναχά, οπ' όσμιξα κι εγώ μ' ένα σωρό μαγκούφηδες.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Α ρέστο και συ, μισότουρκα, με τσι γίδες σου, με τσι αλεπούδες σου, και με τσι ταρνανάδες σου.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-(Με θυμόν) Δεν πάγω.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και γιατί, μουρέ; δεν ατζιτάρεις γιαμά να πας α ρέστο, γιατί είσαι λογοθέτης; ξαφνικό να σ' ούρτη!!!

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Αγκρουμάσου κυρ Αστρονόμο· έχω υπόληψις και φιλοτιμίγια κ' είμαι Έλληνας ελεύθερος· κι ακούς με, όφκολα όφκολα δε με φυλακώνεις, γιατί κάμω μια διαμαρτύρησι στη Διοίκησις και στο Βουλευτικό, να ξέρης... ακούς με;... Κρίνε με πρώτα, κι ανισωστάς κι έχω φταίξιμο, τότες βάλε με και στη φούρκα..

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Α ρέστο κανάγια!!! (προς τους στρατιώτας) Πάρτε τότε κι αυτόνε γιαμά μαζί με τσι άλλους.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-(Τον παίρνουν).

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΟΣ-Όπ' ανακατώνεται με τα πίτουρα, τον τρων οι κόττες.

[...]

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ- (Προς τους στρατιώτας) Φέρτε μου, μουρέ, εκείόν τον άλλονε.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-(Φέρουν τον Κύπριον)

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Τ' όνομα σου;

ΚΥΠΡΙΟΣ-Σολομώς.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Άλλος διάολλος ετούτος... (Προς τον Κύπριον) Μπα κι είσαι στοκοφίσι; κι απέ πού είσαι;

ΚΥΠΡΙΟΣ-Απέ την Τζύπρον είμαι.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πες μου δα εσύ, πώς εγίνηκε ο λαβωμός του Κρητικού;

ΚΥΠΡΙΟΣ-Οι Κρητιτζοί μιλούσιν τα λωά τα λόια τους και την αχελομαλλούσα, λέσιν τη νύφη, το λαμπρόν, λέσιν το φωτιά, τον άππαρο, λέσιν τον χτήμα, και τες κουδέλλες, λέσιν τες κουράδια... Κι είπεν του ο Κρητικός τ' Αρβανίτην, π' ούφαις τα κουράδια, τις κουδέλλες, τ' αρνιάν που λέσιν στον τόπο μας· κι Αρβανίτης είπεν του, να τα φάης εσύ, και πήκασιν καλαππαλλίκιν...· κι Αρβανίτης έρριξεν το πιστόλλιν του, και χτύπησεν το Κρητικόν στο χέριν του, και γίνηκεν πανναήριν... Είπα τους να τον γιατρέψω εώ, κι ήψα λαμπρόν στη φουκούν, για να κάμω άμπλαστρο ν' αλλείψω το γιαράν του...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Τον αντικόπτει) Άλτρος κάβος κονταρέμος... Άλλα με λες και συ, ξαφνικό να σ' ούρτη, μπρε στοκοφίσι, σολομώ!... Και πού να καταλάβω τσι κορδέλλες, τα μπιλάστρα σου, το λαμπρό σου, και τσι λέξεις σου ούλες, που μου σαλτάρησε το τσερβέλλο ούλο;... Ας είναι δα...· και τι τέχνη κάμεις;

ΚΥΠΡΙΟΣ-Είμαι γιατρός, και διάζζω τη σολομονική.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Ω διάολλε!!! και ξέρεις, μουρέ στοκοφίσι, να κιαμάρης τσι διαόλλους; και δε σ' τ' αβερτήρανε οι διάολλοι το κάζο ετούτο πρι μου γένη; όρσε και συ πέντε φάσκελλα στη σολομονική σου μέσα, διαόλλου σολομώ... Λέγε μου τώρα γιαμά, μπα κι ήτανε κάζο πενσάτο;

ΚΥΠΡΙΟΣ-Φράντζικα δεν καταλααίννω...· κι εσείς οι Φράντζοι, εκατάλλαες, είστεν λωοί αθρώποι, και λωά λέτεν τα κι εσείς τα λόια σας, και δε σας καταλααίννει κανείς.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Α ρέστο κι εσύ, διαόλλου στοκοψίσι, α ρέστο... (προς τους στρατιώτας) Πάρτε τόνε, μουρέ, κι αυτόνε το σολομώ, μαζί με τσι άλλους.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-(Τον παίρνουν)

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μουρ' ακούτε γιαμά στη μπίστι σας όνομα;... σολο-μώ;... (απορεί) Ναι, μουρέ, να με σκοτώσουνε, πρώτη βολά τ' ακούγω...· αύριο θ'

ακούσουμε και κανένα μπακαλάο ασολουταμέντε... Και δεν είναι  
μιράκολλο ν' ακούη κανείς τέττοια ονόματα;

[...]

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Φέρτε μ' εκείόν τον άλλονε...

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ-(Τον παρρησιάζουν).

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ- (Προς τον Χίον) Τ' όνομα σου, μουρέ;

ΧΙΟΣ-Μπουρλής Αμπρουζής.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Άλλος διάολλος κι ετούτος...· σ' αρέσει; να όνομα, που μουδέ  
στ' όνειρο μου δεν τ' άκουσα. (Προς τον Χίον) Και πούθε είσαι γιαμά;

ΧΙΟΣ-Χιώτης, να σας χαρώ.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και τι τέχνη κάμεις;

ΧΙΟΣ-Σεκερτζής.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και τ' είν' αυτό γιαμά το σεκερτζης.

ΧΙΟΣ-Φτιάνω λογίων τω λογιώ γλυκά...· ροδοζάχαρες, χαρβάδες, κόντιτα...·  
κιό,τι άλλο θέτενε.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πες δα, κακόρικε, π' ούσαι κομφετιέρης... Και πώς  
εγίνηκε ο λαβωμός του Κρητικού;

ΧΙΟΣ-Εν ηξέρω τίποτις, να σας χαρώ, κι εγώ κοιμούμουνε κι ήγλεπα στ'  
όνειρο μου που μπλεχτήκανε ο Κρητικός με τον Αρβανίτη...· Ήκουσα και το  
βρόντος του πιστο-λιού, μα ίντα να κάμω σαν γλυκοκοιμούμουνε;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Όμορφο ύπνο έκαμνες και συ...· οι αθρώποι σκοτωνούντανε,  
και συ κοιμούσουνε...· Μοιάζει απ' τις πολ-λές κομφετούρες γλυκάθηκες  
και στον ύπνο σου.

ΧΙΟΣ-'Όσκε, να σας χαρώ· αφ' το κρασί κι αφ' τις χορούς ζαλίστηκα, κι  
ήπεσα· και σαν ήκουσα το βρόντος, είπα να σηκωθώ, κι εν μπόρουμουν.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πες δα εσύ, μπα κι ήτανε κάζο πενσάτο;

ΧΙΟΣ-Ε μ' ήμαθεν ο πάης μου τα ταλλιάνικα, για να σας δώκω την απόκρισι...· άθεν τ' όξερε που θα με ρωτά-τε φράγκικα, μπόρει να με τα μάθη...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Θα σε στείλω, διάολλε, κι εσένα α ρέστο, κι ας κοιμούσουνε.

ΧΙΟΣ-Κι ίντα σας ήκαμα εγώ μαθές; ήφταιξά σας τίποτις; εγώ 'ριξα το πιστόλι; εγώ βάρεσα τον Κρητικό; ε μιλλάτενε μαθές; ίντ' άκαμα; εγώ άρματα ε φορώ, που να πήτεν πως βόθουμουν τ' Αρβανίτη...· ε, ίντα...· εν κοιμούμουνε;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Δεν περνούνε σε μένα μπαρτζολέτες...· θα σε στείλω α ρέστο, νον ζε κάζο.

ΧΙΟΣ-Χίλλια ριάλλια δίνω σας, και μη με στέλνετε στη φυλακή, γιατί με σβύνετεν πλια...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Εγώ θέλω ονόρ μουρέ κακόρικε, δε θέλω ριάλια.

ΧΙΟΣ-Δυο χιλιάδες πάρτεν άματις, και το ρολόι μου, και μη με στέρνετεν, γιατί εν κάμει...· να χαρήτεν τον πάη σας και την τσάτσα σας.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μουρέ, τι πάη και τσάτσα μου λες; α ρέστο, μπιρμπάντε!!! Ακούς γιαμά του διαόλλου τον άθρωπο, που γυρεύει να μου σπορκάρη τη φάτσα. Να, μουρέ, όρσε πέντε φάσκελλα μέσ' στο ρολόγι σου, και μέσ' στσι χιλιάδες σου...· εκατό χιλιάδες τσικίνια να με δώσης, καλότυχε, δε σπορκάρω τ' ονόρε μου... Α ρέστο, α ρέστο, (προς τους στρατιώτας) Πάρτε τότε, μουρέ, κι αυτόνε για, το διάολλο!!!

Ούτε με τον λογιώτατο όμως μπορεί ο αστυνομικός να συνεννοηθεί. Παρόλο που μιλά ελληνικά, η καθαρεύουσα που χρησιμοποιεί τον δυσκολεύει και την επικρίνει:

«ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Προς τους στρατιώτας) Φέρτε μου, μουρέ, εκείονε με την σκούφια... (τον φέρνουν προς τον Λογιώτατον) Πινομή σου;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Επώνυμον μεν φέρω Κωνωπίδης, κέκλημαι δε Κλειτομένης.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Όρσε ονόματα...· και πού να θυμάται κανείς, καλό-τυχε, τέτοια ονόματα που βγάλανε τώρα... (Προστον Λογιώτατο) Και πούθε είσαι γιαμά;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Κώος.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πού στο διάβολο είν' αυτό το Κώος;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Το τουρκιστί Στάνκιοϊ λεγόμενον.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και πες δα π' ούσ' απέ την Κω, ξαφνικό να σ' ούρθη...· και τι τέχνη κάμεις;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Τέχνην μεν ουδαμώς· επιστήμων δε μάλα.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Ας είν' κι επιστήμη· μπα κι είσαι γιατρός;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ούμενον, αλλά ρήτωρ, Λογικός, Γραμματικός, Μαθηματικός, και τα λοιπά και τα λοιπά...

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μαρ' μπα κι είσαι Λογιώτατος;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ναι μην...· και εκ των ως επί το πολύ λεγομένων ενδοξοτέρων λογίων.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μουρέ γεια σου Λογιώτατε!!! Και πες μου δα γιαμά, εσύ που ξέρεις τσι ελληνικούρες, πώς εγίνηκε ο λαβωμός του Κρητικού;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ουχ εκών μεν, είπω δε...Ετύγχαναν τήμερον πεινών την εσχάτην πείναν και δη έδοξέ μοι πορευθήναι εν τω εδωδιμολεσχοοικητηρίω και κορεσθήναι... Απελθών ουν, εύρον και συνδαιτυμόνας πλείστους αυτόθι συνευωχουμένους...· και δη τοίνυν έδοξεν αυτοίς, την εφημερίδα αναγνούσιν, ευθυμητέον είναι την της Ελλάδος παλιγγενεσίαν... Τοιγαρούν εσθιόντων, πινόντων, αδόντων, υμνούντων και ορχουμενο-ευφραινομένων...

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Επύκνωσες, Λογιώτατε, την ατμοσφαίραν από γενικής απολύτους.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Άφνω ο Αλβανός μετά του Κρητός εμαχεσάτην.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Να δα κι ένας δυϊκός αριθμός!!!

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Να, ν' άμπ' ο διάολλος μέσ' στσι ελληνικούρες σου, παλιολογιώτατε... ανάθεμα κι αν κατάλαβα τι μου λες, μα την πίστι μου... (προς τον Γραμματέα) Γράφε τα εσύ, μουρέ, καλά ετούτα ούλα που λέγει, κακόρικε, (;) γιατί θα τα στείλουμε στην Ακαντέμια τση Μπάντοβας να μας τα ξηγήσουνε οι προφεσσόροι, μα τσ' άγιους Πάντες... (προς τον Λογιώτατον) Και λέγε δα, λέγε, συφορά στην καλλαμάρα σου.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και δη ο μεν Κρης τους οίας, κουράδια καλών, ο δ' Αλβανός τούμπαλιν το σκωρ ενενόει, αναστάς ο Αλβανός κάκτανε τον Κρήτα.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Εσολοίκισες.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ- (Προς τον Γραμματέα) Τι δη καινόν ή ξένον είγε σεσολοίκηκα; και γαρ και Δημοσθένης, άλλοι τε πολλοί ξυγγραφείς εστίν ότε τω σολοικισμώ χρώνται ευφρα-δείας χάριν.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-(Προς τον Γραμματέα) Κι άφ' τότε το χριστιανό να πη γιαμά την εζάμινά του... Λέγε συφορέλλια σου, λέγε.

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Και δη, σου μεν εξετάζοντος μαθείν την αλήθειαν, εγώ σοι ταύτα πάντα αληθώς φράζω, ίνα ποιήσης ο βούλεσαι.

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Εβαρβάρισες.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Και δεν κατάλαβες αν ήτανε κάζο πενσάτο;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Ουκ οίδα την των Ιταλών διάλεκτον... · τούτο δη μόνον γινώσκω, ότι η λέξις κουράδια παράγεται εκ του κείρω, καρώ, κέκαρκα, κέκαρμαι ο μέσος παρακείμενος· γίνεται καρμάδιον, και τροπή του α εις ε ψιλόν, γίνεται κερμάδιον προσθέσει δε του ιώτα, κειρμάδιαν, και αφαιρέσει του μ, κειράδιον, τροπή δε του ε εις ο και του ι εις υ ψιλόν, γίνεται κουράδιον, δι' ου οι Κρήτες καλούσι τα πρόβατα, ή τας αγέλας, εκ του κείρεσθαι αυτά παρα-γομένης της λέξεως... Και δη έγνως νυνί;

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Μουρ' εγώ δε σ' αρωτώ τη Γραμμάτικα, και με λες τσι αόριστους, τσι περσυντέλικους, και ούλα τα τέμπα...· ω συφορά μου! σ' αρωτώ να με πης, αν ήτανε κάζο πενσά-το ο λαβωμός του Κρητικού...· ορίστε τώρα· τι να βγάλω απέ τούτην την εζάμινα; μηδέ το έψιλό σου

κατάλαβα, μηδέ το ύψιλό σου. (προς τον χορόν) Αυτός μάτια μου, είν' απ' εκείους τσι λογιωτάτους που ξηγούνε τσι μηναίοι και τσι ψαρμοί του Δαβί, κι οπού ξέρουνε ποτές είναι τση άγιας Άγκατας, και τ' άι Κούκου, και δεν γλέπεις άλλο σε δ' αυτούς, μόνε μια καλλαμάρα σαν πιθάρι, και μια πένα σαν ντούμπανο. Και τ' είν' αυτός; Λογιώτατος...· ω ντζόγια μου!!! γιατί ξέρει γιαμά να ξηγάη τσι συναξαριστάδες...· ναι, ναι, στη μπίστι μου δε σας μπαρτζολετάρω. (προς τον Λογιώτατον) Και πες μου δα, που να κάτσουν ούλοι οι διαόλλοι στη σκούφγια σου...· ήτανε κάζο πενσάτο; (ευθύς προς τον Γραμματέα) Ξηγά το συ, μουρέ διάολλε, ρωμαίικα (;) να το καταλάβη...

ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ-Εκ προμελέτης.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Κι άμα για να ξέρη κανείς ετούτες ούλες τσι λέξεις, πρέ-πει να έχη εκείό το μεγάλο βοκαβολλάριο τση Κρούσκας, οπού είναι σα μια κασσέλλα, και να προβατή μέσ' τσι πιάτσες τση Ελλάδας, ν' άχη κι ένα βαστάζο κοντά, για να ξηγάη ούλα ετούτα τα τέρμινα... (προς τον Λογιώτατον) Εκατάλαβες τώρα, μουρέ διαόλλου σκολλάρο, τι θα πη κάζο πενσάτο;

ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΣ-Νυν έγνων εξεικασάμενος εκ της λέξεως το πράγ-μα...· και δη σε πληροφορώ ότι ουκ ην εκ προμελέ-της το δράμα, αιφνίδιον δε μάλλον, και πείσθητι τοις εμοίς λόγοις.

ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ-Α ρέστο και συ, μπιρμπάντε, που μας εσεκάρισες με τσι μετοχές σου, και με τα απαρέμφατά σου... (προς τους στρατιώτας) Πάρτε τόνε μουρέ, κι αυτόνε α ρέστο.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ-(τον παίρνουν.)».

## Δ. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Οι χαρακτήρες που περιγράφονται στο έργο δεν έχουν μόνο λεκτικές διαφορές αλλά εκπροσωπούν και διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, θέσεις και ιδιότητες περιγράφοντας με αυτό τον τρόπο το πλαίσιο της εποχής αλλά και τα προσωπικά του βιώματα και εμπειρίες.

Ένας ιδιαίτερος ήρωας του έργου είναι ο ιατρός που θα επισκεφτεί το αστυνομικό κατάστημα για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον Κρητικό που έχει τραυματιστεί. Τον ίδιο τον ιατρό ο Βυζάντιος τον περιγράφει ως αμαθή και όντως αποδεικνύεται ότι είναι ένας τσαρλατάνος που δεν μπορεί να αποδείξει με σαφήνεια στον αστυνόμο που τον ρωτά επίμονα που σπούδασε και καταφεύγει σε υπεκφυγές:

«[...]Φούτρε....εγώ είμαι ο περίφημος ιατρός χερούργος μάμος, και σπετζέρης, ντετόρ Τζαλάπας, που ήμουνα σε τόσους πασσάδες, και τώρα ήρτα απέ τον υψηλότατο Βελιγιουνάμ πασσά της Ανάπας [...]Εγώ, φούτρε, edιάβασα τη Στορία του Ρομπισόν, edιάβασα τους Αφορεσμούς του Σωκράτη, την Παθιακολογίγια τ' Αριστοτέλη, Κογιόν!...την Οστραολογίγια, την Ανατομίγια, κ' ύστερα και τη Βοτανολογίγια του Τισσότη....(Καθ' εαυτόν.). Ανάθεμα κι αν τα είδα....όλα ακουστά τάχω» (Ευαγγελάτος, 1993: 124-125).

Από τις απαντήσεις του ιατρού είναι σαφές ότι όντως είναι ένας τσαρλατάνος και ότι δεν είχε ιατρικές γνώσεις. Αυτό ήταν ένα σύνηθες φαινόμενο της εποχής. Υπήρχαν πολλοί εμπειρικοί και πρακτικοί που λόγω της έλλειψης ιατρών τριγυρνούσαν στον ελλαδικό χώρο και παρείχαν τις υπηρεσίες τους. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν μάθει κάποιες θεραπείες εμπειρικά μέσω της λαϊκής παράδοσης και έλεγαν ψέματα ότι ήταν ιατροί εκμεταλλευόμενοι το γεγονός ότι ο λαός δεν είχε τις απαιτούμενες γνώσεις για να τους καταλάβει (Φραγκίσκος, 2009).

Οι μόνοι ιατροί που υπήρχαν στις αρχές του 19<sup>ου</sup> αιώνα είχαν σπουδάσει στο εξωτερικό και ήταν ελάχιστοι και το κενό αυτών προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν οι επιτήδειοι. Εκτός όμως από τους



εμπειρικούς, υπήρχε και μία άλλη κατηγορία τσαρλατάνων στο χώρο της ιατρικής. Το 1840 ιδρύθηκε στο ελληνικό κράτος το Πανεπιστήμιο Αθηνών που μεταξύ των σχολών του περιλαμβάνονταν και η Ιατρική. Κάποιοι σπουδαστές εγγράφονταν σε αυτή αλλά δεν ολοκλήρωναν τη φοίτηση τους. Φοιτούσαν πέντε έξι μήνες και στη συνέχεια αποκαλούσαν τους εαυτούς τους ιατρούς και έτσι παρουσιάζονταν στον λαό (Φραγκίσκος, 2009).

Αυτή την κατηγορία περιγράφει και ο Βυζάντιος με ένα περιστατικό που αναδεικνύει σημαντικές πληροφορίες για τη δημόσια υγεία της εποχής καταγράφοντας ένα σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα. Οι άνθρωποι που είχαν ανάγκη από ιατρική φροντίδα αναγκάζονταν να απευθυνθούν σε ανθρώπους που δεν είχαν απολύτως καμία γνώση (Φραγκίσκος, 2009).

Μία άλλη κοινωνική και ιστορική διάσταση της εποχής που αναφέρεται στο έργο είναι αυτή της ίδρυσης θεσμικών σωμάτων στο ελληνικό κράτος, στον στρατό και στη δικαιοσύνη. Προκειμένου ο ελληνικός λαός να είναι ευχαριστημένος και να υπάρχει τάξη και ηρεμία, το ελληνικό κράτος προχώρησε σε μία σειρά κινήσεων. Μία από αυτές έγινε το 1835 όταν ο βασιλιάς απελευθέρωσε τους Έλληνες ήρωες που είχαν φυλακιστεί. Αυτή την κίνηση ενδεχομένως να εκφράζει και η απελευθέρωση των ηρώων του έργου στο τέλος που όπως και οι ήρωες, είχαν φυλακιστεί άδικα και γι' αυτό πανηγυρίζουν (Φραγκίσκος, 2009).

Τις παραπάνω καταστάσεις ο Βυζάντιος τις είχε ζήσει και ως εκ τούτου, αποτυπώνουν και τις δικές του προσωπικές εμπειρίες. Υπάρχουν όμως και δύο χαρακτήρες που προέρχονται κατευθείαν από την προσωπική ζωή του συγγραφέα. Σε μία περίοδο μεγάλης οικονομικής ανέχειας για τον ίδιο αφού βιοπορίζονταν αποκλειστικά από την αγιογραφία και δεν ήταν πλέον δημόσιος υπάλληλος, η προσωπική ζωή του ήταν ευτυχισμένη έχοντας αποκτήσει μία κόρη και έχοντας το πλευρό του μία νεαρή σύζυγο. Το μόνο παρήγορο στη ζωή του συνεπώς εκείνη την περίοδο ήταν αυτές οι δύο γυναίκες. Δύο γυναίκες, η ερωμένη και η τροφός της, είναι και αυτές που παρηγορούν και τον Κρητικό στον έργο

που έχει δεχτεί αδικίες. Αδικίες όμως θεωρούσε και ο συγγραφέας ότι είχε δεχτεί με την αποπομπή του από τη θέση του Γραμματέα της Νομαρχίας Φωκίδας και Λοκρίδας τον Αύγουστο του 1833, κάτι που φαίνεται ότι τον πλήγωσε ιδιαίτερα αφού ήταν ένα γεγονός που προσπάθησε να κρύψει (Φραγκίσκος, 2009).

Από την προσωπική ζωή του Βυζάντιου αλλά και την κατάσταση της εποχής, προκύπτει όχι η εμφάνιση ενός ακόμα χαρακτήρα αλλά η απουσία του. Ο Βυζάντιος είχε απομπευθεί από τη θέση του κατόπιν καταγγελίας και πιθανολογείται ότι αυτή έγινε από τους Ρουμελιώτες. Αυτός είναι και ο λόγος που αν και παρουσιάζει χαρακτήρες από διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου δεν υπάρχει κανένας Ρουμελιώτης που η διάλεκτος ήταν ιδιαίτερη και κατά συνέπεια, θα είχε θέση σε αυτό το έργο. Οι εκδοχές που υπάρχουν γι' αυτή την απουσία είναι δύο. Η πρώτη αναφέρει ότι η αντιπαράθεση ανάμεσα στους Ρουμελιώτες και στους Πελοποννήσιους είχε επηρεάσει τον συγγραφέα. Η δεύτερη είναι γιατί λόγω του προσωπικού πλήγματος που είχε δεχτεί από την καταγγελία, ο Βυζάντιος δεν στράφηκε ευθέως εναντίον των Ρουμελιωτών αλλά εμμέσως με την παρουσίαση του Αρβανίτη που έχει μόνο αρνητικά χαρακτηριστικά και ανήκε στα άτακτα στρατεύματα τους (Φραγκίσκος, 2009).

Ο Βυζάντιος δεν ήθελε να παρουσιάσει τους Ρουμελιώτες διότι είχε δεχτεί μεγάλο πλήγμα από αυτούς και όπως ο Κρητικός τραυματίστηκε άδικα από τον Αρβανίτη, το ίδιο πλήγμα θεωρούσε ότι είχε δεχτεί και αυτός. Ο Κρητικός αποτελεί μία μορφή εξουθενωμένη και κουρασμένη. Φαινομενικά δεν φαίνεται να μοιάζει με τους Κρητικούς που ήταν ηρωικές φυσιογνωμίες. Αντίθετα, παρουσιάζεται ως ένας άνθρωπος ψυχικά και σωματικά κουρασμένος. Αυτή την μορφή είχαν και οι Κρητικοί πρόσφυγες που ζητούσαν άσυλο, με τους οποίους είχε έρθει σε επαφή ο Βυζάντιος το 1831 Διοικητής των Μεσσηνιακών Φρουρίων όταν η Κρήτη είχε παραχωρηθεί στην Αίγυπτο (Φραγκίσκος, 2009).

Ενδεχομένως όμως ο Κρητικός, όπως ήδη αναφέρθηκε, να συμβολίζει και τον ίδιο τον συγγραφέα που είναι πληγωμένος και

προσπαθούν να τον ανακουφίσουν οι δύο γυναίκες όπως και αυτές στη ζωή του συγγραφέα:

«ΚΑΝΕΛΛΑ-(Προς την Γαρούφω) Μανούλα μου...· λιγάκι νερό, γιατί λιγώθηκα... (Προς τον Κρήτα) Ωχ μάτια μου...· έτσ' όλπιζα να σε δγιω;

ΚΡΗΣ-Ό,τ' ήθελα δα να ξεμυστέψω τούτην την ώρα... και γιάντα δα ξανάζησα, ντεντίμ, πουρί που σε είδα τώρα.

ΓΑΡΟΥΦΩ-(προς τον Κρήτα) Τι κάμεις παιδάκι μου;

ΚΡΗΣ-Δεν μπορώ κια ολιάς.

ΚΑΝΕΛΛΑ-(Προς την Γαρούφω) Μανούλα μου! δε φωνάζεις ένα γιατρό;

ΓΑΡΟΥΦΩ-Τώρα, παιδάκι μου, πάγω να φέρω το δικό μας το ντετόρε.

ΚΑΝΕΛΛΑ-Ωχ μανούλα μου! λιγώνουμαι!... (Προς τον Κρήτα) Πού σε πονεί αδερφούλι μου;

ΚΡΗΣ-Εδά στη χέρα.

ΚΑΝΕΛΛΑ-Να δγιω. (παρατηρεί την πληγήν) Τίποτα, τίποτα· ξέσκουρα είσαι λαβωμένος...· μη φοβάσαι...· γλήγο-ρα θα γειάνης.

ΚΡΗΣ-Γιάντα δα, Θιος κι ο λόγος σου... Να ξεμυστέψω μιαν ώρα, και να σφάξω ένα κριό βαρβάτο κουρμπάνι.

ΚΑΝΕΛΛΑ-Ναι μάτια μου· πέντε κριάργια να σφάξης για τη ζωή σου» (Ευαγγελάτος, 1993: 119).

## ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Διαβάζοντας κάποιος τη «Βαβυλωνία», όσα χρόνια και αν έχουν περάσει από την εποχή που έγραψε το έργο ο Βυζάντιος, μπορεί πολύ εύκολα να καταλάβει την απήχηση της και τη διαχρονικότητα της. Αποτελεί μία γνήσια λαϊκή φάρσα με χαρακτηριστικά που προκαλούν εύκολα το γέλιο και με καταστάσεις και παρεξηγήσεις που τονίζουν έντονα το κωμικό στοιχείο.

Το έργο όμως δεν είναι απλώς μία κωμωδία. Αποτελεί και μία κοινωνική μελέτη της εποχής αποτυπώνοντας με το πλέον χαρακτηριστικό τρόπο τις ιδιαιτερότητες που υπήρχαν έτσι όπως τις παρατήρησε αλλά και τις βίωσε ο ίδιος ο συγγραφέας. Σε μία εποχή που οι Έλληνες έχουν απελευθερωθεί και προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα νέο εθνικό κράτος, που παραδοσιακά χαρακτηρίζεται από κοινά στοιχεία, σε ένα καφενείο μέσα δεν μπορούν να συνεννοηθούν λόγω των διαφορετικών διαλέκτων που χρησιμοποιούν. Η γλώσσα και οι διαφορετικοί διάλεκτοι της αποτελεί μία πραγματικότητα της εποχής και ένα ζήτημα που έμελλε να απασχολήσει την Ελλάδα και στο μέλλον αφού πέρασαν πολλές δεκαετίες μέχρι να επιλυθεί δημιουργώντας σημαντικές κοινωνικές αντιπαραθέσεις. Αποτελεί όμως για τον Βυζάντιο και ένα μέσο προκειμένου να προβάλλει και την κοινωνική κατάσταση που επικρατεί στην εποχή του.

Μέσω των χαρακτήρων του, ο Βυζάντιος παρουσιάζει γλώσσες αλλά και ανθρώπους της εποχής του παρέχοντας μία γλαφυρή απεικόνιση της. Κυρίως όμως παρουσιάζει το πρόβλημα των Ελλήνων να συνεννοηθούν μεταξύ τους λεκτικά αλλά και ουσιαστικά. Παρουσιάζει επίσης τις διαφορετικές ταυτότητες των Ελλήνων που καλούνταν να αφομοιωθούν από μία νέα ελληνική εθνική ιδέα. Αποτυπώνει τα αρνητικά φαινόμενα και χαρακτηριστικά μίας εποχής στην οποία συγκροτείται το νεοελληνικό

κράτος. Στην ουσία δεν αποτελεί μόνο ένα θεατρικό και πνευματικό έργο αλλά ως ένα βαθμό μία ιστορική και κοινωνική μαρτυρία.

Το έργο του Βυζάντιου όμως έχει και ακόμα μία διάσταση και αυτή είναι ότι απεικονίζει την ιστορική πορεία της ελληνικής γλώσσας. Η πορεία της ελληνικής γλώσσας παρουσιάζει μία διαχρονικότητα αλλά και μία ιδιαιτερότητα και αυτή είναι οι επιρροές και οι επιδράσεις που δέχτηκε κατά την επαφή της με άλλους λαούς και πολιτισμούς.

Οι πρώτες γραπτές ελληνικές επιστολές βρέθηκαν σε δισκία ψημένης λάσπης στα ερείπια του μινωικού ανακτόρου της Κνωσού. Αυτή η γλώσσα είναι γνωστή ως Γραμμική Α και δεν έχει πλήρως αποκωδικοποιηθεί μέχρι σήμερα. Το πιο διάσημο παράδειγμα της Γραμμικής Α γράφεται στον διάσημο δίσκο της Φαιστού. Τον 12ο αιώνα π.Χ., άρχισε να αναπτύσσεται μια νέα γλώσσα, που ονομάστηκε Γραμμική Β, όπου κάθε σύμβολο σχεδίασης είναι συνώνυμο φωνήεν. Η γραμμική Β χρονολογείται από τον μυκηναϊκό πολιτισμό. Στα τέλη του 9ου και στις αρχές του 8ου αιώνα π.Χ., η γλώσσα που βρέθηκε βασίστηκε στο φοινικικό αλφάβητο, γραμμένο από αριστερά προς τα δεξιά και πίσω. Αυτή η μορφή γραφής είναι η πλησιέστερη στη σύγχρονη γλώσσα του σήμερα.

Κατά την Κλασική περίοδο (6ος-4ος αιώνας π.Χ.), το έδαφος της Ελλάδας χωρίστηκε σε πολυάριθμες πολιτείες και η κάθε μία είχε τη δική της διάλεκτο. Οι δύο πιο σημαντικές διαλέκτους ήταν η ιωνική και η αττική. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η Αθήνα εδραιώθηκε ως πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο του ελληνικού κόσμου και ως εκ τούτου η αττική διάλεκτος άρχισε να χρησιμοποιείται ως κοινή γλώσσα.

Μετά τις αποστολές του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η αττική διάλεκτος επεκτάθηκε επίσης στα βόρεια της Ανατολής και την μίλησαν εκατομμύρια άνθρωποι. Αυτό σταδιακά οδήγησε σε μια ανάμεικτη που ήταν η αρχή της κοινής διαλέκτου, γνωστής και ως η ελληνιστική κοινή. Αυτός ο τύπος γλώσσας επέζησε ανά τους αιώνες και αργότερα έγινε επίσημη γλώσσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η κοινή είναι η πρωτότυπη γλώσσα της Καινής Διαθήκης και η βάση για την ανάπτυξη της Μεσαιωνικής και της

Νεοελληνικής. Αυτή η γλώσσα αναπτύχθηκε καθ' όλη τη διάρκεια των βυζαντινών χρόνων.

Με τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους το 1829, το ζήτημα της γλώσσας, ως σημαντικό μέρος της εθνικής διαδικασίας, έπρεπε να επιλυθεί. Μετά από περίπου 4 αιώνες οθωμανικής κατοχής, η Ελλάδα είχε ως επί το πλείστο μια ιδιαίτερη κουλτούρα λόγω όλων αυτών των αιώνων διαφορετικών κυριαρχιών. Το βασικό ερώτημα ήταν η επιλογή της γλώσσας που θα χρησιμοποιούνταν στη διοίκηση και την εκπαίδευση. Μία από τις προτάσεις για την επαναχρησιμοποίηση της αττικής γλώσσας ήταν πολύ ελκυστική, ειδικά επειδή όλη η Δυτική Ευρώπη ήταν γοητευμένη από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και θα ήταν ένα μεγάλο ερέθισμα για τους Φιλέλληνες. Αποδείχθηκε όμως αδύνατο από πρακτική άποψη.

Ο Έλληνας μελετητής Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833), πρότεινε τη μεταρρύθμιση της ομιλούμενης γλώσσας και δημιουργήθηκε η καθαρεύουσα (δηλαδή καθαρή γλώσσα). Η καθαρεύουσα έγινε η γλώσσα που συνδέθηκε με επίσημες λειτουργίες όπως οι κυβερνητικές υποθέσεις, η εκπαίδευση και η θρησκεία ενώ η δημοτική γλώσσα που θεωρούνταν λαϊκή, χρησιμοποιούνταν στην καθημερινότητα από τους ανθρώπους.

Τον 20ό αιώνα, η συζήτηση για την ελληνική γλώσσα έλαβε τεράστια πολιτική σημασία, θέμα που διατηρήθηκε μέχρι και την περίοδο της δικτατορίας. Το θέμα λύθηκε τελικά το 1976, με δράσεις της κυβέρνησης μετά τη δικτατορία. Η δημοτική γλώσσα υιοθετήθηκε στην εκπαίδευση και τη διοίκηση και έκτοτε διατηρείται ως επίσημη γλώσσα της σύγχρονης Ελλάδας.

Το τελευταίο πράγμα που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι μέχρι και σήμερα, οι περισσότερες περιοχές της Ελλάδας έχουν τις τοπικές προφορικές διαλέκτους τους, που δεν χρησιμοποιούνται όμως γραπτά. Κάθε περιοχή έχει, φυσικά, την τοπική της προφορά.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλβανός Γ. (2010). *Βασιλ' τσιώτ' κα λόγια. Λεξικό της ντοπιολαλιάς Βασιλικών Λέσβου*. Αθήνα.

Αλιβιζάτος, Ν. (2007). Το Συνταγματικό πλαίσιο. Στο Συλλογικό. *Η εκπαιδευτική πολιτική στα χρόνια του Ελευθέριου Βενιζέλου*. Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 22-24 Ιανουαρίου 2001, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αλιγιζάκης, Α.Κ. (2018). *Η εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας / Fractal*. Στο <https://www.fractalart.gr/i-exelixi-tis-ellinikis-glwssas/>

Αννίνος, Χ. (1888). *Η Βαβυλωνία*. Εστία, τεύχ. 658.

Aubet, M. E. (2001). *The Phoenicians and the West. Politics, Colonies and Trade*. Cambridge University Press.

Βακαλόπουλος, Α.Ε. (2005). *Νέα ελληνική ιστορία, 1204-1985*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Beaton, R. (1006). *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία*. Αθήνα: Νεφέλη.

Βερτουδάκης, Β.Π. (χ.χ.). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*. Στο <https://www.academia.edu/5524456>

Βούρτσης, Ι. (1999). Εξέλιξη και διάλεκτοι της ελληνικής γλώσσα. Στο Βούρτσης, Ι. Μανακίδου, Ε. κ.ά. *Εισαγωγή στον Ελληνικό πολιτισμό*, τόμος Α, *Η έννοια του πολιτισμού. Όψεις του Ελληνικού πολιτισμού*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Δημαράς, Κ. Θ. (2002). *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Ερμής.

Διβάνη, Λ. (2000). *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας (1830-1947)*. *Απόπειρα πατριδογνωσίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Ευαγγελάτος, Σ. (1993). *Δ.Κ. Βυζάντιος. Η Βαβυλωνία*. Αθήνα: Νέα Εστία.

Gafos, A. I., & Ralli, A. (2002). Morphosyntactic features and paradigmatic uniformity in two dialectal varieties of the island of Lesbos. *Journal of Greek linguistics*, 2(1), 41-73.

Hering, G. (2004). *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Horrocks, G. (2010). *Greek. A history of the language and its speakers*. John Wiley & Sons Ltd.

*Η περιπέτεια της «γλώσσας» του τρεις τελευταίους αιώνες μέχρι την καθιέρωση της δημοτικής!*. Στο <https://www.cretalive.gr/history/h-peripeteia-ths-glossas-toy-treis-teleytaiouys-aiones-mechri-thn-kathierosh-ths-dhmotikhhs>

Κακριδής, Ι. Θ. (1997). *Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Κιτρομηλίδης, Π. Μ. (1996). *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*. Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ.

Κιτρομηλίδης Π. Μ. (2000). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Γλωσσικός αρχαϊσμός και φιλοσοφική ανανέωση*. Αθήνα: ΕΛΙΑ.

Κοντοσόπουλος, Ν.Γ. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρη.

*Μανιφέστο διαμαρτυρίας από ποιητές, λογοτέχνες και καλλιτέχνες*. Νουμάς, τευχ.62, 2 Μαρτίου 1919.

Μαρκέτος, Σ. (1999). *Από τον Καποδίστρια στον Βενιζέλο: Πολιτική Ιστορία*. Στο *Ελληνική ιστορία, τόμος Γ, Νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Μιχαηλίδης, Γ. (2012). *Επί 150 χρόνια οι Έλληνες δεν ήξεραν τί γλώσσα μιλούσαν*. Στο

<https://www.iefimerida.gr/news/34831/%CE%B5%CF%80%CE%AF-150-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CE%BF%CE%B9-%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%AE%CE%BE%CE%B5%CF%81%CE%B1%CE%BD-%CF%84%CE%AF-%CE%B3%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1-%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B1%CE%BD>



Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Η καθ' ημάς ελληνική διάλεκτος (Σκαρλάτος Βυζάντιος)*.

Μπουζάκης, Σ. (2002). *Νεοελληνική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Νιρβάνας, Π. (1919). Η εκπαιδευτική μας αναγέννηση. *Νουμάς, τευχ.613*.

Πετρόπουλος, Ι.Α. & Κουμαριανού, Αικ. (1982). *Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, 1833-1843*. Αθήνα: Παπαζήση.

Στεφάνου, Σ. (1986). Ο Ελευθέριος Βενιζέλος για το γλωσσικό ζήτημα. *Νέα Εστία, τευχ. 1426*.

Ταγκόπουλος, Δ.Π. (1918). Υστερ' από τη διακοπή. *Νουμάς, τευχ.610*.

Ταγκόπουλος, Δ.Π. (1920). Η δημοτική μας στα δημόσια έγγραφα. *Νουμάς, τευχ.679*.

Τετράδια Κοινοβουλευτικού Λόγου (2010). *Ελευθέριος Βενιζέλος και Λορέντζος Μαβίλης. Αγορεύσεις για τη γλώσσα στη Β' (Διπλή) Αναθεωρητική Βουλή (1911)*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.

Trudgil, P. (2003). Modern Greek dialects. A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics, 4*.

Φραγκίσκος, Ε.Ν. (2009). Πότε ο Δ.Κ. Βυζάντιος έγραψε τη "Βαβυλωνία"; Δοκιμή αποκρυπτογράφησης σκηνικών δεδομένων. *Τετράδια Εργασίας, 20, 33-60*.

Φραγκουδάκη, Α. (2007). Η καθαρεύουσα στο Σύνταγμα του 1911: όταν η πατρίδα υπερισχύει πολιτικά της κοινωνίας. Στο Συλλογικό. *Η εκπαιδευτική πολιτική στα χρόνια του Ελευθέριου Βενιζέλου*. Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα 22-24 Ιανουαρίου 2001, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Χριστίδης, Α. Φ. (2012). *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Χωρίς συγγραφέα (1931). Τ' αναγνώσματα του ελληνικού λαού. Η «Βαβυλωνία». *Μπουκέτο, τόμος 8, αριθ.377*.